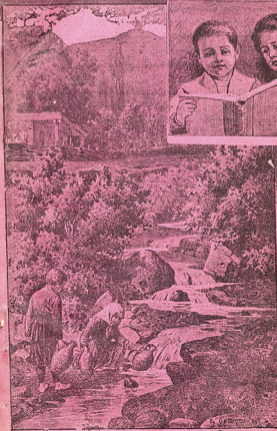

6988

F 75
1906

მისამართი

საქართველო
ჟურნალი

მომრედილთათვის

მარტი

1906

შ ი ნ ა ა რ ს ი :

1. პატომარი.—ლექსი ნ.—ურისა	3
2. პაწია მეგობრები.—არბოელისა	5
3. მიმინო და მერცხლები.—ლექსი ვაჟა-ფშაველასი . .	17
4. ვოვოჩკა.—თარგმანი რუსულიდან მარიამ დემურაისი	21
5. უმშვენიერესი ვარდი ქვეყნისა.—ანდერსენიდან ინ- ანისა..	40
6. ჯუჯუპო გარიბალდი, იტალიის განმათავისუფლე- ბელი.—დასასრული, ვასო ლამბაშიძისა	44
7. თამარ მეფის შვილები.—დ. კარიჭაშვილისა	53
8. ვასართო	64

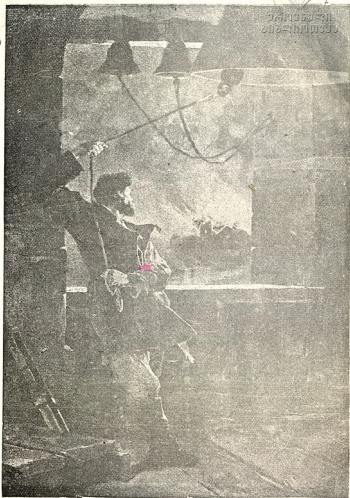
ამ წლის პირველ იანვრიდან „ნაკადული“ გამოდის
ახალის რედაქციით.

ხელის მოწერა შეიქმება:

რედაქციაში და „წერა-კითხ. გამ. საზოგადოების“ კანცელარიაში. ჭალაქს
გარედ ჩვენს აგენტებთან **ბაქოში**: ანეტა ფვანიასთან და ნ. დეკანოზი-
შვილთან; **ქუთაისში**: „კოლხიდის“ საზოგადოებაში, კნ. ბარბარე წე-
რეთლისას და ანნა დადეშკელიანთან; **ბათუმში**: მარიამ ელიაევსთან, კნ.
სოფიო ნაკაშიძესთან და იასე რაჭველთან; **სუხუმში**: კნ. ტერეზია შერ-
ვაშიძესთან და ნიკოზ თაედგირიძესთან; **ახალციხეში**: სვიმონ ლეთისაგ-
რიშვილთან; **გორში**: თამარ და ნინო ლომაურებთან და კნ. ელენე ერის-
თაეისას; **ფოთში**: იაკობ ფანცხაევსთან და კნ. ვლადიმერ სვიმონის ძე
აბაშიძესთან; **ბიათურაში**: ირაკლი დეკანოზიშვილთან; **საჩხერაში**:
ყარამან ჩხვიძესთან; **ბრეჟანში**: მარიამ ფაველენიშვილთან.

„ნაკადულის“ შარშანდელი მთელის
წლის ნომრები იყიდება **3** მანეთად

THE NATIONAL
ARCHIVES

ნაპაღჟღაი

საქმანწმირჟ ჟჟრნალი

წმლიწადი მირაჟ

მოსრდღიწთბთჟის

№ III

მ ა რ ტ ი

1906

ტფილისი

ელექტრომბეკდავი ამხ. „სრომა“, მიხეილის ქუჩა, № 65

1906

შ ი ნ ა ა რ ს ი :

1. პატიმარი.—ლექსი ნ.—ურისა	3
2. პაწია მეგობრები.—არბოელისა	5
3. მიმინო და მერცხლები.—ლექსი ვაჟა-ფშაველასი	17
4. ვოვოჩკა.—თარგმანი რუსულიდან მარიამ დემურჩიასი	21
5. უმშვენიერესი ვარდი ქვეყნისა.—ანდერსენიდან ინ- ანისა..	40
6. ჯუზეპო გარიბალდი, იტალიის განმათავისუფლე- ბელი.—დასასრული, ვასო ლამბაშიძისა	44
7. თამარ მეფის შვილები.—დ. კარიჭაშვილისა	53
8. გახართობი.—	64

ამ წლის პირველ იანვრიდან „ნაკადული“ გამოდის ახალის რედაქციით.

ხელის მოწერა შეიძლება:

რედაქციაში და „წერა-კითხ. გამ. საზოგადოების“ კანცელარიაში. ქალაქს გარედ ჩვენს აგენტებთან ბაძოში: ანეტა ევანიასთან და ნ. დეკანოზი-შვილთან; ქუთაისში: „კოლხიდის“ საზოგადოებაში, კნ. ბარბარე წერეთლისას და ანნა დადეშკელიანთან; ბათუმში: მარიამ ელიავეასთან, კნ. სოფიო ნაკაშიძესთან და იასე რაჭველთან; სუხუმში: კნ. ტერეზია შერვაშიძესთან და ნიკო თავდგირიძესთან; ახალციხეში: სვიმონ ლეთისაერიშვილთან; ზორში: თამარ და ნინო ლომაურებთან და კნ. ელენე ერისთავისას; ფოთში: იაკობ ფანცხავეასთან და კნ. ვლადიმერ სვიმონის ძე აბაშიძესთან; ზინათურაში: ირაკლი დეკანოზიშვილთან; საჩხერაში: ყარამან ჩხეიძესთან; მარიაშვილთან.

„ნაკადულის“ შარშანდელი მთელის
წლის ნომრები იყიდება 3 მანეთად

ზ ა ტ ი მ ა რ ი .

აით იყავი, ჩიტო მალხაზო,
და სად რა ნახე გასახარებელი?
მითხარი ჩქარა, ჩემო ლაშაზო,
შემომწოლია გულზედ ნაღველი!

„მარტოდ მარტო ვარ; მხოლოდ კედლები
შედავენ ჩემს დარდს, ჩემს მწუხარებას,
და ვგრძნობ, მათ შუა ისე მოგკედები,
რომ ველარ ვნახავ თავისუფლებას.“

„მოდი, ჩიტუნი, დაჯექ ჩემს ახლოს,
ტკბილი სიმღერა გულს ჩამაწვდიე,
და, როცა ჰნახავ ძვირფას სამშობლოს,
ჩემი გულწრფელი სალაში მიე!“

— კმარა, ქაბუკო, ცრემლი, გოდება,
გადაიყარე გულიდგან დარდი!
ტურფად აჰყვავდა ირგვლივ ბუნება,
გადაიფურჩქნა კეკლუცად ვარდი!

ისმის ბულბულის ტკბილი გალობა,
ხარობს ბუნება, ხარობს სულდგმული!..

— ჩემთვის-კი არის მხოლოდ მონობა და სატუსაღოს ბნელი ჯურღმული!

— არა, ქაბუკო, ახლოა წამი,
როდესაც მონა გასწყვეტავს ჯაქვებს
და ბედნიერი, თავისუფალი
დაუბრუნდება სამშობლოს და ძმებს!

ნ—ური.

პაწია მეგობრები.

(ეუძღვნი განსვენებულს ექიმს გრიგოლ ალექსანდრეს ძე ტარსაიძეს)

I

დგა შკათათვე. ხართგამოშვე-
ბის დრო მოტანებული იქნე-
ბოდა. მზე დასავლეთისაკენ გა-
დახრილიყო, მაგრამ საშინელ
სიცხე-პაპანაქებას-კი ამითი არა-
ფერი შევლემბოდა. შემდგარ-
შეტბორებულ ჰაერში მხოლოდ
ხანდისხან ოდნავ წამოუბე-

რავდა ხოლმე ქვენა (აღმოსავლეთის) ქარი. ჯოჯოხეთს რომ
ერთი მუგუზალი აკლდა, სწორედ ამ მუგუზალს წააგავდა ეს
ქარი. ზაფხულში ხომ ისედაც ცხელა, მაგრამ თუ ეს ქარიც
ზედ დაერთო, სიცხე საშინელება ხდება. იგი ჩნდება აღმო-
სავლეთის უდაბნოებში, მოჰქრის იქილამ და თან მოაქვს სუ-
ლის შემხუთავი პაპანაქება, მოსავლის გამაოხრებელი გვალვა,
ყოველი ცხოველის შემაწუხებელი ჰავა. მხოლოდ ვენახები
არიან ამ დროს კაი ყოფაში: მტევნები მსწრაფლად იზდე-
ბიან, ტკბილი წვენით იქიკნებიან; ყურძენი საჩქაროზე მწიფ-
დება, ქარვის ფერად ემკრახება მარცვლები. ვისაც ღვინო
უყვარს, ან კიდევ—ვისაც მარტო ვენახები აქვს, ისინი ლო-
ცამენ ქვენა ქარსა. მაგრამ ყოველი მხენელ-მთესველი და, სა-
ზოგადოთ, ხალხის უმრავლესობა წყველა-კრულვით იხსენიებს
მას! იგი ახდენს და აოხრებს პურსა, სიმინდსა, ქერსა, ლო-
ბიოსა, ხილსა და კიდევ სხვა მრავალნაირ მოსავალსა. მინ-
დორში სწვავს და აქრობს ბალახსა. ადამიანებს, საქონელს

და შინაურ ფრინველებს აწუხებს და მათ შორის სხვა და სხვა გადამდებ და უბრალო სნეულებათ აჩენს და ბავშვებსაც ესეთი მავნებელია ზაფხულობით ეს წყეული ქვენა ქარი და, ხომ მოგვხსენებათ ქარაული ანდაზა: ავი კაცი აღდგომასაც ავიაო!.. ქვენა ქარსაც თავისი სიავესთვის მოხსენებულ ზაფხულს, თუ არ მიემატებინა, არაფერი არ დაეკლო. ამის მეოხებით ჰაერში ისეთი სიციხის ლული ტრიალებდა, რომ კაცს ეგონებოდა გახურებულ თონის პირად ვიძყოფებო. ესეთ სიციხეს ყოველი სულდგმული შეეხუთა, მოძრაობა და ხმაურობა მოესპო. არ ისმოდა არც ფრინველების სასიამოვნო ქიკქიკ-გალობა, ვერც მათ სიციხლით სავსე ფრენას მოჰკრამდით სადმე თვალსა. ათასში ერთხელ მინდვრიდან მოისმოდა ხოლმე მწყურის ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ყუტყუტი და კაკლის დაბურული ტოტებიდან დაღონებული ლულუნი გვრიტისა; მაგრამ ერთიკი და მეორეც მალე სწყვეტდნენ თავიანთ დაღლილ-დაქანცულ ხმაურობასა, და ამის შემდეგ უფრო მეტი მღუმარება და უსიციხელობა მყარდებოდა გარეშემო. ამ საერთო მყუდროებას არ ემორჩილებოდა მხოლოდ პატარა მდინარე. დაბურულ ხეების ჩრდილ ქვეშ იგი გაჩქარებული გარბოდა ქვემოთკენ. ქვეებიდან ქვებზე მარდად ხტოდა, პაწია ანკარა ტალღებს განუწყვეტლივ აჩქაფუნებდა და ტურფად ახავერდებულ ნაპირებს მარგალიტ წინწყლებით ღებენასა და სიხარულს უგზავნიდა. თანაც ხან გაჯავრებით ბუტბუტებდა, თითქო ქვენა ქარს მუქარას უთვლისო, ხანაც მხიარულად ჩუხჩუხებდა, ცელქი ბავშვივით ხტოდა, ციბრუტივითა ტრიალებდა. კაცს ეგონებოდა: ეს პაწია მდინარე სწორედ ქვეიანი სულდგმული არსებააო!.. ხედამს მთელი ბუნების დაღონებას და თავისი მხიარული ყოფა-ქცევით ცდილობს მის გამხიარულებასაცაო. აქამომდე მიძინებული ბუნება თითქო მიუხვდა პიწია მდინარეს მის კაცთმოყვარულ განზრახვას. უცებ ჰაერში გაისმა მალალი და მხიარული ყვილი ბატისა; ამას მისძახა მეორემ, მეორეს—მესამემ და პატარა ხანს უკან წყლისკენ მომავალ გზაზე გამოჩნდა დიდი მოლურჯო მამა-

ლი ბატი. ამას ამჟამად აეღო თავი მალლა და ჩქარის წაბი-
ჯით მობაჯბაჯებდა წყლისაკენ. ამ ბატს უკან მოსდევდა
მეორე ამხანაგი, ამას კიდევ მესამე, შემდეგ მეოთხე, მე-
ხუთე... ორმოცამდე თეთრი, ლურჯი, შავი, კრელი ბა-
ტები თითქო განზრახ დამდგარიყვნენ ერთი მეორის უკან და
ასე გამწკრივებულნი მიეჩქარებოდნენ მდინარისკენა. როცა
ბატების მწკრივი გათავდა, გზაზე გამოჩნდა ორი პატარა გო-
გოცა, რომელთაც უკან მოსდევდათ ერთი შუათანა ტანის
შავი შეძებარი ლეკვი. გოგოები მხარდა მხარ უდგნენ ერთ-
მეერთს და გაჩუმებული მოსდევდნენ ბატებსა.

— იცი, მარო, რას გეტყვი? წამოიძახა უფროსმა გო-
გომ. მოდი ჩვენც ბატები გაეხდეთ! შენ აი უკანა ბატს მიჰ-
ყვევი, მე შენ მოგყვები და ისე ვიაროთ ჩვენცა, როგორც
ბატები დადიან.

— ანგრე იყვეს, ბაბუცი, აგრე! მისძახა მხიარულად მეო-
რემ პირველსა.

პატარა გოგოებმა თავიანთ სურვილი საჩქაროზედ აის-
რულეს: ჩადგნენ ბატების მწკრივში და ლახლახით და ბაჯ-
ბაჯით გაჰყვნენ მათ უკანა. ამ კუდიანების დანახვაზე დარდი-
ანი ადამიანიც-კი ძნელად შეიკავებდა სიცილსა. ორივენი სა-
საცილოები იყვნენ, მაგრამ მაროს ცქერით სწორედ სიცი-
ლით მოკვდებოდა კაცი!. მარო იყო დაბალი, ჩასუქებული
ტანისა, დიდ ლოყება და დიდ თავა. გასაოცრად ჰბაძედა
ბატების ყოველ მოძრაობასა. ბაბუცა-კი ცოტა გამზდარი,
წვრილი და მაღალი ტანის გოგონა იყო, ამის გამო ბატივით
აქეთ-იქით ლახლახი ვერ უზდებოდა. საშაგიეროდ, ძახილს,
ყვილს ეს უფრო კარგად აჯავრებდა ბატებსა. როცა ეს ყი-
ვილს ასტებდა, უკანა დედა-ბატი გაოცებით იბრუნებდა თავს
გვერდზე, იცქირებოდი უკან და როდესაც პატარა გოგოს
ეშმაკობასა ხვდებოდა, ბაჯბაჯსა და ყვილს უმატებდა და თა-
ვის ტოლამხანაგებს თითქო ხმა-მალლა გასძახოდა:

— კაცებო, დედა-კაცებო!.. ერთი უკან შემოიხედეთ,
რა ანბავია!.. ჩვენი მწყემსი გოგოებიც ბატებად გადაქცეუ-

ლან, ჩვენს რიგში ჩამდგარან, ჩვენსავით დადიან, ჩვენებურად ყვიიან. თითქო პასუხად ამ ძახილისა ჰაერში გაისმოდა ხოლმე საერთო მხიარული ქრიაშული მთელი ორმოცი ბატისა. ეკვი არ უნდა, ამ ქრიაშულს და სიამოვნებას ბატების გულში წყალთან დაახლოვებაც აჩენდა. ჯერ თვალითაც არ სჩანდა მდინარე, რომ ბატებმა უკვე ფერი იცვალეს. მთელის ტანით, თავიანთ აგებულობის ყოველი სახსრით იგრძნეს წყლის სიახლოვე, იგრძნეს გრილ მორევში ჩაყურკუმელავების სიამოვნება, ნეტარება. წინა ბატმა მოუმატა ნაბიჯსა, მას აჰყვნენ დანარჩენებიც. პატარა ხანს უკან გამოჩნდა წყალიცა. დარბაისელმა წანამძღვარმა თავი ველარ შეიკავა: აბაჯბაჯდა, გაშალა ფთები, ფეხის წვერებზე შესდგა და ფრენა-სირბილით, აღტაცებული ყვილით გაჰქანდა წყლისაკენ. თვალის დახამხამების უმალ გადაეშვა მაღალი ნაპირიდან და ზღართა მოილო წყლის ტალღებზე. წინამძღვრის აღტაცება და სიხარული ელვის უმალ გადაეცა მთელი ბატების გუნდსა. ერთბაშად ახმაურდნენ ყველანი, უმატეს ბაჯბაჯსა და ყვიილს და, როცა მდინარეს უახლოვდებოდნენ, ესენიც შლიდნენ ფრთებსა და მიწის პირა ფრენით ცვივოდნენ წყალში მძიმე პარტყაპურტყითა. ჩვენი გოგო-ბატებიც არ იდგნენ ერთ ადგილასა. ესენიც ფეხდაფეხ მისდევდნენ ბატებსა და გასაოცარის წამბაძველობით იმეორებდნენ ყოველ მათ მოძრაობა-ხმაურობასა. შეხედეთ, ერთი შეხედეთ, რა სასაცილო რამ არის პატარა მარო! შეხედეთ, როგორ შეუკუმშავს შიგნით თავისი დიდი ლოყები!.. როგორ წაუშვერია წინ კისერი და ტუჩები, და რანაირი სასაცილო ყუნცულ-ბაჯბაჯით მისდევს უკანა ბატსა! მინდვრიდან მომავალმა გლეხკაცმა დაინახა ჩვენი გოგოები და შეჩერდა. უწყო ცქერა მათ მაიმუნობას და მორთო გულიანი სიცილ-ხარხარი. მერმე სოფლისაკენ გაიხედა, თვალი მოჰკრა იქითკენ მიმავალ დედა-ბერს და ხმა-მალლა გასძახა:

— სალომე, სალომე... აბა ერთი შემოხედე ე შენ კუდიან შეილი-შეილსა!..

მოხუცებული შესდგა, გაშლილი ხელით თვალეზი დალი
 იჩდილა და გახედა მომავალ ბატებსა, მალე თავისი
 ნაც გაარჩია და იმავე წამს მთელ მის დანაოკებულ სახეს სი-

ამოვნების ნათელი გადაეფინა. რამდენსამე წამს ასე უცქერო-
 და თავის პაწია „თვალისჩინსა“. მერე ხელი ჩამოიღო, ორი-
 ოდე ნაბიჯი წასდგა წინა და სიცილით გასძახა:

— მარო, მარო, შე თავლაფიანო, რას ეშმაკობ და მარო იმუნობ შე სასიკვდილე (ნულარვე), შენა!..

მაგრამ მარო ისე იყო გატაცებული თავისი ქცევით, რომ მოხუცი დიდი-დედის ძახილისათვის ყურიც არ მოუკრავს. დედაბერმა ქოქოლა მიაყარა შორიდან და მომღიმარე სახით გასწია თავის გზაზე. მარო და ბაბუცა-კი ისევ ისე მისდევდნენ ბატებსა. აგერ უკანასკნელი ბატიც მიაღვა ნაპირს, გაშალა ფთები და გადაეშვა წყალში. მარომაც გაშალა ხელები, რამდენჯერმე დაიქნია ფთებივით, ხმა მალლა დაიცივლა მაროდან გადახტა მდინარეში. მას მიჰყვა ბაბუცა. ამ დროს წყლის ნაპირზე მოიბრინა უკან დარჩენილმა შავმა ცუგრიკამ. იწყო გაცხარებული ყეფა, წკმუტუნნი და სირბილი. ეტყობოდა, რომ გულით უნდოდა გოგოებთან ყოფნა, მაგრამ ამისთანავე წყალში შესვლას ერიდებოდა. მალე ერთმა შემთხვევამ ამ მორიდებას ბოლო მოუღო. სირბილის დროს დაქანებულ ნაპირზე ფეხი მოუსხლტა, უნდოდა როგორმე შეჩერებულიყო, მაგრამ ვერა გააწყო-რა და თავდაყირა გადავარდა წყალში. გოგოებმა ხელი სტაცეს და საჩქაროზე შეითრიეს შუა მდინარეში. ბატები, ძალღი და ბავშვები აირივნენ ერთმანეთში. მათი ფართხალი, წყლის ჩქაფა-ჩქუფი, წკმუილი და მალალი სიცილ-კისკისი ერთმანეთს შეუერთდნენ, და, საერთო მხიარულ ყრიაშულად გადაქცეულთ, შვება-ლხენა მოჰფინეს მთელს არემარესა.

II

პატარა ხანს უკან თავით ფეხებამდე ამოზუნხლული ცუგრიკა გამოხტა ნაპირზე. იწყო სირბილი და გორაობა გახურებულ მიწაზედა. ლამაზად დაბანილ-დაბზენილი ცუგრიკა ორიოდ წამის შემდეგ უმსგავსად გაითხუპნა, წუმპეში ნაგდებ ღორს დაემსგავსა. გოგოებს უნდოდათ როგორმე ხელახლა ჩაეტყუებინათ წყალში, მაგრამ ძალღი მიუხვდა ამ განზრახვას და გოგოებს ახლოც აღარ მიეყარა. კარგა მოშორებით წავიდა და აქ ხან მიწაში გორაობდა, ხანაც ჩაცუკლებოდა

ერთ ადგილას და მოუთმენელის წკმუტუნით გასცქეროდა თავის ორფეხა მეგობრებს. მარო და ბაბუცაც გამთვინიანდნენ წყლიდან. გაიხედ-გამოიხედეს აქეთ-იქით, ხომ არაინ გვიცქერისო, და გადიძრეს ტანიდან ერთად-ერთი საცმელი-კაბა, გასწურეს და იქვე ბუჩქებზე მიჰფინეს გასაშრობათა. თითონ ხელახლა გაიქცნენ წყლისაკენ, ცხვირზე ხელი მოიჭირეს და ჩაიყურყუმელავეს მორევში. ორიოდ წამის შემდეგ ამოჰყვეს თავები, და იწყეს ხელ-ფეხის ქნევა, თევზივით ფანთხალი და ჭყუმპალაობა წყალში. ნახევარ საათზე მეტი გაატარეს ამნაირად და მხოლოდ მაშინ იკადრეს წყლიდან ამოსვლა, როცა კარგა ძალზე იგრძნეს სიცივე. ჯერ ისევ სველი კაბეები გადიცვენს ტანზე და მზის გულად მიუსხდნენ ერთ გაბარდნულ ბუჩქს ძირშია. პირველად ორივენი მთელი ტანით ძაგძაგებდნენ, კბილს კბილებზე აცემინებდნენ; მაგრამ ხუთიოდე წამის შემდეგ მზის ცხოველმა სხივებმა, გახურებულმა ჰაერმა და დედამიწამ თავისი გაიტანეს. გოგოებს დასთბათ, ტანი დაუმშვიდდათ, თუმცა მაროს გალურჯებულ ტუჩებს ამ დროს განმავლობაშიაც არაფერი შევლემოდათ. ამასთანავე ცხადად სჩანდა, რომ ტანი, მართალია გასთბობოდა მაროსა, მაგრამ შიგნით, გულში-კი, წინანდებურად გრძნობდა სიცივესა: მალი-მალ აზმორებდა და ხანდახან კიდევ შეაკანკალებდა ხოლმე. მაგრამ ბავშვის ამტანი, ცოცხალი ბუნება ამას არაფერ ყურადღებას არ აქცევდა. იჯდა მზის გულად და მხიარულად ეტიკტიკებოდა თავის განუშორებელ მეგობარ ბაბუცასა:

— ბაბუცი, თქვენ სოფელშიაც ესე ბანაობ ხოლმე?

— არა, მარო! ჩვენ სოფელში წყალი არ მოდის. იქ მარტო წყაროებია, ცივცივი, ანკარა წყაროები.

— მაშ ბატები როგორა ბანაობენ იქა?

— ჩვენ სოფელში, ბატების ქაქანებაც-კი არ არი!.

— ჯა, არც წყალი, არც ბატები! როგორი სოფელი ყოფილა, ქალო, ი თქვენნი სოფელი?.. ჩვენი სოფელი სჯობნებია!

— ჰო, ამაებში თქვენნი სოფელი სჯობიან!.. მაგრა ზოგ-

ში ჩვენი სოფელი უფრო კარგია თქვენ სოფელზე. იქ წყაროებია, თქვენში-კი არა!.. იქ სკოლაც არის, რკინი გზაცა... თქვენ-კი თვალითაც არ გინახავთ არც ერთი და არც მეორე.

— როგორ რკინის გზა?.. რანაირია, ბაბუცი, რკინი გზა?..

— რკინი გზა ისეთია, ქალო, რომა ძირს, დედამიწაზე-დაც, რკინა არის დაწყობილი და ამ რკინაზედაც რკინის თვლებიანი ოთახები დარბიან.

— ოთახები? გზაზე ოთახები დარბიან?

— მაშა, ქალო, ოთახები და მერმე ერთი და ორი ხომ არა, ათი, ოცი, ბევრჯელ უფრო მეტიცა. აი, როგორც ე ჩვენი ბატები არ დამწყრივდებიან ხოლმე, სწორეთ ისე არიან ის ოთახებიც გამწყრივებული. ერთმანეთზე რკინის ჯაჭვებით არიან გადაბმული და წინა რო დაიძვრის, დანარჩენებიც ცუხცუხით გაჰყვებიან ხოლმე უკანა.

— ი წინა ოთახს ხარები უბია, თუ ცხენები?

— რას ამბობ, ქალო? რის ცხენები, რის ჯორი, რის აქლემი!.. ოთახებს წინ მაშინა მიუძღვის და ის მიარბევინებს. მაშინაში გაკეთებულია ერთი დიდი გძელი ქვაბი, ეს ქვაბი წყლით არის სავსე და დღე და ღამ ქვეშიდან ცეცხლი აქვს შეკეთებული. ქვაბში წყალი ადუღდება თუ არა, მაშინვე ორთქლი ავა და ეს ორთქლი გაიწვეს და ბუმბულივით გააქანებს, თუნდაც რომ ასი ოთახიც იყოს ზედ მიბმული.

— რას ამბობ, ქალო, რის ორთქლი, რის მაშინა!.. ალბათ ეშმაკი იჯდება იმ ქვაბში. წყალი რო ადუღდება, იმ ეშმაკს დასცხება; გაიწ-გამოიწვეს და გააქუნებს ოთახებსა.

— არა, მარო, არა! ჩვენმა მასწავლებელმა ჩავიყვანა ერთხელ ყველა შეგირდები რკინის გზასთან და ყველაფერი დაწვრილებით აგვიხსნა და გვაჩვენა. ეშმაკი კი არა, ნამდვილად ორთქლი ეწვეა ოთახებსა. ეშმაკები, ქაჯები, კინკები სულ ტყუილია... მასწავლებელმა გვითხრა: ქვეყნიერობაზე არც ერთი ავი სული არ არისო. მშიშარა და უსწავლელი ადამიანის მოგონილია ყველა ესაო!.

— მაშ ალიც ტყუილია?

— ალიც ტყუილია და აღქაჯებიცაო.

— ჩვენებიანთ დემეტრეს რომ ალი ენახა ქალაში? ქვაბ-ქოთანაანთ ბაბაღე შარშან რო კინალამ ხევში გადაეჩეხა კინკასა?

— მერე, რა გამოვიდა მანდედან?.. მშიშარა აღამიანს აღვილად მოელანდება ყველა ეგა. ერთხელ მეცა ენახე ეშმაკი... იცი მერე—რქიანი და დიდ ღრჯოლებიანი ეშმაკი... ესკუბა ერთ აღგილას, პირი დაეღო და კუდი მალლა აეშვირა ძაღლივითა.

— სადა ნახე, ბაბუცი? სადა? როგორა? როგორ გადურჩი მერე ცოცხალი? უიმეე!. მე რო ვყოფილიყავ, იქვე სული ამომძვრებოდა.

— ხა, ხა, ხა! დაიცა, გოგო, შე სულელო, რა გაკანკალებს? განა მართლა ეშმაკი ენახე! ეშმაკი კი არა, კუნძი ეგდო გზაზე და რაკი არა ვიცოდი რა და მშიშარაც ვიყავი, ის კუნძი ავ სულათ მომელანდა.

— შენი კირიმე, ბაბუცი, კარგა მითხარი—როგორ მოგივიდა ეგ ანბავი!..

— თუ კი ეგრე გინდა, ეხლავე გეტყვი!.

III

ჩვენი სოფელი მთის ფერდობზეა გაშენებული, ძირს-კი კარგა დიდი მინდორია გაქიმული. აი ამ მინდორზე მოდის რკინის გზა. ამ გზის ტანცია სწორედ ჩვენი სოფლის ძირშია. აქედან სოფლამდისინ ვენახების ვიწრო ორღობე მისდევს. როგორც კი დავინახამდით მინდორზე გამოსულ მაშინას, იმავე წამს წამოვაველებდით ხელს წინადვე მომზადებულ სხვა-დასვა ხილეულობით საფეე კალათებს, თეფშებს და დავქანდებოდით ტანციისკენა. როცა მაშინა მოვიდოდა და რკინის გზის ოთახებიდან ხალხი კარზე გამოლაგდებოდა, ჩვენც მაშინათვე წინ დაუხვდებოდით და ეს ხალხიც ფაცა-ფუცით ყიდულობდა ხოლმე ჩვენგან ჩატანილ ხილეულობას. ერთ საღამოს

ამნაირად ჩამოვედით ტანციაზე. ვისაც რა გვექონდა, გავუყუდეთ და ის იყო სოფლისკენ ვაპირობდით წასვლას. როგორც დროს ტანციის უფროსის ცოლმა დამიძახა, გასაყიდად ჩატანილი ათიოდე ჩურჩხელა იმან იყიდა, ფულის მოსაცემათ სახლში შემიყვანა და ერთი ტაქანი ჩაიც დამალევიანა. ამათ პატარა ბავშვები ჰყავდათ; ეს ბავშვები შემოკვებვიყენ გარეშემო, ამათთან ტიკტიკსა და თამაშობაში გავერთე... და როცა სახლში დაბრუნება მომაგონდა და კარზე გამოვედი, აქ აღარც ჩემი ამხანაგები დამხედნენ და კარგა ლაზათიანდაც ჩამოზნელებულიყო.

— თქვენი სოფელი შორს იყო რკინი გზაზე?

— სოფლიდან რო უცქეროდით, იქვე ახლო იყო; ტანციიდან-კი რო მოვდიოდით, სოფელი კარგა მოშორებით გვეჩვენებოდა.

— უიმე, ბაბუცი, მაშ როგორ უნდა დაბრუნებულიყავი შინ იმ ბნელაში და ისიც მარტოთ მარტოკა!?

— სიბნელისა არც წინათ მეშინოდა აგრე რიგათა, მერე-კი, როცა მასწავლებელმა დაგვარწმუნა, რომ ქვეყნიერობაზე ეშმაკი არ არიო, მაშინ ხომ სულ გამიქრა სიბნელის შიში! ამიტომ უშიშრად გავწიე ორლოზისაკენ. მთვარიანი ღამე იყო და მთელი ორლოზე მთვარის შუქით და ხეების ჩდილებით იყო აქრელებული. თითქმის ნახევარ ორლოზე მქონდა გავლილი, როცა წინ, ცოტა მოშორებით, დავინახე ერთი უცნაური რაღაცა. ორი რქა აქეთ-იქით გაეშვირა, პირი გაელო და რამდენიმე დიდრონი კბილები თითქო საკბენლად დაემზადებინა. კუდიც მალლა ჰქონდა აშვერილი. ეშმაკი ხომ არ არის დედა-მიწაზედა და სხვა რისა უნდა მეშინოდეს-მეთქი, ესთქვი ჩემ გულში და უშიშრად გავწიე წინა. მაგრამ უცებ შევედექ, გულმა დამიწყყო საშინლად ცემა: დავინახე, რომ გაღებული პირი მოკუმა, რქები გაიქნია და მიწას გაეკრო, თითქო ჩემსკენ ვადმოხტომას აპირებდა. ისე შემეშინდა, ისე შემეშინდა, რომ წამს სუყველაფერი დამავიწყდა... რამდენსამე ხანს გაშეშებული ვიდექ. მერმე გონებაზე მოვედი და ის

იყო უკან გატყვევას ვაპირობდი, როცა შემომესმა მამიჩემის დახილი.

— მიშველე, მამა, მიშველე!. შევყვირე რაც ძალი და ღონე მქონდა.

— ნუ გეშინიან, შვილო, ნუ გეშინიან!. ეხლავე შენთან მოვალ, ემ წამში... დამიძახა მამაჩემმა, და მართლაც მამიჩემმა მომესმა ზემო ორღობიდან იმისი ფეხის ხმა. გაცხარებული მორბოდა თავდაღმართზე და ორიოდ წამის შემდეგ გაჩნდა ჩემთანა.

— რა იყო, შვილო, რამ შეგაშინა?. ხვეწნა-ალერსით დამეკითხა მამაჩემი.

— აგერა, იმანა!. უპასუხე მამილოს და გაუშვირე ხელი იმისკენ, რამაც ანგელოზები დამიფუთხო.

მამამ გაიცინა. მერე გამიჯავრდა: რათ დაშორდი ამხანაგებს და ან აქამდინ სად დაიგვიანეო?.. წამავლო ხელი და წამიყვანა შინისკენა. ეხლა აღარ მეშინოდა. მივდიოდით პირდაპირ იმ ადგილისაკენ, სადაც ჩემი შემაშინებელი ეყუნტა. პირველად მამაჩემი მივიდა და ჯოხი დაარტყა რქებში, მერე მეც მივედი და დავინახე ტოტებიანი გამხმარი კუნძი, რომელიც შუა გზაზე ეგდო. ამ ღამინდელი ჩემი თავგადასავალი დაწვრილებით უანზე მეორე დღეს მასწავლებელსა; იმანაც და ჩემმა ამხანაგებმაც ბევრი იცინეს. ამის შემდეგ უფრო დავრწმუნდი, რომ ეშმაკები არ არიან ქვეყანაზე და თუ ვისმე მოეჩვენა ავი სული, ეს ნამდვილად შიშისაგან იქნება.

— ბაბუცი, სულ აქ, ჩვენთან იქნები, თუ ისევ წახვალ თქვენ სოფელში?

ამ კითხვამ ბაბუცა საგონებელში ჩააგდო, დააფიქრა, დაალონა. მოაგონდა ტკბილი, საყვარელი დედა, მისი ავთამყოფობა, სიკვდილი და თავის დაობლება. თვალები ცრემლით ავესო და თავი ძირს დაჰკიდა.

— რათა ტირი ბაბუცი?. ჰა, რათა, შენი კირიმე?. დამეკითხა მის ცრემლებით შეწუხებული მარო..

— არაფრათა, მარო, არაფრათა!.. უპასუხა დაღონე-

ბულის ხმით მახუცამ... დედა მამაგონდა... ვილასთან წავალ, ჩემო მარო... დედა აღარა მყამს, დედინაცვალს ქირთვით ცვეს ჯაფრები... პირველ დღესვე რალაც კულ თვალზე დამინახა, ამიჩემა... მწყევლიდა, მაგინებდა, მერე ცემაც დამიწყო. შევეცოდე მამაჩემს და ქალაქს წამიყვანა თავის უფროს დასთან. იქ ვიყავი, მგონი ნახევარ წელიწადი... მამიდას არა უშავდარა, მაგრამ ქმარი ჰყავდა რალაც ღვთის რისხვა აღამიანი. როცა ფხიზელი იყო, წარბ გაშლილს ვერავინ ნახამდა, მგელივით იბღვირებოდა, უწმაწური სიტყვებით ილანძღებოდა, ჩხუბობდა! როცა დათვრებოდა, მაშინ, ქალო, სულ მაიმუნათ გადაიქცეოდა ხოლმე: ხტოდა, თამაშობდა, ყირამალა გადადიოდა. დილიდან სალამომდისინ დაქრილი დათვივით ღრიალებდა, ყმუოდა; ხან ძალღივით იყეფებოდა, ხან კატასავით კნაოდა... რო ვეტყოდით: კარგი, გაჩუმდი, შენც მოისვენე და ჩვენც მოგვასვენეო... ის ჯაფრობეს მოჰყვებოდა: ასე მშვენივრად რო ვმღერი, რატო ყურს არ მიგდებთ თქვე ასეთ-ისეთებოო... ესენი უამბე მამაჩემს და იმანაც მაშინათვე წამომიყვანა იქიდგან. ახლა აქ მამიყვანა... ვენაცვალე ჩემ მამიდას, ასე მგონია—დედა გამიცოცხლდა მეთქი... ისე უყვარვარ, როგორც თავის შვილი. თუ თითონ არ დამითხოვა, თავს მოვიკლავ და ამას კი არ მოვშორდები.

არბოელი.

(შემდეგი იქნება)

მიმინო და მერცხლები.

მიმინომ ჩიტი შეიპყრო,
ერთი საწყალი კივკავეი;
მიაქვს და მიაწიწინებს,
მიფრინავს როგორც ნიაფი.
ეს რომ გაიგეს, მერცხლებსა
შაექნათ ეივილ-ხივილი...
აყრუებს არე-მარესა
მათი მოთქმა და ჩივილი.
უნისკარტებენ მიმინოს,
მიმოფრინავენ მის წინა:
„გაუშვი ჩქარა, სად მიგაქვს
ჩვენი ძმობილი წიწინა!“.
თან სხვა ფრინველთაც უხმობენ:

„მოდით, გვიშველეთ ჩქარაო.
შეპრცხვეს, ვინც თავის მოძმესა
კირში არ მოეხმარაო!
მაღალი ღმერთი ჰრისხავდეს,
ნურც როდის გაეხარაო!..“

მიმინო ბაი-ბუადა
 არ ივლებს იმათს ცემასა,
 წყევლას და კრულვას უსაზღვროს,
 წალმა-უკულმა ფრენასა;
 იცის, რომ ტყულად ჰლაღავენ
 უბედურები ენასა.—
 რამდენიც უნდა მოვიდეს,
 თუნდ უმრავლესი ქვიშისა—
 ვერაფერს ჩამოჰრჩებიან,
 მიმინომ კარგად იცისა.
 ვისაც რამ ცოტა ძალა აქვს:
 ყვაფსა, ქორსა თუ ძერასა,
 არ ინდომებენ მიმინოს
 დაჩაგვრასა და წყენასა.
 მართლა და ერთმაც მათგანმა
 არ გაიბერტყა ყურია,
 თუმცა ვაიგეს, რაც მოხდა,—
 რისთვის, რა ერიაშულია.

ყვაფი თავისთვის ჩხაოდა
 გამაშირებულს ჰანგზედა,
 ქორი უმზერდა ქათმებსა,
 რომ დასცემოდა თავზედა;
 ძერია შინ ბრძანდებოდა,
 არ გამოსულია კარზედა.
 მხოლოდ მერცხლები იბრძოდნენ,
 ოფლი სდიოდათ ტანზედა.
 კიეკვეები ბარდებში შექვრნენ
 და იქ გლოვობდნენ მოძმესა,
 იმათ როდი აქვთ რჯულება,
 რომ ძმა ძმისათვის მოკვდესა.
 ბევრი იტირეს ჩუმადა,
 გული მით მოიოხესა.

ფრინველთა ზნე-ხასიათი
 მიმინომ იცის მთელია,
 იმიტომ ჩიტებს არ ჰზოგავს,
 თუ სადმე გიახვლია.
 კივქაესაც კარგა მიირთმევს,
 თუ არ შაჰხედება მწყერია.
 რად შერები მაგას? ამ სიტყვის
 არავინ არის მთქმელია.
 მხოლოდ შერცხლები არიან
 დაჩაგრულების მცველია.
 მაგრამ იმათაც არა აქვთ
 კლანჭი, ნისკარტი მჭრელია...
 გაბტყენა მიმინომ კივქავი,
 ვერაფერს ვახდენ შერცხლები.
 საწყალს ვერასა ჰშველოდნენ
 იმათი ცხარე ცრემლები!..
 აკაფა ასო-ასოთა
 მიმინომ კივქვის ლეშია,
 ზოგი გაახმო ყალადა,
 გაჰკიდა იქვე ტყეშია,
 რბილი-კი ჩააბასტურმა,
 სამწვადედ ჩაღვა ქვევრშია.
 ზოგს იმავ უამად გიახლად,
 თათარიახნად, ხელადა.
 ბუმბულს ინახავს მიმინო
 დოშაკში ჩასადებადა.
 გაქანდა სისხლი კივქვისა
 მთა-ბარის მოსარწყველადა.
 ალაზნის ტოლა გაერთბა,
 მიიზლაზნება ველადა.
 ხოლო შერცხლები მოსთქვამენ
 გულისა დასაწველადა.

ქართული
ბიბლიოთეკა

სწყვეტენ და ჰკრულვენ იმასა,
ვინაც სუსტს ტანჯვას აყენებს,
თავის ძალას და შრომასა
მოდმეს არ გამოაყენებს...

ვაჟა-ფშაველა.

ვლავლავა.

(რესულიდამ ვიატკინისა)

არდისავეთ გალაქლაქებულმა ბუტ-
კუცუნა ცხრა წლის ვოვოჩკამ დღეს
ჩეჟულეებრივზედ აღრე გაიღვიძა. სამ-
ჯერ გადაკოტრიალ-გადმოკოტრი-
აღდა ლოგინში, საბანი იატაკზედ
გადმოისროლა და მოისურვა, ფურ-
თხი როგორმე ქერში მიერთყა; მაგ-

რამ სურვილი ვერ დაიკმაყოფილა, ფურთხმა ქერამდის ვერ
მიადწია, ნებიერს თვითონვე დაეცა ცხვირზედ.

არ შედრკა ვოვა, ცოტათი ნიდაყვებზედ წამოიწია: ლო-
ყები გამოიბერა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, მოიკრიბა და
ხელმეორედ ააფურთხა; მაგრამ მეორედაც ამაოდ, — ფურთხმა
მაინც ქერამდის ვერ მიადწია. ვოვა გაჯავრდა, გაიბუტა:
წაბლისფერი მშვენიერი წარბები შეიკმუხნა, მარჯანივით
აღისფერი გამომწვევილი ტუჩები ოღნავ აუცახცახდა. მაგრამ
მალე ბავშვი ისევ გამზიარულდა დედის დანაპირი ღებებიანი
ჩექმები რომ მოაგონდა: დედამ აღუთქვა ნამდვილი ღებები-
ანი ჩექმები გყიდნა დღეს იმისათვის.

მამას ჩექმები და ღებები რა მშვენივრად ბჰყვრიალე-
ბენ და ჩხარუნობენ, — ფიქრობდა ვოვა; თანაც სიხარულითა
ცმუკაედა და ხტოდა ლოგინზედა.

„ნამდვილი,
ბჰყვრიალა ღებები“.

საწოლის რკინას ხელს უსვამდა და მალლა მდეროდა:

„ნამდვილი დეზები,
ლენერლისებური დეზები“.

ისე წამოიყვია უკანასკნელი სიტყვები, გეგონებოდათ, ყელში რაღაცა გაუწყდაო. ქარხალივით გაწითლდა.

მიხაკის ფერს შავ-ფოთლებიანს კაბაში გამოწყობილმა და კაღარა თავზედ სოკოსავით თეთრ არახჩინ წამოცმულმა ვლასიევნამ მოკრძალებით შემოალო ბავშვის ოთახის კარები.

— ჩემად, ჩემო ნებიერო! ნუ ჰყვირი!— წაიჩურჩულა ოღნაე, გააცმაცუნა გამოფიტული, დამქნარი ტუჩები და მკაცრად შეჰბღვირა ვოვას.

ვოვამ საშიშრად დაუქყიტა თვალები; ვლასიევნამაც სასწრაფოდ გამოიცივალა კილო. ოთახში შევიდა, იატაკიდან საბანი აიღო და ვოვას დაჰხურა.

— დაიძინე, გენაცვა, დაიძინე! ჯერ კიდევ აღრეა! დედას ისევა სძინავს. აი, შე ცელქო, შენა!—სჯავრობდა ვითომ ვლასიევნა.

— სტყუი, ჩემო ვლასიევნა, სტყუი... დიდი ხანია, დედამ გაიღვიძა.

— კარგი, ჰო, გეყოფა ცელქობა... გეუბნებიან, დაიძინე-მეთქი!

— იცი, რა გახარო, გამდგლო! დღეს დედა დეზებიანს ჩექმებს მიყიდის, მამას რომა აქვს, სწორედ იმისთანასა, ღმერთმანი, მართალს გეუბნები!

— ნუ ფიცულობ, ცოდვია, ისეც დაგიჯერებ; სთქვი, მიყიდის-თქო და მორჩა, გათავდა.

— მაშინ, მე დეზების ჩხარა-ჩხურით ვივლი, როგორც ნამდვილი აფიცერი, როგორც ლენერალი! მითხარი, ვლასიევნა, ლენერლობა კარგია, არა?

ამ დროს ვოვას დერეფნიდან დედის აღელვებული ხმა შემომესმა; მამაც რაღაზედაც აღშფოთებული ელაპარაკებოდა დედასა.

— აკი გითხარი, დედამ გაიღვიძა-მეთქი; გესმის, დედა ამდგარა...

ლაპარაკის ხმა უფრო და უფრო ახლოვდებოდა; ვოვაც სულ განაბული უვდებდა ყურსა. მამის დეზების ჩხარა-ჩხურიც შემოესმა.

— გიმეორებ, ნადია, თავი შეიმაგრე, ეგრე ნუ სწუხარ, ცოცხალსვე ნუ მმარხარე. გთხოვ, გეთაყვა...ნუ სწუწუნებ... უვუნურებაა ეგ შენგანა.

— არა ვწუწუნობ, არა, მაგრამ გევედრები, კოლა ჯან, თავს გაუფთხილდე, შემობრალე. ხომ იცი, ახლა ჩაღის ფასადაა კაცის სიცოცხლე! ამბობენ, მუშები დიდად აღელვებულნი არიანო.

— კიდევ იმისათვის მიედივარ, რომ დავამშვიდო, საგანგებო უფლებები მაქვს მონიჭებული. და მალეც დავამშვიდებ. მაგრამ გიმეორებ კიდევ, შენი ამღონი წუწუნი, სისულელეა, სისულელე და სისულელე!

დაინახა ვოვამ გამოღებული კარებიდგანა, რომ გაჯავრებულმა პოდპოლკოვნიკმა დერეფანში ხლმისა და დეზების ჩხარა-ჩხურით გაიარა. დედაც თან მისდევდა თავჩალუნული და ჩაფიქრებული. ვოვამ მაშინვე ის გაიფიქრა „დედა ნამდვილად ავად არისო“. იმავე წამს დერეფნის კარმაც დაიჯახუნა და ეტლიც დაიძრა. უკან დაბრუნებისას ვოვამ დედას დაუძახა, მაგრამ დადარდიანებულმა და მწარე ფიქრებით შეპყრობილმა დედამ ვერ გაიგონა შევილის ძახილი...

ვლასიენა რომ ვოვას ჩულქს აცმევდა, ბავშმა შეჰხედა და შენიშნა, რომ თითქოს მასაც რაღაცა საიდუმლო მწუხარება ემჩნეოდა სახეზედა...

— ვლასიენა! მამა სად წავიდა?

გამდელმა მაშინვე არ უპასუხა; მერე უგულოდ წაიბუტბუტა: არ იცი, განა, სად წავიდოდა?.. სამსახურში...

— სად წავიდა?—გაუმეორა უნდობლად ვოვამ.

— სამსახურში-მეთქი, გეუბნები...

— სრულებითაც არა, სტყუი, ვლასიეენა; მაშა სამსახურში არ წასულა.

— ბევრი რომ გეცოდინება, მალე დაბერდები. რა შენი საქმეა, ვინ სად წავიდა და რისთვის, სჯობიან ჩქარა წახვიდე და პირი დაიბანო, თორემ სამოვარი გაცივდება.

განრისხდა ვოვა, სახე შეიკუმუნა.

— გეუბნები, ვლასიეენა, ნუ მიმალავ, მართალი მითხარი, თორემ დედასა ვსთხოვ და ის ყოველისფერს მიამბობს.

— მითხარი ერთი, რა უნდა ჰკითხო, რომ არაფერია საკითხი. წადი, წადი-მეთქი, ჩაი დალიე ჩქარა, თორემ თქვენს მალაქეთილშობილებას სამოვარს ველარავინ შეუთბობს, დედაკაცი სანოვაგის სასყიდლად წავიდა...

— ვოვამ სასწრაფოდ ჩამოიბანა პირი, თმა-კი აღარ დაივარცხნა და გაწეწილი დედის საძებნად გაეჭანა.

ნადია თავის საპირფარეშო ოთახში იყო; შუბლი ცივ ფანჯრის შუშისათვის მიებჯინა და ჩაფიქრებული ვაიყურებოდა ქუჩაში. გაცრეცილი, ნახევრად თმა-გაშლილი გაშტერებული დედა ვოვას ავად ეგონა. ბავშვი კარებში გაშეშდა და მაშინ-ღა გაეჭანა და გადაეხვია, როცა დედა მობრუნდა კარებისაკენ...

— დედამ მხურვალედ ჩაიკრა გულში, ტუჩებში დაუწყაო კოცნა; ლოყაზედ აღერსით ხელს უცაღუნებდა და ეკითხებოდა გაკვირვებული, — ასე ადრე რად ადექი, ჩემო ბიჭიკოვო?... მე კი ჯერ ბაზარში არ წავსულვარ, შენთვის საჩუქარი არ მიყიდნია...

— დედიჯან, საჩუქრისთვის როდი შემოველ შენთანა, — უპასუხა დარცხვენითა ვოვამ. მე...მე...მინდოდა გამეგო, მამა სად წავიდა?

— ნადია თითქოს შეხტაო, — მამა? მამა სამსახურში წავიდა.

— ასე ადრე?

— ღენერალმა უბრძანა.

— რა უბრძანა?

— ღენერალ სოლოვუჩკის ბრძანებას უნდა დაჰმორჩილებოდა მამა...

ბავშვი თვალს არ აშორებდა დედასა—თითქოს უნდოდა იმის თვალებიდგან ამოეკითხა რაიმე. ნადიამ წარბები შეიკრა, სასწრაფოდ გადაასხვავებდა:

— მამა შენს საყვარელს კამფეტებს მოგიტანს: გახსოვს, შენს დღეობას მამიდა სონამ რომ მოგიტანა, ისეთებსა?..

კიდევ რამდენჯერმე აკოცა ვოვას ნადიამა, პატარა ფუნჩულა ხელი გაწეწილს თმაზედ გადაუსვა. ბავშვი სიამოვნებით ჰყნოსავდა დედის საყვარელს სუნნელოვანს წყლებსა.

— შეილო, ჩაი დალიე?

— არა, დედიჯან.

— ჩქარა, მაშ, სასადილო ოთახში წავიდეთ, სანამ სამოვარი არ გაცივებულა, თორემ პრასკოვია ხორცის საყიდლად წავიდა, არავენ არის სამოვრის გამცხელებელი.

სასადილო ოთახში მაგიდას მიუსხდნენ; განელებული სამოვარი ოდნავ-ლა შიშინებდა.

ჩაი მართლაც გაცივებულიყო, მაგრამ ვოვამ ამას ყურადღებაც არ მიაქცია, თავის საყვარელ ბისკვიტს დაუწყო გაჩქარებით თქვლეფა.

ღრუბლიანი დღე იყო, ცაში ვეება ნაცრისფერი, მოშავო ღრუბლები დასკურავდნენ. ფანჯრებიდგან ქარის ზუზუნი მოისმოდა.

მზიან დღეობით მზიარული, გულლია სასადილო ოთახი, ახლა დაღვრემილი, გულჩათხრობილი გეჩვენებოდათ.

— ვოვა, შენი ქირიმე დღეს ცუდი დარია, კარში ნუ გახვალ, შინ იჯექი...

— კარგი დედი, არსად წავალ...

— კოსტა მოვა დღეს?

— სადილ შემდეგ მოვა. თუ მოასწრობ და სადილობამდის მიყიდი საჩუქარს, კარგი იქნება...

— უსათუოდ, ჩემო კარგო... გიყიდი...

— იცი, დედი, დღეს მე ვიქნები მთავარსარდლოთა... მამას ტოლა რომ გავიზღები დიდი, იქნება მართლაც მთავარსარდალი ვიყო—სუვაროვისავეთ; რომელიმე ციხეც ავიღო... მეფე ერთბაშად ათი სისხლის ჯვრით დამაჯილდოვებს... ასე იქნება, ჩემო დედი, განა?

ნადია ვოვას ჩაის უკეთებდა, მაგრამ მთელი იმისი ყურადღება ქუჩისაკენ იყო ისევ მიქცეული: ქუჩის ხმაურობას გულის ფანქვალით ყურს უგდებდა, მაგრამ სცდილობდა, ვოვასთვის არ აეღებინებინა ეჭვი. ბავშვიც თვალ-ყურს ადევნებდა დედის მოქმედებასა: გაათავა თუ არა ჩაის სმა, გაიქცა ფანჯრისაკენა, აჰხადა თეთრი ფარდა და ქუჩის ხმაურობას ჩაუყვირდა.

— აი, შე, გიეო, შენა! რასა სჩადიხარ? ამ წამსვე ჩამოდი მანდედანა! ნეტავი გამაგებინა, რა არის საცქერი!..— დაუკივლა ნადიამა და თითონაც ფანჯრისაკენ გაექანა.

არ ესმოდა ვოვას დედის ჯავრობა, გაშტერებული ქუჩის მოძრაობას უკვირდებოდა, მაგრამ რაკი საყურადღებო ვერა ნახა-რა, თვითონვე დაუშვა ფარდა და გადმოხტა.

— დედი, შენც ვლასიევენასავეთ რალასაც მიმაღავ, გატყობ... და გაჯავრებული, ტუჩებ-გამოწეული ისევ მაგიდას მიუჯდა.

— ვოვა, ამ ბოლოს დროს საშინლად გამოიცვალე: უზრდელი და შეუპოვარი გახდი; იცოდე, დაისჯები და დანაპირს საჩუქარს აღარ მიიღებ, თუ გამგონე არ იქნები, — უთხრა ხმის კანკალითა და შკაცრი კილოთი ნადიამ!..

შერცხვა ვოვას, გაწითლდა, ტუჩების კვნეტას მოჰყვა, სატირლად მოემზადა..

— იცოდე, თუ წუწუნს მოჰყვები, სადილზედ უტკბილოდ დარჩები... სულ გაგიყდი, აღარავის რას უგონებ—არც მე, არც გამდელს; ეჩრები, საცა შენი საქმე არ არის... ბოლო უნდა მოეღოს თუ არა ამ შენს თავგასულობას?!

ნადია სასწრაფოდ წამოხტა, გარეთ გავიდა, კარები გაიჯახუნა...

მოულოდნელის ამბით თავბრუ დასხმული ვოვა გამოუღ-
და დედას, მაგრამ მალე ისევ უკან დაბრუნდა, თანჯარაში
აცოცდა. სცდილობდა არ ეფიქრა იმაზედა, რომ დაპირებულს
საჩუქარს—ღეზებთანს ბჭყვრიალა ჩექმებს აღარ მიიღებდა.
ნახობდა, დედა რათ გააჯავრა, შეიძლება მართლა აღარ მიყი-
დოს, თუნდაც წავიდეს ბახარშია?

ბავშვს უცბად ფიქრმა გაუელვა მისუღიყო დედასთანა,
ბოდიში მოეხადა და აღეთქვა შემდეგში შორჩილება... უცბად
ქუჩიდგან რალაცა მხეცური ღრაალი და ცხენების თქარა-
თქური შემოესმა. თანჯარასთან მთელმა ჯგუფმა გამტრიანიე-
ბულ-გაქუქყიანებულმა მუშა ხალხმა გაირბინა რალაცა გაუ-
გებარის ღრიანცელით; მათ მისდევდა ხმალ-ამოწვდილი, გამ-
ხეცებული, საზარელი სახის გამომეტყველების ყაზახთა ბრბო,
საშინელის ღრიალითა და ყიყინით.

ვოვამ უცებ ძლიერი გულის ძგერა იგრძნო, შუბლი
მაგრა მიაბჯინა თანჯრის შუშასა. მუშებიცა და ყაზახებიც მალე
სახლის კუთხეს მიეფარნენ. ის-კი მინც ქუჩაში იცქირებო-
და, აღშფოთებულს, გამოურკვეველს მდგომარეობაში იყო...
არა ესმოდა-რა, რა ხდებოდა...

ღერეფანში კაბის შრიალით დედამ გაიარა. ქუჩაში გა-
ვიდა. კარგად დაინახა ვოვამ ღერეფანში გავლილიცა და ქუ-
ჩაში გასულიც.

შემოვიდა ვლასიევნა, ჩაის ქურკლის რეცხვასა და აღა-
გებას შეუღდა.

— დედა გააჯავრე, მაშ საჩუქარსაც აღარ მიიღებ!—
ბუტბუტებდა ვლასიევნა და თან ჩაის ქურკელს აწკარუ-
ნებდა...

— არა, მიყიდის დარწმუნებული ვარ, მიყიდის!

— მე კი ვამბობ: არ გიყიდის-მეთქი... აბა, ვნახოთ,
მაშა, აღდგომა და ხვალაო...

— ვნახოთ,—თუ არა, ვნახოთ!..

— სჯობს ახლა გაკვეთილები მოამზადო,—ებუზლუნებო-
და ისევ ვლასიევნა... ნახევარსაათის შემდეგ „მამზელაც“ მოვა.

შენ-კი არასფერს აკეთებ, მიჰყულებიხარ ფანჯარასა და გარე-
 ცქირები გარეთა. აბა ერთი მითხარი, რა სანახავე ცქერის
 არეულობა? შეიძლება ცოდვაც მოხდეს, სისხლი დაიღვა-
 როს. რა შენი საქმეა მაგისტანა ამბის ცქერა? განა, უმანკო
 ბავშვმა უნდა გაიგოს მაგისტანა ცოდვები? თუ ხალხი ერთმან-
 ეთში ვერა რიგდება, ჩხუბობენ და სცემენ ერთმანეთსა, კი
 არ უნდა ეჩხირებოდე, უნდა ერიდებოდე...

მოსწყინდა ვოვას გამდლის დარიგება, ფანჯრიდგან გად-
 მოხტა, თავისს ოთახში გავიდა. მოიგონა ისევ ღებებიანი
 ჩექმები, მოაგონდა დედის ფუნჩულა ხელებიც, ალერსით
 რომ უსვამდა თავზედ და მზურვალედ ჰკოცნიდა... გადასწყვი-
 ტა ბოლოს ისიც, რომ დედა მას უსათუოდ უყიდის საჩუ-
 ქარს...

შესრულდა ვოვას ოცნება: ორი საათის შემდეგ ბჰყვრია-
 ლა ღებებიანი ჩექმები ეცვა, მშვენიერი ოქროს ტარიანი
 ხმალი ეკიდა და სამი ვარსკვლავიც გულზედ უბრწყინავდა.
 სარკეში იყურებოდა, თავისს თავს ესაყვარლებოდა; ხან გა-
 მოიქიმებოდა, მიბრუნდ-მობრუნდებოდა, ხმალს ისწორებ-
 და, ორდენებზედ იცქირებოდა.

დედას ჩუმად ელიმებოდა.

ასე ჩაძმული ვოვა ჯერ სამხარეულოში გავარდა, მერე
 სამეჯინიბოში, ბოლოს სამოახლოში; ყველგან ერთისა და
 იმავე აღტაცებით ეგებებოდნენ: რა მშვენიერებაა, რა ძალიან
 გიხდებათ!. ნაუნდერაფიცრალი, ტან-სრული, წითელ-ცხვი-
 რა, ფარაჯაში გახვეული ექვთიმე მეფხოვე, ღიმილით წამოხტა
 და სამხედრო სალაშით მიეგება ვოვას, ასრევე მოიქცა პოდ-
 პოლკოვნიკის „დენშჩიკი“ კლეჭი მაკარიც. ვოვა აღფრთოვა-
 ნებული იყო თავისის მდგომარეობით; უკანდაბრუნებისას-კი
 სირბილის მაგივრად, წელის ნაბიჯით, თავმომწონედ მიაბი-
 ჯებდა მძიმედ და, სკდილობდა მამისავით ეჩხარუნებინა ღე-
 ზები.

სასადილო ოთახში რომ შევიდა ვოვა დედის ძახილზედ,

მამა სუფრაზედ არ დაჰხვდა, თუმცა სამი საათი შესრულდა უკვე. ამ დროს-კი პოდპოლკოვნიკი ყოველთვის სახლში იყო ხოლმე. ნადია თავის შემაგრებასა სცდილობდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა: ხან ყვითლდებოდა, ხან წითლდებოდა, ხან უცბად გააქრეოლებდა. გაშტერებული იყო ერთ-თავად, ჩაფიქრებული; სამჯერ ტელეფონით ვილაცხვებდაც დაელაპარაკა სადილის დროს პოლიციის ნაწილში და სამმართველოში, მაგრამ ვერსაიღამ სასურველი პასუხი ვერ მიიღო. მოღუშული და მოწყენილი უგემურად უბრუნდებოდა სადილს.

სადილის გათავებისას ვოვასთან მისი ამხანაგი 12 წლის კოსტა სოლოვჩუკი მოვიდა, იმ ღენერლის შვილი, რომლის ბრძანებასაც პოდპოლკოვნიკი უნდა დაჰმორჩილებოდა. საზოგადოდ კოსტა ცოტა ამაყად ექცეოდა ვოვას. პირველი მიზეზი ამისი კოსტას ბრძივი და ცუდი ხასიათი იყო, მეორე-კი ის იყო, რომ მისის აზრით, ღენერლისა და პოდპოლკოვნიკის შვილების შორის ცოტაოდენი განსხვავება უთუოდ უნდა ყოფილიყო. ამ ეამად-კი ვოვას ცვლილებამ კოსტა მთლად აღტაცებაში მოიყვანა. წარმოიდგინეთ, კილოც-კი შეიცვალა მისალმებისა! შესამედ ტკბილი მოართვეს, — ვარდისფერი კრემი; ნადიამ თავისი წილი კოსტას მისთავაზა, თვითონ-კი წინანდელივით ფერ-მიხდილი და დაღონებული გავიდა თავისს ოთახში.

ვოვამ დედას თვალი გააყოლა, შემდეგ აღელვებული მიუბრუნდა ამხანაგსა და ფრთხილად, ჩურჩულითა ჰკითხა: — არ იცი, კოსტა, მამა ჩემი ღენერალმა სად გაგზავნა? კოსტა გემრიელად შეექცეოდა ტკბილსა. ვოვას შეკითხვაზე უცბად თვალები დააქყიტა.

— მამა დილა აღრიანად სადღაც წავიდა, დედა ძალიანა სწყუხს, ამბობს — ისე, უნდა მოქცეულიყო, როგორც ღენერალმა უბრძანაო...

— მერე, შენ-კი არა იცი-რა, რისთვის გაგზავნეს მამაშენი?

— არასფერი.

ვოვამ ორის ნაბიჯით ახლოს მიიწია კოსტასთან, ქამას თავი გაანება.

— მუშები აჯანყებულან...

— მერე, მერე, რაო?

— რაო, და ისა, რომ უნდა სასწრაფოდ დაამშვიდონ; პოდპოლკოვნიკს ჩააბარეს სამი როტა ჯარის კაცი და იქ გაგზავნეს.

— სად იქა?

— სადა, და მუშებთან; ალექსევევის ქარხანაში შეყრილან...

— ბევრნი არიან?

— ბევრნი.

— მაინც რამდენი?

— ამბობენ ათასამდე იქნებიანო...

— მართლა?

— ლმერთმანი! ამბობენ, ვითომ დანები, რევოლვერები...

ქვაც ბევრი მოემზადებინათ... რომ ჯარის-კაცებს ესროლონ...

რომ შეატყო კოსტამ, ვოვა თვალეზ-გაჭყეტილა და პირდაღებული უსმენდა ნალაპარაკებსა, უფრო თავმომწონედა და კვებნის კილოთი განაგრძობდა და თანაც გულიანად იღმურძლებოდა.

— იცი, მერე, მუშები რად აჯანყდნენ? მე ყოველისფერი ვიცი, მამა ჩემი მიამბობს ხოლმე. თურმე ხელმწიფე აღარ უნდათ... არა გჯერა?... ლმერთმანი, მართალს ვამბობ... ახლანდელი ხელმწიფე-კი არა მართა... საზოგადოდ აღარც სხვა ვინმე უნდათ ხელმწიფეთ... არც მთავრობა და უფროსები უნდათ, გესმის?

კოტა რამ, მართალია, გაიგო ვოვამ კოსტას ნალაპარაკევიდანა, მაგრამ მაინც გულმოდგინეთ ისმენდა, რადგანაც ყოველის ფერი ეს პირველად ესმოდა. კოტა არ იყოს ეშინოდა თითქოს კიდევ, მაგრამ გატაცებული იყო მეტად...

— მამა ჩემი ამბობს: აჯანყებულებს მალე დავამშვიდებთო!.. აღელვებული კოსტა სხაპა-სხუპით ლაპარაკობდა, თვა-

ლებს აბრიალებდა—მამამა სთქვა, მათ-შორის, ურიები ბევრნი არიანო; ისინი ხომ მხდალები არიან, საკმარია, ვაცემოთო. ფი დაანახოს და იმ წამსვე თავის სოროს მოსძებნიანო. მაშინ-კი მათი დაქერა სულ აღვილი იქნებაო. გარს ჯარისკაცების ალყას შემოვარტყამთ და თითო-თითოდ დავიქერთ, აღარც ერთი არ გადაგვრჩებაო...

შეისვენა კოსტამ, ვოვას შეჰხედა, რომელიც გაშტერებული მისჩერებოდა სადღაც ერთს წერტილსა. ეტყობოდა, რაღაზნედაცა ჰფიქრობდა. შემდეგ ჰკითხა:

— მუშებმა რომ მოჰკლან აფიცერი, ან ჯარის-კაცი? რაღაცა საიდუმლო მწუხარების გამომხატველი იყო ვოვას კილო.

კოსტამ ზიზღით, არა-ბავშვურად გადაიხარხარა:

— გაჰბედონ ერთი! შენ, ჩემო ძმაო, გგონია დაებათრებიან? ყველას იქვე მიაწვევენ... უბრძანებენ როტას: ესროლეთო! და შორჩა, გათავდა. მოკლედ მოუჭრიან სიტყვასა...

* * *

სადილს შემდეგ ბავშვები თავიანთს ოთახში გავიდნენ.

სათამაშოები ბევრი ჰქონდა ვოვასა, მაგრამ ყველა ერთგვარი იყო როგორაც: ასი კალის ჯარის-კაცი, რკინისა და ხის ზარბაზნები, თოფები, ხმლები, დამბაჩები, დოლი, საყვირი და სხვანი შეადგენდნენ მისს სათამაშოებსა. ახალს ტანისამოსსა და ბრჭყვიალა დეზებიანის ჩექმებში გამოწყობილს ვოვას უნდოდა ეს დღე დიდის იერიშით აღენიშნა. ხუთის წუთის წინ სამხედრო თათბირი მოახდინეს. თათბირზედ გარდასწყვიტეს: მოულოდნელად დასცემოდნენ ვითომ და აუღებელს მტრის ციხეს, რომლის მაგიერობასაც უწევდათ ძველის-ძველი რკინით მოქედილი, აგერ რამდენი წელიწადია ბავშვების ოთახის ერთს კუნძულში მიდგმული ვეება სკივრი. სკივრი რომ ხელში ჩაეგდოთ, ჯერ წინ მდგომი ოთხი სკამი უნდა აეღოთ. ყველა სკამზე ათ-ათი ჯარის-კაცი იდგა და სამოციც სკივრზედ. სრულის გამარჯვებისათვის სკივრს გარდა უნდა აეღოთ: სკივ-

რის ზემოთ კედელზედ მიკრული ქალაღლის ბაიჩაღი, რთუ
მელიც მტრის დროშობას ეწეოღა.

მოსწონღა ვოვას მთავარ-სარღლობა და ხშირად ოცნე-
ბობღა, როღის დაღგება ის ბედნიერი დრო, რომ ღენერღლად
გახღებოღა. მამას რომ მიუჯღღებოღა, ერთ-თავად ღენერღლებსა,
ომსა, ხელმწიფესა, სუვოროვისა და სკობელღევზღედ ესაუბრე-
ბოღა. პადბალკოვნიკიც ხშირად სიამოვნებითა და გატაცე-
ბითაც უამბობღა ხოღმე ყოვეღლისღერს თავის შვიღსა.
გარღა ამისა, იმათსა ხშირად იკრიბებღდენ თითქმის ყვეღა
სამხედრო წოღების ხაღხი, მოყოღლებული ახაღგაზრღა, ლა-
მაზ პოღბოორუჩიკიღდან, ვიღრე ქაღარა-შერთულ მოხუც ღე-
ნერაღ სოღოვჩიუკამღდე. ყვეღა ლამაზად ბრქყვიწაღვღა და
ბზინაღვღა ხოღმე და იღგა ერთი დაუსრულღებღი ღრიანცე-
ღი და მზიარულობა. ვოვასაც მათის ცქერით სასიამოვნო
ოცნება გაიტაცებღა ხოღმე და წარმოიღღგენღა, რომ უკვე
ღენერაღია საღმე საცეკვაო საღამოზღედ, ომში, ან ხელმწი-
ფის კარზღედ .. საღღღესასწაუღოღდ გამოწყობიღი...

ისე მძღღავრად გაიტაცებღა ხოღმე ზოგჯერ ვოვას ეს
ტკბიღი ოცნება, რომ დააღიწყღებოღა ყვეღაღფერი და გაშ-
ტერღებული საღღაც ერთს წერტიღს მისიერებოღა, ან დაჰხუ-
კაღვღა თვალღებსა და აგერ, მუზიკის გრიაღი, შემღღეღ სროღა,
ყვირიღი მოესწოღა... დაეზმანებოღა აგრეთვე მუშტის კრი-
ვი, ვითომ მტერის ამარცხებღა, მიუღღგომღღს ციხეს იღებღა
იერიშით. თვალ-წინ ეღგა ამ რიგად მხოღლოღ ბრწყინვალე
გრძნობა მხედრობისა, მისი ცუღი და მაენე გავღენა და მო-
ქმეღება-კი შეუღმჩნევეღი რჩებოღა მისთვის. აღბომებსა და
კეღღღებზღედ გაკრულს სხვა-და-სხვა ომების წახატებს სიამოვნ-
ებით ათვალღიერებღა მუღდამ; მკაცრსა და სასტიკ შეხედუ-
ღობის მხედართმთავარსაც ასრევე აღტაცებით შეჰყურებღა,
აგრეთვე ურიცხეს ზარბაზნებს, ყუმბარებსა ღ ხიშტებს...სისხლს-
კი ვერსაღა ჰხეღავღა; ტანჯვისა და წამებისაგან დაღრეჯიღს
სახეებს უთვალღე მსხვერპღისასაც ვერა ჰხეღავღა...

— თქვენო უღმაცებულოესობავ! მაქვს პატივი მოგახსენოთ, რომ ჯარი მზად გახლავთ საბრძოლველად.

მთავარ სარდლის წინ გამოქიმულმა კოსტამ მკაფიოდ წარმოსთქვა ეს სიტყვები და ხმალი ააჩხაკუნა და სამხედრო სალაში მისცა.

ვოვამ ბუტკუცუნა ლოყები გამოიბერა, ნაპოლეონის ჩაფიქრებული, დინჯი გამომეტყველება მიიღო და ბოხის ხმით სცადა პასუხი მიეცა:

— გთხოვთ, ღენერალო, კიდევ დაათვალიეროთ პოზიციები და ბატარეა და თუ ყველაფერი მზად არის, სასწრაფოდ იერიში მიიტანოთ.

ძალიან ეადვილებოდათ ამგვარი სიტყვები ბავშვებს, რადგანაც ხშირად ესმოდათ.

— მესმის, თქვენო აღმაცებულებავ! დეზები ერთმანეთს შემოჰკრა და სასწრაფოდ უკან გაბრუნდა. რამდენჯერმე ციხეს შემოუარა, შემდეგ ისევ მთავარ სარდალს გამოეკიმა და მოახსენა:

— თქვენო აღმაცებულებავ!—პოზიციები და ბატარეა მზად გახლავთ; გვიბრძანებთ დაიწყოთ?

— დიახ, ღენერალო, დაიწყეთ!

კოსტამ ჯიბეს ხელი იტაცა, სასტვენნი ამოიღო, საზარლად დააქყვირა და თან დოღს დაუწყო ბრაზუნნი. შემდეგ ორსავე ხელში რევოლვერები დაიჭირა და ციხეს დაუშინა.

ვოვა გაუნძრევლად იდგა დინჯად, ნაპოლეონის პოზით და თვალს ადევნებდა საქმის მიმდინარეობასა.

გათავდა სროლა. კოსტამ „ურა“ შეჰყვირა და ხმალი ამოღებული მიახტა ციხეს.—აბა, ყმაწვილებო, ყოჩაღად მომყევით!—მიუბრუნდა ვითომ-და ჯარის კაცებს. სასწრაფოდ ახტა სკამზედა და მამაცად დაუწყო ბრძოლა ოცნებით შექმნილს მტერს. ორი სამი წუთის განმავლობაში ომი გათავდა: ორი სკამი გადააბრუნა, მათი დამცველი ჯარის-კაცი ყველანი პანტა-პუნტითა გადაცვიდნენ იატაკზედ. კოსტას ხმალი მოეღუნა, გაოფლიანებული, გაწითლებული და დაქანცული ძლიერს ქშინავდა.

ჩამოხტა სკამიდან იატაკზედა და ყოველისფერი (დაწვრიჱ) ლეებით მოახსენა მთავარ სარდალსა:

ბიზლიმთაჲს

— ორთავ მხარეს ბევრია დახოცილი, მტერი გამაგრებულია!

— ხალხი არ შეიბრალოთ!.. უეჭველად გაანადგურეთ ციხე, სასწრაფოდ იერიშით მიდით—უბრძანა ვოვამ!

— ხელ-მეორედ გაექანა იერიშით კოსტა, კიდევ ერთი სკამი გადააბრუნა და გაჩნდა სკივრზედ. სამხედრო ეშხით გატაცებული ვოვა მარჯენივ და მარცხნივ ხმალს იქნევდა, კედლის შპალერიც-კი აღარ გადარჩა დაუქრელი... ამ დროს უცბად თავმა გადასძლია, გადმოვარდა, მარცხენა ხელი და მუხლი იღრძო, სიმწარით კინალამ დაიყვირა, მაგრამ მოაგონდა თავისი მამაცი ბრძოლა და მაგრა კბილებ გაკრეკილმა ოღნაფ-ლა წამოიკენესა...

— ღენერალო, თქვენ მგონი დაქრილი ხართ? ვოვამ კოსტასთან მიირბინა, თან სიცილს ძლივას იმაგრებდა.

— დაკოდილი გახლავართ, დიახ, თქვენო უაღმატებულესობავ!—უპასუხა კოსტამ, მაგრამ სიცილსა და კრემლებს ძლივს იმაგრებდა-და ბოლოს წამოდგა ფეხზედ და უთხრა ვოვასა:

— საჭიროა ჯარი მოგვაშველოთ, თორემ მეტად დავილაღეთ თქვენო უაღმატებულესობავ.

— „დავილაღეთ!“ — გააჯავრა ლაპარაკი ვოვამ.—აი, თქვე ლაჩრებო, თქვენა! დიაცები ხართ და არა ვაჟაკები. მე თვითონ გაეუძღვები, მაშ, ჯარსა!

ვოვაც მაშინვე კოსტასავით ხმალ-ამოდებული მიუბრუნდა ვითომ-და ჯარსა და იერიში მიიტანა ციხეზედა.

— ურა! წამომყეთ ძმებო!

კოსტაც თან გაჰყვა.

— ურა! მამაცნო, მარჯვეთ!

— განდევნეთ, ძმებო, მტერი!

— წინ, წინ ძმებო!

— სიკვდილი მტერს!

—სიკვდილი, სიკვდელი!

—ორივენი კიბოსავეით მთლად გაწითლებულეხმ...
ქმინერთა...
ქმინერთა...

და კიბინით უოველს მხარეს გაცხარებულეხი იქნევდნენ ხმლებ-
სა, აღარც კედლებსა და აღარც ერთმანეთს აღარ არჩევდნენ,
ოღონდ მტრის დროშა ჩამოვეგლიჯათ და გამარჯვებულეხი
დამბრუნებულეხიყვენ შინა. წინა დლით პოდპოლკოვნიკისაგან
ჩამოკიდებულს დროშას-კი მაგრა ეჭირა ჯერ თავი, და თით-
ქოს ღიმილსა ჰგერისო მამაცი მოქმედება გმირებისა, ოღნავ
ირხეოდა. მოთმინებიდგან გამოსული კოსტა იატაკზედ ჩამოჭ-
ტა და ვოვას გამოეჭიმა:

— თქვენო უაღმატებულესობავ! ნება მიბოძეთ 11 დუი-
მიანის ზარბაზნებით ვიმოქმედოთ!

11 დუიმიან ზარბაზნათ იგულისხმებოდა ოთხი დიდი და
მძიმე ანდერსენის ზღაპრების წიგნი; ასეთს იარაღს უკიდუ-
რესს გაკირვებაში მიჰმართავდნენ ხოლმე.

— ნებას გაძლევთ, ღენერალო.

თვალის დახამაშებაზედ კოსტამ ორი წიგნი ციხისაკენ
ისროლა: ერთი ვოვას მოჰხვდა ზურგში და დაღრეჯილი წაიქ-
ცა, მეორე კედელზედ მიკრულს დროშასა. დროშა ჩამოვარდა.

— ურა, ურა! დაიწყეს ბავშვებმა ღრიალი... დაჰკრეს
დოლსა და საყვირის დაკვრით მორთეს ერთი ღრიანცელი;
თან ხტოდნენ და პროწიანლებდნენ ოთახში და დაუნდობლადა
სთელავდნენ თავიანთს დამტვრეულ-დამახინჯებულს კალის
ჯარის-კაცებსა.

გაცხარებული და უცნაური ზარის ხმა მოისმა ცარიელ
დერეფანშია.

ბავშვები შეკრთნენ, გაჩუმდნენ.

მეორედ დაუკრეს ზარი... ვილაცამ დერეფანში გაირბი-
ნა, კარი გააღო...

ნადიას ჩქარი ფეხის ხმაც შემოესმათ... ვილაცა უცნო-
ბის, ბოხი ხმაცა... ნადიამ დაიწიელა...

აღელვებულის გულის ფანქალით გაეარდა ვოვა და
შემოსავალს კარებს ეტაკა.

ვლასიენა და პრასკოვია მხრებში უდგენენ ^{ეგადაფილ} რებულსა და გულშეწუხებულს ნადიასა... ყურთამდგ ^{თინი} რებიდგან ოთხს ჯარის კაცს შემოჰყავდა პოდპოლკოვნიკი... მუქი, თითქმის მოშავო სისხლი სწვეთავდა თეთრად შეხვეულ თავიღამა...

დადგა გრძელი, მოსაწყენი ბინდ-ბუნდი; ღამე უფრო მოუსვენარი და გრძელი იყო. ცუდი დარი იდგა. ქარი გააფთრებული აჯახუნებდა ფანჯრების შუშებსა, დარბებსა და შეუბრალებლად ჰლუნავდა ჯერ კიდევ გაუმაგრებელს ნორჩს ხეებსა. ქუჩები ისე იყო ბნელით მოცული, გეგონებოდათ უღაბნაო, ჰაერიც შავი მელნის ზღვით გადაქცეულიყო... ოღნავ-ღა ბეუტავდნენ აქა-იქ პატარა ფარნები და სცდილობდნენ ვითომ არ დაქმორჩილებოდნენ შავი მელნის ტალღებსა... მაგრამ ამაოდ... დიდს მდიდრულს სახლში კაცი შიშსა და მოუსვენრობასა ჰგრძნობდა, აგრეთვე ეზოშიაც...

დედის ჩუმიდ ფრთხილად და შიშით შეიპარა ვოვა სამზარეულოში. ვლასიენა, პრასკოვია და სხვა მოსამსახურეები ზედ გადააკვდნენ, მაგრამ უკან აღარ დაბრუნდა ოთახში. ბავშვი საშინელმა ცნობისმოყვარეობამ გაიტაცა, თითქოს ბუნდად იყო მიხვედრილი, რომ დედა და გამდელი რალაცას უმალავდნენ... სამზარეულოში თუჯის პატარა ღამპარი ენთო, რომელიც ოღნავ ბეუტავდა და საშინლად ბოლავდა; შეხუთული მძიმე ჰაერი იდგა. შეუღებაესა და ქუქყიანს მაგიდაზედ სამოვარი იდგა; გარს შემოჰსხდომოდნენ: გამდელი, მზარეული-ქალი, „დენშჩიკი“-მაკარი, მეეტლე და ორიც ჯარისკაცი. ყველა იქ მყოფის ყურადღება ჯარის-კაცებზე იყო მიქცეული. თბილ ბუხართან გრძელს სკამზედ გაწოლილი დაქანცულ-დაღლილი ვოვა, ჯარის-კაცების ნალაპარაკებს სიტყვა-სიტყვითა ჰკრებდა.

— აგერ, კიდევ მიუახლოვდით, — უამბობდა წითელ-ლოყება, მოსული, ჯმუხი, ეტყობოდა, სოფლიდგან ახლად ჩამოსული ჯარის-კაცი. მივედით სრულის წესით. — ისინი გვიც-

ქერიან, ზოგნი-კი დაგვეცინიან კიდევ... ერთი წინ წამოდგა და გვითხრა: „ნუ-თუ გვესვრით და ძმის მკვლელები და მობლატენი შეიქმნებით?“ პოდპოლკოვნიკმა გააფრთხილა, რომ დაშლილიყვნენ. არ დაიშალნენ.—გუბნებით, დაიშალენით-მეთქი, ცოდვას ნუ შემამთხვევთ, თორემ ცუდად გათავდება საქმე! გაუმეორა რამდენჯერმე პოდპოლკოვნიკმა, მაგრამ არამც თუ დაიშალნენ, იყვირეს და უფრო წინ მოიწიეს ჩვენ-ზედა... რაღა დაგერჩნოდა, უნდა გვესროლა. პირველად ჰაერში ვისროლეთ: მეორედ-კი დავუშინეთ პირდაპირ... იმათ ქვები დაგვაყარეს, პოდპოლკოვნიკს თავი გაუხეთქეს... თვითონ-კი გაიქცნენ... ჩვენც უკან გამოვუდექით, ვესროდით და ვესროდით... მირზიან და ცვივიან; ზოგი ისევა ღებმა, ზოგი-კი ისევ იქცევა და ველარა ღებმა. ვნახოთ, ყველა გაიქცა. ჩამოვხტით ცხენებიდგანა, დაქრილები ავკრიფეთ. სჩანდა, ყოჩაღად გვემიზნა: ოცდა-ექვსი მკვდარი დავთვალეთ, ყველა მიწაზედ ელაგა, მიწა წითლად შეღებილიყო, ყოველ მკვდართან სისხლის გუბეები იდგა... ორი ისევა კენესოდა... ფეხები და ხელები გაშლართული ჰქონდათ... ზოგს დამხრჩვალისვით თვალები გადმოჰბრუნებოდა... ამ დროს სწორედ სანიტრების ეტლებიც მოვიდა... ყველანი აპკრიფეს... ერთი გადარჩა ცოცხალი... კრილობა ორსავე ფეხში ჰქონდა, მაგრამ სუბუქი, სისხლი-კი ბლომად სდენოდა... ტანში ქრუანტელმა დამიარა... კაცო, განა, ადვილი სანახავია?... ძაღლის სისხლი ხომ არ იყო, კაცისა იყო... ყვითელი მიწა სისხლისაგან ალისფრად შეიღება...

შუა ღამე მოტანებულია.

ბავშვის ოთახში, ხატთან, ზეთი ანთია. იათახი ნახევრად დაბნელებულია; სიჩუმე და მოწყენილობაა.

სიჩუმე და მოწყენილობა იყო ამ ეამად მდიდარს სახლშიაც გამეფებული; ხანდახან მხოლოდ დერეფანში თუ გაივლიდა ვინმე ფეხ-აკრებით. იშვიათად ჩუმი კენესა მოისმოდა; კენესა ბოლოს თანდათან იკლებდა, ისევ სრული სიჩუმე მყარდებოდა...

ლოგინში მწოლარე ვოვა კენესას ერთ-თავად ყურს უღ-
დებდა; იცოდა, მამა კენესოდა... როგორღაც შიშო შეებარა,
ფიქრმა წაიღო: ვაი, რომ მამა მოუკვდეს, წაიღონ და და-
საფლავონ; ის და დედა ხომ სულ მარტოდ-მარტო დარჩე-
ბიან... ჯარის-კაცებმა მასთან ყოველისფერი ილაპარაკეს,
მაგრამ მიზეზი მაინც ვერ გამოერკვია ვოვასა, რისთვის დას-
კრეს იმისი მამა. ვოვა ახლაც იგონებდა იმათს ნალაპარა-
კევსა და სწუხდა. შეებრაღა: მამაც, თავ-გატეხილი და გა-
სისხლიანებული და მუშებიც. სროლის შემდეგ ბევრი მუშა
დაეცა მიწაზედაო. ყვითელი მიწა წითლად შეიღება სისხლი-
სგანაო... ყვითელი იყო და წითელი გახდაო... წითელი...

დერეფანში ნადიამა და ექიმმა გაიარეს. გაიგონა ვოვამ,
რა უთხრა ექიმს დედამა:

— უსათუოდ მოგვლით დილით, ექიმო, არ დაივიწყოთ!..

— არა, როგორ დამავიწყდება. თქვენ მოსვენებით დაი-
ძინეთ ამაღამა; გაძლევთ სიტყვასა, პოდპოლკოვნიკს არა და-
უშავდება-რა... მშვიდობით!

— მშვიდობით!

კარმა დაიჯახუნა, დერეფნიდან დედის ფეხის ხმა შემო-
ესმა ისევ ვოვასა.

— დედა! — გასძახა ვოვამ.

შვეიდა დედა, მივიდა ვოვასთან, აკოცა.

გაფითრებული, ნამტირალევი სახე ჰქონდა, თვალები და
პატარა ტუჩები ალერსით უღიმოდა.

— დაიძინე, გენაცვა, ვოვა, მე აქ, შენთან ვიჯდები...
გინდა, ზლაპარს გეტყვი?

ვოვამ უარის ნიშნად თავი გააქნია, საჩქაროდ დაუწყო
ჩუმად კითხვა:

— მამა ხომ არ მოკვდება?

— არა, ჩემო სიცოცხლე, არა, ხვალ სულ კარგად
იქნება.

დედამ საბანი გაუსწორა, ბალიში მალლა აუწია. ვოვამ
თვალები დახუჭა, ჩასთვლიმა მაგრამ იმავე წამს თვალ-წინ
ყვითელი მიწა და ზედ წითელი სისხლი წარმოუდგა...

ვოვა შეხტა...

ბავშვის ოთახი ისევ ნახევრად დაბნელებულ ლურჯო შუქი კანდელისა აქა-იქ იატაკზედ, კედლებზედა და კერში ჩრდილს აყენებდა... ქარიც ისევე ზუზუნებდა და არახუნებდა ფანჯრებსა... ვოვას ნახევრად ახელოლი ჰქოდა თვალები, ბურანში იძახდა:

— დედა, მამაც მებრალემა და გლებებიც!

— რომელი გლებები, შვილო?

— აის მუშები, რომ დაიბოცნენ. დედა, არ შეიძლება და არ ესროლიათ? ყვითელი მიწა იმათის სისხლისაგან წითლად შეღებილა...

გაჩუმდა ვოვა, თვალები მოხუკა, ისევე სთვლემდა; ნადია ნახად ხელს უსვამდა თმებზედ, უაღერსებდა:

— დაიძინე, გენაცვა, დაიძინე, ჩემო ბიჭიკო, ჩემო სიხარულო! შეც აქ ვიქნები შენთანა...

ვალერსებოდა და აძინებდა ნადია და რალაცა ძლიერის გრძნობით გატაცებული ბავშვს სიყვარულით დაჰყურებდა. ბოლოს თითქოს დაიძინა კიდევაცა... უცბად ვოვას ტირილი აუფარდა, ჯერ ნელ-ნელა ბოლოს თანდათან უმატა და ღრიალით დედას კისერზედ ჩამოეკიდა:

— დედაჯან, დედი!— ეჭურჩულებოდა და თან ცრემლები ახრჩობდა.— მებრალეებიან... საშინლად მებრალეებიან!.. რად დაბოცეს? რად დაღვარეს იმათი სისხლი?.. აღარ მინდა სამხედრო კაცი ვიყო... და არც არავის მოვკლავ, არავის ვესვრი, დედაჯან!.. ცოცხალს ხალხს... როგორ ვესვრი?.. ხომ ეტკინებათ. რათა, რათა, დედი? არ შეიძლება, არავის მოვკლავ...

ქა

უუმშვენიერესი ვარდი ქვეყნისა.

(ანდერსენიდან).

ლიერისა და სახელგანთქმულ დედოფლის ბაღში ქვეყნის ყველა კუთხისა და დროის ყვავილები ხარობდნენ; განსაკუთრებით მრავლად იყო დედოფლის საყვარელი სხვა-და-სხვა ჯიშის ვარდები, უბრალო ტყის ვარდიდამ მოკიდებული პროვანსის უუმშვენიერეს ვარდამდე ყველა. სასახლის კედლები, სენტები და ფანჯრები ვარდებით იყო მთლად დაბურული; სუნნელოვანი, მშვენიერი ვარდები ამკობდნენ თვით დერეფნებსა და სასახლის ბრწყინვალე დარბაზებსა. რა საუცხოვო და საოცარი რამ იყო, რომ გენახათ, ეს სხვა-და-სხვაობა ვარდთა სუნნელოვნებისა, ფერისა და მოყვანილობისა დედოფლის ბაღში!

მაგრამ, ვაი, რომ თვითონ სასახლე მწუხარებას, ნაღველს მოეცვა: დედოფალი სიკვდილის პირად იღვა. მკურნალებს იმედი გარდაეწყვიტათ.

— დედოფლის განკურნვა, — სთქვა უბრძნესმა მკურნალთა შორის, — შეუძლიან მხოლოდ უუმშვენიერესს ვარდს ქვეყნისას, ნიშანს ზეციურ, წმიდა სიყვარულისას. განიკურნება დედოფალი, თუ ვპოვებთ როგორმე და თვალი დაჰკრა, ვიდრე საბოლოოდ მოეხუჭებოდეს.

და აგერა, დაიძრა მთელი ქვეყანა: დიდს თუ პატარას, ყველას მშვენიერი ვარდები მიჰქონდა ავადმყოფ დედოფალთანა, მაგრამ არ სჩანდა მათ შორის ის, რომელსაც დედოფალი უნდა განეკურნა! სიყვარულის ბაღში ჰხარობდა იგი!

მაგრამ რა იყო ნიშანი ამ ზეციურ, წმიდა სიყვარულისა არა-
ვინ იცოდა?

სკანდინავიის ძველი მგოსნებიც ქვეყნის უუმშვენიერესს
ვარდს უმღეროდნენ მუდამა, მაგრამ ყველა თავისას აჭებდა
მხოლოდ. მოუხმეს მაშინ მთელის ქვეყნის ერს, ყველა წო-
დებისა და ჰასაკის ხალხსა, — ყველას, ვისაც-კი სიყვარულით
უცემდა გული!

— არავის დაუსახელებია აქამდის მკურნალი ვარდი! —
წარმოსთქვა ბრძენმა მკურნალმა. — არავის უჩვენებია, სად
ჰხარობს იგი. ის არ არის, რასაკვირველია, რომეოსა და ჯუ-
ლიეტასა ან ვალბორგას*) სამარეზედ აღმოცენებული ვარ-
დები, თუმცა ხალხის გადმოცემასა და სიმღერებში მუდამ
ჰყვავიან და სუნნელებასა ჰფენენ არე-მარესა; არც სამშობ-
ლოსათვის თავდადებულ ვინკელრიდის**) წმიდა სისხლზედ
აღმოცენებულა, თუმცა სამშობლოსათვის დანთხულს სისხლსა
და სიკვდილზედ ტკბილი და წმიდა არა არის-რა! არც ის
ვარდია ეს ვარდი, სიცოცხლით საესე ახალგაზრდა რომ უძი-
ლო ღამეებსა და მთელს წლებს მეცნიერების ჯადოქარ ვარ-
დის აჰყვავებს ანდომებს!

— ვიცი სად ჰხარობს! — შესძახა აკადემიკოს დედოფალს
ბედნიერმა დედამ, რომელსაც ხელთ პაწია ბავშვი ეჭირა, —
უუმშვენიერესია იგი, ნიშანი ზეციურ, წმიდა სიყვარულისა.
აგერა, ჩემის პაწიას ღოყებზედ ჰხარობს, გამოძინებულა რომ

*) ელენშლეგერის ტრავედის „აქსელი და ვალბორგა“-ს გმირი-
ქალია, რომლის შინაარსიც უუძველეს ხალხურ სიმღერიდამ არის აღებული
და „აქსელისა და ვალბორგას“ უბედურს სიყვარულს მოგვითხრობს.
მთარგმნ. შენ.

**) ვინკელრიდი შვეიცარელი სახალხო გმირია, რომელმაც
1386 წ. ლეოპოლდ ავსტრიელთან ბრძოლის დროს მტრის გასარღვევად
ხელი სტაცა რამდენსამე შუბს ერთადა, გულში ჩაიკა და დაეცა მკვდარ-
ი, რომ თავისიანებისათვის გზა გაერღვია. სტანსში (უნტერვალდენის
კანტონში) ძველი დაუღგეს ვინკელრიდს.

წამოდგება, წითლადა ჰღვივის და მხიარულს თვალებს სიყვარულით შემომანათებს ხოლმე!

— მშვენიერია ეგ ვარდი, — მიუგო ბრძენმა, — მაგრამ უმჯობესი სხვა არის კიდევ!

— ბევრად უმშვენიერესიც! — ჩამოართვა სიტყვა მეორე მანდილოსანმა. — თვითონ მინახავს. ღვთაებრივი იყო, შეუღარებელი, მაგრამ მკრთალი, ვით ფოთოლი ჩაის ვარდისა. დედოფლის ლოცვებზედ შევნიშნე იგი: მოეხადა სამეფო გვირგვინი და მთელი ღამე ავადმყოფს ბავშვს დასტიროდა, თავს ევლებოდა, ჰკოცნიდა და მხურვალედ ვევედრებოდა შემომკმედს, რომ შეება მიენიჭებინა, — ისე, როგორც ძვირფასი ბავშვის სიყვარული ჩასძახებს ხოლმე დედასა, სიკვდილის შიში რომა აქვს.

— ღვთაებრივია თეთრი ვარდი მწუხარებისა და მძლავრი იმისი გაღვენა, მაგრამ შაინც იგი არ არის ეს ვარდი! — გაიმეორა ბრძენმა.

— მე მინახავს იგი, უუმშვენიერესი ვარდი ქვეყნისა, მინახავს საკურთხეველის წინაშე! — დაიწყო სათნოებით აღსავსე მოხუცმა ეპისკოპოსმა. — ანგელოსივით ბრწყინავდა იგი. საზიარებლად გამზადებულ ქალწულთა ნორჩს ლოცვებზედ ჰყვავოდა იგი თეთრად და წითლად. და, ჰა, სდგა ქალწული ვინმე, რომლის მხურვალე ლოცვაც ზესთა სიწმიდითა და სიყვარულით იყო აღსავსე.

— კურთხეულია, მამაო, ყვავილი იგი, — შეჰნიშნა ბრძენმა, — მაგრამ უუმშვენიერესი ვარდი ქვეყნისა შაინც ვერაფერ დასახელა!

უცებ ოთახში დედოფლის პატარა ვაჟმა შემოიბრინა: თვალები ცრემლით აჰვსოდა, ლოცვები მთლად დაჰსველებოდა. ხელში ბავშვს ხავერდის ყდიანი და ვერცხლის ბალთებიანი ვეება გაშლილი წიგნი ეჭირა.

— დედაჯან, დედი! — შესძახა ბავშვმა. — ყური დაუგდე, რა სწერია აქ!

და ავადმყოფს დედას გვერდით მიუჯდა, ალტაცებით

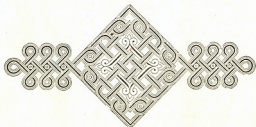
დაუწყო კითხვა, — როგორ იღვა თავს ხალხის სახსნელად
ჯვარცმა, სიკვდილი, ნებაყოფლობით ხალხისავე შვილმა!

— აი, ნამდვილი სიყვარული, წმიდა, სპეტაკი! — შეს-
ძახა აღტაცებით ბრძენმა.

დედოფალს ლოყები დაუწითლდა, თვალები გაუბრწყინ-
და და დაინახა აგერ, რომ წიგნის ძვირფას ფურცლებიდან
უცებ უუმშვენიერესი ვარდი ქვეყნისა აღმოცენდა, მზგავსი
იშისა, რომელმაც ქრისტეს მიერ გოლგოთაზედ დანთხეულს
სისხლზედ იხარა!

— ვხედავ, ვხედავ! — წარმოსთქვა დედოფალმა, — უკე-
დავია, დიახ, სამუდამოდ, ვინც ქვეყნისათვის თავდადებისა და
თავგანწირვის უუმშვენიერესი იხილა ვარდი!

ინ-ანი.

ჯუსუპო გარიბალდი, იტალიის გამათავისუფლებელი.

(დასასრული).

ველა წარჩინებულნი პირნი, მუშები, მოქალაქენი, რომელნიც რაიმე მიზეზის გამო საშიშრად მიაჩნდა ბიქტორ ემმანუელს ღ რომელთაც სამშობლოში ცხოვრება აკრძალული ჰქონდათ, ლონდონში (საერთოდ ინგლისში)

გაიხიზნენ და იქიდგან, როგორც შეეძლოთ, ხელს უწყობდნენ სამშობლოს გათავისუფლებას. სამშობლოდან განდევნილები დიდი ამბით შეეგებნენ თავის წინამძღოლს ღ თვითეული მათგანი სკდილობდა გამოეთქვა მისთვის თავისი სიყვარული და განუსაზღვრელი პატივის ცემა. ისინი მიეგებნენ თავის მხსნელს როგორც მეფეს. ისეთმა გულ-გრილმა ხალხმაც-კი, როგორიც არიან ინგლისელები—მშვენიერ პატრიოტიზმით გამსჭვალული სიტყვებით მიმართეს იტალიის გამათავისუფლებელს; გარიბალდის ჩასვლის სადღესასწაულოდ იმართებოდა ათას-გვარი გასართობი საღამოება და სადილები; მის სრულ განკარგულებაში იყო წარჩინებულ ლორდთა სასახლეები. გარიბალდის ინგლისში მოგზაურობა წარმოადგენდა დღესასწაულს ქმობისა და ერთობისას, ისეთ ხალხთა შორის, როგორც იტალიელნი და ინგლისელნი არიან.

1866 წელს პრუსიამ აუსტრიას ომი გამოუცხადა. იტალიამაც იშოვნა დრო და მოინდომა ვენეცია აუსტრიელთაგან დაეხსნა. გარიბალდი მეფისაგან დაუყონებლივ იქნა მოწვეული. მას ჯარის წინამძღოლობა მიახდევს. მან უკვე თა-

ვისი სამხედრო საქმის უკიდრის და გამჭრიახობის წყალობით დაიქირა მთელი ტიროლი, და ფიქრობდა იტალიისათვის არა თუ ვენეცია, არამედ აღრიატიკული ზღვის მთელი ჩრდილოეთი ნაპირი *) დაებრუნებინა. მაგრამ ასეთ გამარჯვების შემდეგ, აუსტრიელთა ზედიზედ დამარცხების შემდეგ მან მიიღო ბრძანება ტიროლი დაეცალა, რადგან კოროლს აუსტრიელებთან მშვიდობიანობა ჩამოეგდო. გარიბალდი ისე გაბრაზდა ასეთ ბრძანებაზე, რომ თავის ხმალი შუაზე გასტეხა და იქით ისროლა, მაგრამ მაინც იძულებული იყო კოროლის ბრძანებას დამორჩილებოდა. ამის და-მიუხედავად ვენეცია მაინც გათავისუფლდა და დანარჩენ შეერთებულ, თავასუფალ იტალიას შეუერთდა.

ებლა მხოლოდ ის-ლა რჩებოდა გარიბალდის, რომ მასთან ერთად ძველთა ძველი ქალაქი რომიც შეეერთებინა. მაგრამ კოროლი ყურს არ უგდებდა გარიბალდის რჩევას; არც თვითონ ჩქარობდა და არც ჯუზეპოს აძლევდა ნებას ეს ქალაქი მისი საშუალებებით აეღო. არც ამას დასჯერდა კოროლი და ამ გმირის სათვალყუროდ კაპერას ნავთ-სადგურში *) სამხედრო გემი გაგზავნა. მაგრამ ასეთმა ზომებმა ვერ შეაკრთო გარიბალდი: მას არ ძალუძდა მოესვენა, სანამ მისთვის და ყოველ იტალიელისათვის ძვირფასი სამშობლო საბოლოოდ არ შეერთდებოდა ერთ თავისუფალ სახელმწიფოდ... მისმა მეგობრებმა ისევ მისი მეთაურობით შეადგინეს მეომართა რაზმი, რომლის წინამძღოლობა, რასაკვირველია, გარიბალდის მიანდევს. ის დარაჯ გემის შეუმჩნეველად ჩაჯდა ერთ პატარა ნავში და შეუმჩნეველად მიადგა ერთ კუნძულს, სადაც მისი კარგი ნაცნობი ინგლისელი ქალი სცხოვრებდა. ამ კუნძულზე გარიბალდი ერთ ღამეს დარჩა და მეორე დღეს, დილის ალიონით, იტალიისაკენ გასწია. ჩავიდა იტალიაში და თავის რაზმის წინამძღოლობას შეუდგა, მაგრამ აქ მის წმიდა მის-

*) ამ კუნძულზე მხოლოდ ერთი გვარიანი ნავთ-სადგური იყო. დანარჩენი ნაპირები-კი მალალ სიპ-კლდეებს წარმოადგენდნენ.

ხმა შეიპყრო და დააპატიმრა. ამის შემდეგ რაღაც არა ჩვეულებრივი ამბავი მოხდა: სიხარულით აღფთოვანებულმა ხალხმა გარიბალდის ეტლიდან ცხენები გამოხსნა, მათ მაგიერ თერთონ შეება და ამ რიგათ, „გაუმაჯგოს გარიბალდის“! ყვირილით თავისი გმირი საუკეთესო სასტუმროში წაიყვანა, სადაც მისთვის ბინა იყო მომზადებული. გარიბალდი ძლიერ დაღალული იყო და გათენებამდის სულ ეძინა. გათენებისას აფიცრებმა, რომელთაც გარიბალდი დააპატიმრეს, ისარგებლეს მით, რომ ხალხი სასტუმროს მოშორდა და გარიბალდი ჩუმად ციხეში წაიყვანეს. თითქმის ერთი თვე ყავდათ ეს გმირი დატუსაღებული. მთელი იტალია, მთელი ევროპა აღშფოთებული იყო ასეთი თავხედობით იმ კაცისადმი, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე სამშობლოს და მის შვილთ შესწირა.

ციხიდან გათავისუფლებული გარიბალდი პირ-და-პირ თავის კუნძულის კაპრერაზე დაბრუნდა. ის ისე გულ-კეთილად ექცეოდა და იხსენიებდა ყველას, თავის მტრებსაც-კი, რომ, გვეგონებოდათ, მისთვის არავითარი შეურაცხყოფა არ მიუყენებიათო. მას არ ძალუძდა ეს იმე, თუნდა თავის მოსისხლე მტრის შური ეძია, რადგან მას ნებას არ აძლევდა მისი სულგრძელობა და პატიოსნება.

სხვა რამ უყოფდა და უწამლავდა სიცოცხლეს: მას წაართვეს ყოველნაირი საშუალება, რომლის წყალობით შეეძლო თავის სამშობლო შეერთებინა და გაეთავისუფლებინა მტარვალთა კლანჭებისაგან. მთელი პაპის პროვინცია ჯერ კიდევ ცალკე სამფლობელოს შეადგინდა, სადაც პაპი თავისუფლად დაფარვაშობდა და ისედაც გალატაკებულ და დაჩაგრულ ხალხს სისხლსა სწოვდა. მას აღარა ჰქონდა არავითარი ძალა დაეხსნა ეს სამფლობელო პაპის კლანჭებისაგან და დაწარჩენ იტალიასთან შეერთებინა.

მაგრამ ვერც ჯავრმა, ვერც კრილობებმა, ვერც სიბერემ ვერ გარდაჰქმნეს გარიბალდის ბუნება; მას არ შეეძლო გულგრილად ეცქირა თავის მოძმის უბედურებისათვის.

1871 წელს პრუსსიამ საფრანგეთს ომი გამოუცხადა.

საფრანგეთმა ვერ შესძლო პრუსიელების დამარცხება, რადგან შეერთებული გერმანია ძლიერ მძლავრი იყო, მან შემოიკრიბა საფრანგეთს 500,000 ჯარის კაცი, რომელნიც სამ არმიას შეადგენდნენ. ფრანგებს-კი მხოლოდ 250,000 ჯარის კაცამდე ჰყავდათ. ამას გარდა მათ არც კი ღენერლები და არც პატიოსანი მმართველნი ჰყავდათ.

პრუსიელთა ჯარი ერთი-მეორეზედ იღებდა საფრანგეთის სიმაგრეებს; დამშეულნი, ძონძებში გამოხვეულნი ფრანგთა ჯარის კაცნი სასოწარკვეთილებით სულ უკან-უკან იწევდნენ. ამ გაქირვების დროს ფრანგებმა გადასწყვიტეს გაენადგურებინათ თვითმპყრობელობა და მისი წარმომადგენელი, მეფე, რომელიც მხოლოდ თავის ჯიბის შემსებაზე და თავის მუქთამკამელ ნათესავებზე ზრუნავდა. მას არ აწუხებდა ხალხის ასეთი გაქირვებული მდგომარეობა; ხაზინა მთლად გაცარიელდა ის-კი თავის მინისტრებს და ლაქუცა “დიდებულებს“ მილიონებით უნიშნავდა ჯამაგირს. ასრე იქცეოდა მეფე, როდესაც საფრანგეთისთვის თვითყული გროზიცი-კი საჭირო იყო. აი, ყველა ამის გამო ფრანგებმა ჩამოაგდეს ტახტიდან მუქთამკამელი მტარვალი და საფრანგეთი რესპუბლიკად გამოაცხადეს*), რომ საერთო ძალით სამშობლოსათვის რაიმე ეშველოთ...

*) თუ რა რიგად იქცეოდა მეფე ამ გაქირვების დროს და როგორ დაუსჯელად ფლანგავდა სახელმწიფო ფულებს, შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ შემდეგი სიის წყალობით, რომელიც რევოლიუციის შემდეგ იქმნა გამოქვეყნებული. აი, ამ სიის მოკლე შინაარსი, რომელიც მხოლოდ სახელმწიფო ხარჯთ-ალრიცხვას შეეხება:

მოხელეებს წელიწადში მთელი შემოსავლის $\frac{1}{4}$ წილი მიიქვს; მეფეს-კი მარტო— $\frac{1}{5}$. (ეს წილი მხოლოდ ფორმალურად იყო აღნიშნული ისე-კი მას და მის შვილებს შეეძლოთ ეხარჯათ, რამდენიც სურდათ). სამეფო სანადირო ტყეები 100,000 კტევიდან შესდგებოდა; სასახლეში 15,000 მუქთამკამელი ჰყავდა მეფეს და მხოლოდ მათზე წელიწადში ორმოცი მილიონი მანეთი იხარჯებოდა; 18 გენერალ-გუბერნატორს წელიწადში 1,960,000 მან. ეძლეოდათ; 21 გენერალს—1,260,000 მან.; 114 გუბერნატორს—2,736,000 მან.; 131 არქი-ეპისკოპოსს—14,000,000 მან.

გაიგო გარიბალდომ თუ არა საფრანგეთის ასეთი მდგომარეობა, მაშინვე იქით გაეშურა, რომ ეგებ ცოტაოდნე მანც მოხმარებოდა ფრანგებს თავისი სამხედრო საქმის ცოდნით და გამოცდილებით. მან აპატივა საფრანგეთს ყველა თავისი შეურაცხყოფა და კრილობები, რომელიც მან საფრანგეთის თვითმპყრობელის დაქინებით მიიღო; ამ სულგრძელემა და კეთილმა მოხუცმა თავის დედა ქალაქის წართმევაც-კი აპატია მას. მან პირველად გაუწვდინა საფრანგეთს ხელი, შეუერთდა მის ჯარს, სადაც ომის გათავებამდინ დაჩა.

ეხლა-კი განხორციელდა გარიბალდის ოცნებები. ნაპოლეონი აღარ იყო საფრანგეთის ხელმწიფედ. როგორც-იყო გაბედა ბიქტორ-ემმანუელმა და რომი თავისი ჯარით დაიჭირა.—პაპას ჩამოერთვა ყველა მისი მსოფლიური უფლებანი; ის იძულებული გახდა თავის სასახლე რომში შეერთებულ იტალიის კოროლისათვის დაეთმო. ამის შემდეგ პაპი მხოლოდ კათოლიკეთა ეკლესიის უფროსად ითვლება და არ შეუძლია იტალიის რაიმე მარკა — გამგეობის საქმეში ჩაერიოს. აუწერელი იყო გარიბალდის სიხარული: — ასრულდა მისი მიზანი, რომლის მიღწევას შესწირა მთელი თავისი სიცოცხლე. ასრულდა მისი სურვილი: შეერთებული, თავისუფალი იტალია და მისი სატახტო ქალაქი რომი.

1872 წელს რომაელებმა გარიბალდი თავის დეპუტატად აირჩიეს პარლამენტში. რომაელები მას რკინის გზის სადგურზე მიეგებნენ, შეეგებნენ მის ეტლში და ისე შეიყვანეს ქალაქში.

ნეთი; მეფე და მისი შვილები ხარჯადენენ, რამდენიც შეეძლოთ. სახელმწიფოს ასეთ უბედურების და კოტრობის დროს 650,000,000 მანეთი ვალი ჰქონდა. ამ ვალის $\frac{1}{6}$ -ები სარგებელი წელიწადში 45,000,000 მან-შეადგენდა. სარგებელს, როგორღაც ახერხებდნენ, იხდიდნენ; ვალი-კი ისევ მოუკლელბად რჩებოდა.

მთარგმ. შენიშვნა.

VIII.

1882 წელს, 2 ივანობისთვის, თითქმის ათი წლის შემდეგ მას აქეთ, რაც იტალია საბოლოოდ შეერთდა და თავისუფლდა უცხოელთა მმართველობისაგან, გარიბალდი გარდაიცვალა. ამ სამწუხარო ამბავმა ძლიერ მალე მოიბრინა მთელი იტალია. ყველანი ცრემლ-მორეული ერთმანეთს შესჩივოდნენ ასეთ უბედურებას; ყველამ თავი ობლად იგრძნო. სტიროდნენ გლეხები, სტიროდნენ დიდებული ერების თავისუფალი მეომარნი, სტიროდნენ სახელოვანი ქალები და დარიბი მეთევზენი. ხალხის თავისუფლების მედგარი მცველი, უანგარო გმირი საუკუნოდ გამოესალმა იტალიას. კუნძულ კაპრერას გარშემო თვალ-გაღუწვდენელ მანძილზე მოსჩანდა უზარმაზარი ტყე დიდი და პატარა გემების ანძებისა. მთელი იტალიიდან, ევროპის ყოველი კუთხიდან, ამერიკიდანაც-კი მიემურებოდა ხალხი, რომ დიდებული პატრიოტისათვის საბოლოოდ ეცათ პატივი და გამომშვიდებოდნენ საუკუნოდ დაკარგულ გარიბალდის. მის პატარა სახლის კარებთან მწყრივად იდგა იტალიელ მზღვართა საპატიო დარაჯი. მისი ოთახი სხვადასხვაფერ ვარდების ფოთლებში იმალებოდა. გვირგვინებით (1500) შემკული გარიბალდის გვამი მის უბრალო სავარძელზე იდო. მიცვალებულს თავისი ჩვეულებრივი ტანსაცმელი ეცვა: წითელი პერანგი და წითელ ხავერდის ქუდი. მისი მშვენიერი, პატიოსანი სახე ეხლაც-კი ზღვისაკენ, მისს საყვარელ იტალიისაკენ იყო მიმართული: მას ძლიერ უყვარდა ზღვა; მას ძლიერ უყვარდა თავისი სამშობლო, რომლის ბედნიერებას და განთავისუფლებას მთელი თვისი არსება, მთელი თვისი სიცოცხლე შესწირა. დიდი და აუწერელი მწუხარების ნიშნად სამგლოვიარო დროშა გამოკიდა მთელმა იტალიამ. ყოველი იქ დამსწრე, დიდიდან პატარამდე, საწყლად სტიროდა და სევდის მომგვრელ სიტყვებით თავის განმათავისუფლებელს ესალმებოდა. გარიბალდი მის საყვარელ კუნ-

ძულზე — კაპრერაზე — დაასაფლავეს. — ეს იყო ნამდვილი ხალხის მწუხარება...

ბიბლიოთეკა

ისეთი პირნი, როგორც იყო გარიბალდი, ძლიერ ცოტაა; ბედნიერია ის ქვეყანა, სადაც ასეთი პატიოსანი და უნაგარო გმირი იპოვება. გარიბალდის უყვარდა იტალიელი; მას ძლიერ კარგად ესმოდა მათი გულის-ცემა და მისწრაფება, მას უყვარდა ისინი და მათი დედა — იტალია — მთელი თავისი არსებით და კიდევ შესწირა მას თავისი სიცოცხლე.

იტალიის შეერთებისათვის და გათავისუფლებისათვის ბევრი სხვა პატრიოტებიც შრომობდნენ, მაგალითად: მაძინი, კავური და სხვ. მაგრამ გარიბალდი მათზე უფრო ახლო იდგა თავის ხალხთან და ამისათვის უფრო ადრეც შეასრულა ეს დიდი და უწმიდესი საქმე.

მისი გული და არსება სავსე იყო სამშობლოსადმი სიყვარულით. აი, ამ დიდმა და პატიოსანმა გრძობამ შეჰქმნა ის დაუფიწყარ, პატიოსან გმირად არამც თუ მარტო იტალიელთათვის, არამედ მთელი ქვეყნიერებისათვის.

მისი სახელი ეხლაც დიდი პატივისცემით და კრძალულებით იხსენიება მთელ იტალიაში. მისი სახელის გახსენებაზე იტალიელი როგორღაც სიხარულით აღივსება ხოლმე და ბედნიერების ღიმილით მოგიყვებათ სასიქადულო გმირის ყოფა-ცხოვრებას. ძლიერ ხშირად უდაბურ სოფელში გლეხი-კაცის სახლში ღვთისმშობლის ხატთან ერთად გარიბალდის სურათს შეხედებით ბებერ შეთევზეთ და მის „დიდებულ ათასში“ ნამსახურ თავისუფალ მეომართ ძლიერ უყვართ ბაასი „ბიძია პეს“, სათნოებაზედ.

გარიბალდის გარდაცვალების შემდეგ იტალიაში სულ სხვა წესწყობილება დაარსდა. ამ წესწყობილებას არ ძალუძს ერთად მისცეს იტალიელთ ის ბედნიერება, რომლის დამყარებას იტალიაში გარიბალდი სცდილობდა. იტალიელთა სიღარიბე და საცოდავი მდგომარეობა აუწერელი და საშინე-

ლია; ასეთი ხალხის სიღარიბე თავდაპირველად მიწის სიმცირის მიზეზია. იტალიაში ჯერაც ბევრია მთიანი და ქაობი ალაგები, რომელნიც ხენა-თესისათვის გამოუსადეგარია; კაი ნოყიერი მიწები-კი მდიდარ მემამულეთა ხელშია. ლალის და ხარჯის გადახდა ხალხს ძლიერ უჭირს; მაგრამ იტალიის მმართველობა იძულებულია შეინახოს დიდი ჯარი, გაიყვანოს რკინის გზები, და ხალხს განათლებაში ხელი შეუწყოს. მაგრამ გავა დრო და იტალია გამოძლიერდება და გამდიდრდება. ის ეხლა შეერთებულია; მას მართავს კოროლი და პარლამენტი. მთელ ხალხს აქვს ნება თავის მოხელეები თვითონ აირჩიოს; ყოველ იტალიელს ოც-და-ერთი წლისას, თუ პატარა რამე ხარჯს იხდის, ხმა აქვს არჩევნების დროს.

იტალიელნი ძლიერ გულკეთილნი და ნიჭიერნი არიან; ისინი მალე შესძლებენ თავის სიღარიბის დამარცხებას და ისეთ თავისუფალ და დამოუკიდებელ ხალხად შეიქნებიან, როგორც სურდა თავგანწირულს, პატიოსანს, თავისუფლების მედგარ მცველს და ხალხის მეგობარს და პატრონს ჯუზეპო გარიბალდის.

ვასო ლამბაშიძე.

თამარ მეფის შვილები.

ამარის შემდეგ საქართველოში გამეფდა მისი ერთად-ერთი ვაჟი გიორგი ლაშა (1213 წ.). ბუნებით გიორგი იყო გონიერი და მამაცი, მაგრამ ცუდის აღზრდის გამო იმას ჰქონდა შეთვისებული ბევრი ცუდი ნაკლუ-

ლევანება. იყო მეტად უზრუნველი, თავნება და გართობისა და ქეიფის მოყვარული.

მეფის გამოცვლით მოინდომეს ესარგებლათ განჯელებმა, რომლებიც თვით თამარის მეფობაშიაც კი მზად იყვნენ მუდამ თავი დაეხწიათ საქართველოსაგან დამოკიდებულებისათვის. 1214 წ. განჯელებმა არ გაუგზანეს გიორგი ლაშას დაწესებული გადასახადი. მთავრობამ განჯის მოსამორჩილებლად გადაწყვიტა გალაშქრება. ამ ლაშქრობაში მიიღო მონაწილეობა თვით გიორგი ლაშამაც. ქართველი ჯარი მიადგა განჯის ქალაქს და ალყა შემოარტყა. ქალაქის გარემოცვამ დიდხანს გასტანა. განჯელები ძალიან გამაგრებულიყვნენ და მხედ უხვდებოდნენ ქართველებს ქალაქის ხან ერთს, ხან მეორე კართან. ერთს დღეს გიორგი ლაშამ ოთხი ათასის კაცის ამარად შემოუარა ქალაქს დასაზვერავად. განჯელებმა შენიშნეს მეფე მცირე ჯარით, გააღეს კარი და შეებნენ გიორგი ლაშას. თუმცა განჯელების რიცხვი ითი ათასამდე იყო, ქართველები მაინც მარჯვედ შეებრძოლნენ. მამარცხებულმა განჯელებმა თავი შეაფარეს ქალაქის გაღა-

ვანს. ამისთანა ვაბედულის და საშიშის შეტაკებისათვის დიდებულებმა საყვედური გამოუცხადეს გიორგი ლაშას. ახალგაზდა მეფე იძულებული იყო თავისი ბრალი აღეარებინა და ბოდში მოეხადნა დიდებულების წინაშე. გიორგი ლაშას თავბედურს საქციელს ის კარგი შედეგი მოჰყვა, რომ განჯელებმა დაჰკარგეს გამაგრების ყოველი იმედი და პატარა ხანს უკან შემოუთვალეს ქართველებს, რომ მიეღოთ შეწერილი გადასახადი და სხვა ძღვენი. განჯელების ამ დამარცხებამ გაუმაგრა ყველას რწმენა, რომ საქართველოს სამხედრო ძალა ისეთივე უძლეველი იყო, როგორც თამარის დროს. ამ რწმენის არსებობის დასამტკიცებლად ჩვენ მოვიყვანთ აქ ერთს შემთხვევას, რომელსაც გადმოგვცემს ევროპელი ისტორიკოსი სანუტი.

1218 წ., როდესაც იერუსალიმის ჯვაროსნები გარს ადგნენ დამიეტის ქალაქს და უნდოდათ მისი აღება, დამასკის მფლობელი კორედინი გაემართა თვით იერუსალიმის ასაღებად. გიორგი ლაშამ ამ ამბის გაგებაზე შეუთვალა კორედინს, არ გაეებდნა იერუსალიმზე გალაშქრება. [ჯვაროსნებმა

დამიეტის აღების შემდეგ სთხოვეს გიორგი ლაშას, რომ შემწეობა აღმოეჩინა მათთვის თვით დამასკის ან რომლისამე სხვა ქალაქის დაპყრობით. გიორგი მეფე ჯვაროსნების თხოვნისამებრ კიდევ ემზადებოდა მათ საშველად, მაგრამ თავის გან-

გიორგი ლაშა.

ზრახვის შესრულება ველარ მოასწრო, რადგან საქართველოს მოულოდნელად გამოუჩნდა ახალი მტერი, რომელმაც ქართველებს აფიქრებინა უფრო თავიანთ თავის დაცვაზე, ვიდრე სხვების მიშველებაზე.

თამარ მეფის უკანასკნელს წლებში საქართველოს აღმოსავლეთით, თეთრის ზღვის გაღმა, მოხდა დიდი ამბავი, რომელსაც თან მოჰყვა უდიდესი შედეგი მთელის აზიისთვის, ნახევარ-ევროპისთვის და კერძოდ საქართველოსთვის. ეს ამბავი არის თათართა წვრილ-წვრილის ტომების შეერთება და დაარსება ჩინგიზ-ყაენის მიერ უძლიერესის სახელმწიფოსი (1202 წ.).

თათართა სხვადასხვა ტომების ერთს სახელმწიფოდ შეერთების შემდეგ ჩინგიზ-ყაენმა იწყო სხვადასხვა ქვეყნების დაპყრობა. პირველად დაიპყრო ჩრდილოეთი ჩინეთი, შემდეგ გამობრუნდა ირანისაკენ. 1220 წ. ჩინგიზ-ყაენმა საშინლად დაამარცხა ხვარაზმის მამაცი სულთან იჯელალ-ედინი და შეუსია ჯარი მთელს სპარსეთს. თათრების ჯარმა გამოიარა მთელი ირანი და მოადგა ჩვენის ქვეყნის საზღვრებსაც იმავე წლის გასულს. თათრების ქვეყანა ისე შორს იყო და ისე სწრაფად მოხდა მათი გაძლიერება, რომ ქართველებმა ვერ მოასწრეს თავის დროზე ამის შეტყობა, ამიტომ თათრების გამოჩენა, საქართველოს საზღვრებზე მოულოდნელი იყო.

1220 წლის გასულს თათრები მულანის მინდვრებში დაბანაკდნენ ზამთრის გასატარებლად და აქედგან შემოუსიეს საქართველოს 20,000 კაცი. რაოდენად უცნობნი იყვნენ თათრები ქართველებისთვის იქიდან სჩანს, რომ სარწმუნოებით წარმართი თათრები მათ ქრისტიანებად შიანდათ. ამ ცრუ წარმოდგენისა გამო, საქართველოში შემოსეულს თათრებს ბევრგან ხალხი მიეგება წინ შემოსილის მღვდლების წინამძღოლობით ჯვრებითა და ხატებითურთ. საქართველოს მთავრობა სრულებით არ ელოდა თათრების ასეთს შემოსევას და ამიტომ ვერაფრითარი წინამძღვეგობა გაუწია. თათრებმა აიკლეს საზღვრების ახლო მდებარე ადგილები და გაბრუნდნენ უკანვე მულანს.

თათრების ამ პირველმა შემოსევამ ჩააფიქრა გიორგი ლაშა და მისი მთავრობა. ახლა იმათ დაინახეს, რომ მტერი არ ჰგავდა საქართველოს ძველს და კარგად ცნობილს მტრებს. ცხადი იყო, რომ ეს ახლად გამოჩენილი ხალხი მეტად მამაცი და მხნე მეომრები იყვნენ, მათი ომიანობის წესი და ხერხი სულ სხვა იყო. ამიტომ ქართველები შეუდგნენ მზადებას თათრების საკელავოდ დასახვედრად. გიორგი მეფემ გამართა მოლაპარაკება მეზობელს სახელმწიფოსთან, რომ შეერთებულნი იყვნენ საერთო მტრის მოსაგერებლად. აღიბეყანის ათაბაგმა უზბეკმა და ქელათის მეფემ მელიქ-აშრაფმა მიიღეს გიორგი ლაშას წინადადება და დაჰპირდნენ მასთან შეერთებას მომავალს გაზაფხულზე თათრებთან შესაბრძოლებლად, რადგან ეგონათ, რომ თათრები ზამთარში არ ილაშქრებდნენ. მაგრამ მოკავშირეებს იმედი არ გაუშართლდათ. 1221 წლის იანვარში თათრები შემოვიდნენ მულანიოვან საქართველოს არე-მარეში და დაიწყეს აკლება-აოხრება.

გიორგი ლაშამ ამ გზობით თათრების წინააღმდეგ გაგზავნა კარგა დიდი ჯარი—60 თუ 80 ათასი კაცი. უეჭველია, თათართა რიცხვი უფრო მეტი უნდა ყოფილიყო. თათრებმა ქართველები დაამარცხეს ბერდუჯის ნაპირას და სდიეს სამშვილდემდე. ამ დამარცხების შემდეგ საქართველოს მთავრობა ხელახლა შეუდგა მზადებას და ახლის ჯარის შეგროვებას თათრების გასადევნად. თათრებმა კი უფრო წინ წამოიწიეს, ტფილისამდე მოვიდნენ და იწყეს მიდამოების აკლება-აოხრება. ქართველებს ახლა შესწავლილი ჰქონდათ თათრების ომიანობის წესი და ხერხი და ამიტომ ახლა უფრო მარჯვედ იგერებდნენ მათ და კიდევ ამარცხებდნენ. თათრებმა დაინახეს, რომ ქართველების დამორჩილება ძნელი იყო, რომ მათ ჰქონდა საქმე მამაცს და მარჯვე ხალხთან. ამიტომ ანებეს თავი საქართველოს და გავიდნენ მის სამზღვრებიოვან (1221 წ. მარტში). მართალია, დიდი ზიანი მოუტანეს საქართველოს თათრებმა, მაგრამ არც მათ დაუჯდათ იაფად თავიანთ შემოსევა. ქართველებმა დახოცეს 25,000-ამდე თა-

თარი და ბევრიც ტყვედ ჩაიგდეს. საქართველოთგან გასვლის შემდეგ თათრები გაემართნენ შირვანისკენ და იქითგან გადავიდნენ კავკასიის იქით—ყივჩაყეთში.

ამნაირად გაიარა თათართა შემოსევამ და საქართველო ისევ ძველებურს პირობებში დარჩა. გიორგი ლაშამ აღადგინა თავის სამეფოს ძლიერების სახელი. მეზობელი სახელმწიფოები ისევ უწინდელის მოწიწებით და მოკრძალებით უცქეროდნენ საქართველოს.

გიორგი ლაშა გადაიცვალა 1223 წ. 18 იანვარს და დატოვა ერთად-ერთი შვილი ჯერ კიდევ სრულებით ყმაწვილი დავით. სამეფო ტახტი ანდერძით დაუტოვა თავის დას რუსუდანს იმ პირობით, რომ შემდეგ მეფობა გადაეცა მის შვილის დავითისათვის, როდესაც იგი მოიწიფებოდა.

რუსუდანიც თავის ზნეობით ისევე დაბლა იდგა, როგორც მისი ძმა გიორგი ლაშა. მეტად ამპარტავანი და ვნებათა ამყოლი არ ერიდებოდა არავითარს საშუალებას, ოღონდ კი დაეკმაყოფილებინა თავის პირადი ინტერესი და სიამოვნების ეინი.

პირველს ორს წელიწადს რუსუდანმა იმეფა მშვიდობიანად. საქართველო სავსებით სარგებლობდა იმ ძლიერებით, რომელიც შექმნილი ჰქონდა მას წინა დროებში. თათრების შემოსევამ გიორგი ლაშას დროს გრიგალივით გაიარა და ყველას ეგონა, რომ აღარავითარი საშიშროება მოელოდა საქართველოს. რუსუდან და მისი მთავრობა ახლა იმის ფიქრს შეუდგა, რომ განხორციელებინა გიორგი ლაშას განძრახვა ჯვაროსნულის ლაშქრობის გამართვის შესახებ პალესტინის დასახსნელად. ამის შესახებ რუსუდანმა მისწერა კიდევ წერილი პაპს ჰონორიოს და ეკითხებოდა, როდის წამოეცა სალაშქროდ იმპერატორი ფრიდრიხი, რომ ჩვენც მაშინ გავილაშქროთო. მაგრამ არც რუსუდანს დასცალდა ამ განძრახვის განხორციელება, რადგან საქართველოს ხელ-ახლა მოეგლინა მძლავრი მტერი. ეს იყო ხვარაზმის სულთანი გეღალ-ედინი.

თათრებისაგან დამარცხებულმა და შევიწროებულმა ჯელალ-ედინმა დამორჩილებას თავის ქვეყნის მიტოვება ამჯობინა. იმან გამოუცხადა თავის ქვეშევრდომებს, ვისაც არ გინდათ თათრების მონობა, გამომყეთ დასავლეთისკენ, სხვა ქვეყანა დაეპიროთ და იქ დავმკვიდრდეთო. ეს წინადადება ბევრმა მიიღო და აუარებელი შემთხვევით ცოლშვილით გამოჰყვა მას. ამ ჯარით ჯელალ-ედინი მოვიდა ადირბეიჯანს და აქედგან შემოვიდა საქართველოს არე-მარეში (1225 წ.)

ამ ამბის გაგონებაზე ძალიან დაფაცურდნენ ქართველები. რუსუდან მეფემ და მისმა დიდებულებმა გადაწყვიტეს მკაცრი წინააღმდეგობა გაეწიათ ხვარაზმელებისათვის. ამირ-სპასალარის და ათაბაგის ივანე მხარგრძელის წინამძღოლობით გაემართა ქართველი ჯარი ჯელალ-ედინისკენ, რომელიც დაბანაკებული იყო გარნისში. აქ მოხდა შეტაკება ქართველებისა და ხვარაზმელებისა. სამწუხაროდ ჯარის წინამძღოლი ივანე მხარგრძელი პირადის მტრობით თავის დროზე არ მიეშველა მოწინავე ჯარს, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ ძმანი შალვა და ივანე ახალციხელები. ამის გამო მოწინავე ჯარი დამარცხდა და მის შემდეგ სხვა ჯარიც შეშინებული უკან გამობრუნდა. ამ ბრძოლას ის შედეგი ჰქონდა, რომ ხვარაზმელები შეჩერდნენ და წინ აღარ წამოუდგამთ ფეხი. ჯელალ-ედინმა თავის სამოქმედო ნიადაგად გახადა ადირბეიჯანი და იქიდან ორის წლის განმავლობაში მხოლოდ დასარბევად თუ გამოგზავნიდა ხოლმე ჯარს საქართველოს სამძღვრებზე.

თათრებისაგან გამოქცეულს და ადირბეიჯანში დაბინავებულს ჯელალ-ედინს არ შეეძლო თავის თავი უშიშარს მდგომარეობაში წარმოედგინა. ის ხედავდა, რომ თათრების წინმსვლელობას ვერაფერი აკავებდა და რომ შალე მას ახალს ბინაზედაც მოსძებნიდნენ. რომ ზურგი გაემაგრებინა თათრების წინააღმდეგ, ჯელალ-ედინმა მოლაპარაკება გამართა საქართველოს ახალს ამირ-სპასალართან ავაგ მხარგრძელთან (ივანეს შვილია) იმის შესახებ, რომ რუსუდანი მისთხოვებოდა მას და შეერთებულის ძალით შებრძოლებოდნენ ხვარაზმელები და

ქართველები საერთო მტერს—თათრებს. ცხადია, ამ საშუალებით ჯელალ-ედინს უნდოდა მშვიდობიანად დაეპყრო საქართველო და ბინა მოეკიდნა თავის ხალხით ჩვენს ქვეყანაში, როგორც ჩვენის მეფის მეუღლეს. თქმა არ უნდა, ამისთანა წინადადებას საქართველოს მთავრობა არ შეიწყნარებდა. რუსუდანისაგან უარის მიღების შემდეგ ჯელალ-ედინმა დაინახა, რომ ქართველთაგან ის ვერავითარს დახმარებას მიიღებდა თათრების წინააღმდეგ და ამიტომ გადაწყვიტა საქართველოს ძალით დაქვერ და მასში გამაგრება.

ჯელალ-ედინმა დასძრა თავისი ჯარი და გამოემართა ტფილისისაკენ 1227 წ. ამ ამბის გაგონებაზე რუსუდანმა დასტოვა ტფილისი და გაემართა ქუთაისისკენ. ტფილისი გაამაჯრეს ქართველებმა და შიგ ჩააყენეს მცველი ჯარი. აგრეთვე გაამაჯრეს ყველა ციხე-ქალაქები, ხოლო ხალხი შეეფარა სიმაგრეებს. ტფილისისკენ მომავალი ჯელალ-ედინი შეუბრალებლად იკლებდა ყველაფერს, რაც გზაში ხედებოდა. ტფილისთან ფიცხელი წინააღმდეგობა გაუწიეს ქართველებმა ხვარაზმელებს. მაგრამ შინაურმა გამცემლებმა—ტფილისში მცხოვრებმა სპარსებმა მეორე დღეს გაუღეს ღალატით ქალაქის კარი ჯელალ-ედინს და შეუშვეს მისი ჯარი. ქართველი მცველი ჯარი ცხარე ბრძოლის შემდეგ გამაგრდა ავლაბარში. მაგრამ მალე მას მოუვიდა ქუთაისითგან ბრძანება, რომ მიეტოვებინა ქალაქის ეს ნაწილიც და უკან დაეხია.

გამხეცებული ჯელალ-ედინი მეტად უდიერად მოეკიდა ტფილისის მცხოვრებლებს. ქალაქი გააცარცვინა თავის ჯარს, დააწვევინა სახლები, დაახოცინა აუარებელი ხალხი და გააუპატოურებინა ქალები. მან არ დაინდო ქართველთა სარწმუნოებრივი ვრძნობაცკი. სიონის ტაძრის გუმბათი დააქცევინა, მის ადგილას ტაბტი დაადგკვეინა და იმაზედ დამჯდარი სტკებოდა ქალაქის აოხრების სურათით. გასცა ბრძანება, რომ ქართველებს, ვინც ცოცხალი გადაჩჩა, ერთგულთაზე შეეფიცნათ მისთვის და ამის ნიშნად მიეღოთ მაჰმადიანობა. ვინც ამას არ შეასრულებდა, ახოცვინებდა. ქართველთა მომეტე-

ბულმა ნაწილმა არ შეასრულა ასეთი ბრძანება და დასდო თავი ეროვნულის და სარწმუნოებრივის თავისუფლებებისათვის.

ტფილისის აოხრების შემდეგ ჯელალ-ედინმა დაგზანა ჯარის რაზმები ჩვენის ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეების მოსარბევად და ასაკლებად. ხვარაზმელების მისვლას ყოველს სოფელსა და ქალაქში თან მოსდევდა ცარცვა, სახლების წვა, ხალხის ცემა-ტყემა და ზოცვა, ქალების გაუპატოვრება და ერთგულებაზე დაფიცება მაჰმადიანობის მიღებინებით. ასე გააოხრა და დააწიოკა ჯალალ-ედინმა მთელი აღმოსავლეთი საქართველო: კახეთი, ქართლი, სომხეთი, ჯავახეთი, სამცხე, ტაო, კარნიფორი და ანის არე-მარე. ამ სიმშვეთხით ჯალალ-ედინს უნდოდა დაეშინებინა ქართველობა და საუკუნოდ ხელი აღეღებინებინა თავისუფლებისადმი მისწრაფებაზე.

საქართველოს მთავრობამ, ქუთაისში გახიზნულმა, ვერამოახერხა-რა, რომ წინაამდგეობა გაეწია ხვარაზმელებისათვის აღმოსავლეთ-საქართველოში. მხოლოდ დასავლეთი საქართველო გაიმაგრა და არ უშვებდა იმ მტერს. ასე გაიარა სამმა წელმა. 1230 წ. ჯელალ-ედინმა შეიტყო, რომ თათრის დიდი ჯარი მოდიოდა დასავლეთ-საკენ. თათრების შესაჩერებლად ჯელალ-ედინი გავიდა ტფილისიდან თავის ჯარით და მივიდა აღირბეჯანის სამძღვრებამდე, საიდგანაც შეუთვალა ქელათის მეფეს და ბაღდადის ხალიფას, რომ შეერთებოდნენ მას და ერთად დახვედროდნენ თათრებს. მათ არ მიიღეს ეს წინადადება და ჯელალ-ედინი ისევ უკან გამობრუნდა.

ჯელალ-ედინის ტფილისიდან გასვლის შემდეგ ქართველებმა შეაგროვეს ჯარი და მოინდომეს ხვარაზმელების განდევნა საქართველოთგან. ქართველი ჯარი ვორის ახლოს იყო თავმოყრილი, როდესაც გაიგეს ჯელალ-ედინის უკან გამობრუნება. ქართველები გაეშურნენ მის შესახვედრად და შეებნენ მას ბოლნისის-ხევში. აქ ხელახლად დამარცხდნენ ქართველები და ტფილისში დაბრუნებულმა ჯელალ-ედინმა ხელ-მეორედ ააოხრა აღმოსავლეთი საქართველო.

მაგრამ ჯელალ-ედინი ვერ დატკბა თავის გამარჯვებით.

მალე საქართველოში შემოვიდნენ თათრები. ესენი პირველად მიადგნენ განჯას და სამის დღის გარემოცვის შემდეგ აქედან წამოვიდნენ ტფილისისაკენ. ამის შემტყობმა ჯელალ-ედინმა მიანება ტფილისს თავი და თავის ჯარით გაეშურა მცირე-აზიისაკენ. თათრები უკან გამოეღებენ. მისი ჯარი გაფანტ-გამოფანტეს და თითქმის მარტოდ დარჩენილი ჯელალ-ედინი თავის შეფარებას ქურთისტანის მთებში აპირებდა. ის, უეჭველია, თათრებს ტყვედ ჩაუვარდებოდა, ერთს ქურთს რომ არ მოეკლა ძილის დროს (1230 წ.).

ჯელალ-ედინის გაქცევის შემდეგ რუსუდან მეფე ისევ ტფილისს დაბრუნდა. თათრები მცირე-აზიაში გაერთნენ ქვეყნების დაპყრობასა და ლაშქრობაში და საქართველო დროებით თავისუფალი შეიქნა მათ შემოსევისაგან. კარზედ მომდგარის მტრის შემოსევის შიშში მყოფი რუსუდანი შეუდგა იმის ზრუნვას, რომ საქართველოს მეფის ტახტი დაემტკიცებია თავის შვილის დავითისათვის. (რუსუდანს ქმრად ჰყავდა სელჯუკი მოგითედინი, გაქრისტიანებული, რომელსაც სახელმწიფო საქმეებში არავითარი მნიშვნელობა არა ჰქონდა და რომელიც ძალიან დაბრიყვებული იყო მისგან. დავითის გარდა რუსუდანს ჰყავდა ქალი, სახელად თამარი). 1234 წ. რუსუდანმა სამეფო გვირგვინი უკურთხა თავის მცირე წლოვანს შვილს. მაგრამ ეს არ კმარადა მის უზრუნველსაყოფელად. მეფობის უფლება იმაზედ მეტი ჰქონდა გიორგი ლაშას შვილს დავითს. თავის გულითადის სურვილის მისაღწევად რუსუდანმა გადაწყვიტა თავის ძმისწულის დაღუპვა. ამ აზრით მან გაუგზავნა იგი თავის ასულის თამარის ქმარს იკონიის სულთანს ყიასდინს, რომელსაც სთხოვა თან მისი მოკვლა. როდესაც ყიასდინმა არ შეასრულა მისი მხეცური სურვილი, რუსუდანმა გამართა ისეთი ჯოჯოხეთური ინტრიგა ძმისწულის წინააღმდეგ, რომ ყიასდინმა საპყრობილეში ჩაადგდებინა იგი.

ამ დროს თათრებმა საქართველოსთვისაც მოიციალეს და დაიწყეს შემოსევა ჩვენს ქვეყანაში. გულ-გატეხილმა და დაძაბუნებულმა საქართველოს მთავრობამ ველარ მოახერხა საკმა

რისის ჯარის შეგროვება თათრების მოსაგერებლად. რუსუ-
დან მეფემ მიატოვა ტფილისი და გადავიდა ქუთაისის მიმდებარე
საქართველოს დიდებულები თავ-თავიანთ სიმაგრეებში გამაგ-
რდნენ. თათრები მიესიენ ციხე-ქალაქებს. ვინც თავის ნებით
ემორჩილებოდა, ჰპირდებოდნენ ხელშეუხებლობას და თავის
მამულზედვე დატევებას. ზოგან დაპირებით, ზოგან ძალით
თათრებმა რავედნსამე წელიწადში დაიპირეს მთელი ამიერ-
საქართველო. თათრებმა მოსთხოვეს დამორჩილება რუსუდან
მეფესაც, მაგრამ ვერ გასპრა მათმა არც მუქარამ და არც და-
პირებამ: რუსუდანი შტაკიცედ იდგა უარზე, იმიერ-საქართვე-
ლოში გამაგრებული. თათრებმა ვერ მოახერხეს ამ ქვეყნის
ძალით დაქერა. თათრები ქართველებს და რუსუდან მეფეს
მორჩილების ნიშნად ორს რასმე სთხოვდნენ: გადასახადს ფუ-
ლად და ჯარს სალაშქროდ. სხვაფრივ ცხოვრებასა და მარ-
თვა-გამგეობაში უტოვებდნენ სრულს დამოუკიდებლობას.

თათრების განდევნის საშუალების ძებნის დროს რუსუ-
დან მეფეს აზრად მოუვიდა, შემწეობა ეთხოვნა ევროპიელები-
სათვის და წერილიც მისწერა ამის შესახებ პაპს გრიგოლ
მეცხრეს. პაპმა პასუხად შემოუთვალა 1240 წელს, რომ მას
არ შეეძლო არავეთარის შემწეობის აღმოჩენა, რადგან თი-
თონაც მეტად გაქირებულს მდგომარეობაში იყო მუსულმან-
თა და მწვალებელთაგან.

ევროპელთაგან შემწეობის იმედის დაკარგვის შემდეგ რუ-
სუდანმა შეუთვალა თათრებს, რომ იგი დემორჩილებოდა თა-
თართა მფლობელობას. თუ მის შვილს დავითს სცნობდნენ სა-
ქართველოს მეფედ (1241 წ.). თათრებმა უპასუხეს, რომ სა-
ქართველოს მეფედ სცნობენ მის შვილს, თუ ვაგზანიდა მათ-
თან. ამ პასუხის მიღების შემდეგ რუსუდანი წავიდა ტფილისს
და თან წაიყვანა შვილი. ტფილისითგან დავითი ვაგზანი ბარ-
დავს თათრის ნოინებთან (მთავრებთან) 1242 წ. ნოინებმა და-
ვითი გაისტუმრეს ყაენთან ყარაყორუმში. დავითის ყაენთან
ვაგზანის შემდეგ რუსუდანს შეეშინდა, მეც არ შემიპყრან

თათრებმაო და ამიტომ მიატოვა კიდეც ტფილისი და გადასახლდა ხელ-ახლად ქუთაისს.

რუსულდანი ვერ მოესწრო თავის შვილის დაბრუნებას ყარაყორუმითგან. იმის მაგიერ, რომ დავითი მალე დაებრუნებინა უკან, ყაენმა დასტოვა თავისთან და არაეინ იცოდა, როდის გამოისტუმრებდა. ამ ამბავმა ძალიან შეაწუხა რუსულდანი. შვილის დაბრუნების მოლოდინში მწუხარე რუსულდანი ავად გახდა და გადაიცივალა 1245 წ.

დ. კარიჭაშვილი.

ფ ი ზ ი კ ი დ ა ნ *)

ი ნ ე რ ც ი ა.

ყველა თქვენგანმა იცის, რასაკვირველია, რომ ურემი თავისთავად არ დაიძვრის ადგილიდანა: ამისათვის საჭიროა, მაგ. ძალა ხარისა, ცხენისა, კამბეჩისა, რომ შევაბათ და გავაწეინოთ. ორთქლმავალსაც ამგვარადვე სჭირდება დიდი ძალა, რომ დაიძვრას და წაიღოს მთელი რიგი ვაგონებისა ერთი სადგურიდან მეორემდე. საზოგადოდ, ყველა საგნები, რომლებიც-კი არსებობენ ბუნებაში, სკდილობენ იყენენ მოსვენებით, გაუნძრევლადა და მხოლოდ მაშინ იწყებენ მოძრაობასა, როდესაც მათზედ რაიმე ძალა იმოქმედებს. უსულლო საგნები მაშინ მოძრაობენ მხოლოდ, როდესაც მათზედ რაიმე გარეშე ძალა მოქმედებს. სულიერნი-კი მოძრაობენ თავისის ნებითა და სურვილით კუნთების საშუალებით. ურემი დაიძრა ადგილიდან იმიტომ, რომ ამოძრავდა ურემში შებმულ ხარებისა და კამბეჩების კუნთები; ორთქლმავალი ამოძრავდა იმიტომ, რომ ორთქლმა დააქირა და აამოძრავა საცობი ჩანჩახურები ცილინდრებში, რომლებიც ორთქლმავალსა აქვს გვერდებზედ მიკრული. ჩანჩახურებმა თავისს მხრივ აამოძრავეს ღერძი, რომელიც თვლებზედ არის მიმაგრებული, ღერძმა თვლები აამოძრავა, თვლებმა ტრიალი დაიწყეს და მთელი ორთქლმავალი აამოძრავეს. კალამი,

*) Колумбово яйцо, Игнатъева.

რომლითაც მე ვსწერ, დაცურავს ქალღმერთს თვეების ქალის გავლენით, რომლებითაც მიკირავს კალმის — ტარბ და სხვ. ფრინველი, რომელიც დაფრინავს ჰაერში, ბუზი, რომელიც ეხლება ფანჯრის შუშასა, ბავშვი, რომელიც მირბის ქუჩაში, — ყველა ესენი მოძრაობენ თავიანთის კუნთების ძალითა და საშუალებით.

მეორე მხრივ, ყოველსავე საგანს, რომელიც უკვე ამოძრავდა, თავისს თავად გაჩერება არ შეუძლიან; ამისათვის საჭიროა მოქმედება სხვა რომელსამე შემაყენებელ ძალისა. ბურთი, რომელიც მიგორავს იატაკზედ, ჩერდება თავისს თავად-კი არა, არამედ იმიტომ, რომ ეხახუნება იატაკს. ბურთს აჩერებს აგრეთვე ჰაერიც, რომლის გაკვეთაც ბურთსა სჭირდება, როდესაც იატაკზედ მიგორავს.

უმკველია, გამოვიცდით, რა ძნელია, მაგალითად, უცებ შეჩერება, როდესაც გაქანებული მირბიხართ, ან გინდათ ხელი სტაცოთ ამხანაგს იმ დროს სწორედ, როდესაც ის უცებ მიმართულებას იცვლის და მოულოდნელად გვერდზედ გადაგობტებათ. ამ შემთხვევაში თქვენ უთუოდ რამდენსამე ნაბიჯს გაირბენთ კიდევ და ისე შეჩერდებით მხოლოდ. გაქნებული ცხენი რომ მოულოდნელად შეჩერდება, მხედარს უთუოდ წინ წაიგდებს და გადისერის ხოლმე. მაშასადამე, რომ შემაფერხებელი მიზეზები არ არსებობდეს, არასოდეს ამოძრავებული საგანი თავისს-თავად არ შედგებოდა. დედა-მიწა და ყველა ცის მნათობნი, რომლებიც ცის სივრცეში მიმოვლიან, წარმოადგენენ საუკეთესო მაგალითს დაუსრულებელ და საუკუნო მოძრაობისასა. ერთი სიტყვით, ყოველი საგანი თავისს მდგომარეობის შენარჩუნებასა სცდილობს: თუ მოძრაობს, განაგრძოს მოძრაობა, თუ უძრავად არის, უძრავა და მოსვენება შეინარჩუნოს. საგანთა ამ საერთო თვისებას ფიზიკაში ინერცია ეწოდება. მაშასადამე, ინერცია ყოფილა საერთო თვისება ყველა საგნისა, რომლის ძალითაც იგი სცდილობს შეინარჩუნოს თავისი მდგომარეობა. ინერციაზედ არის დამყა-

რებული ბევრნაირი ცდა. ზოგიერთს მათგანს, რთვობა უფრო აღვილსა და საყურადღებოს, გაგაცნობთ.

I

გამგონე ძაფი.

აიღეთ მძიმე რისამე ბურთი, ჩაურქეთ შიგ ორი რგოლი, ერთი მეორის პირდაპირა. ზევითა რგოლში ჩააბით მაგარი ძაფი და მალლა ჩამოაჭიდეთ ჩანგალზედა. ასეთივე ძაფი მოაბით ქვედა რგოლსაც. რაკი ასე შეემზადებით დაუძახეთ მაყურებლებსა და ჰკითხეთ: რომელი ძაფი გაწყდება, ქვედა ძაფს რომ დაეწიოთ-თქო? ერთნი დაიწყებენ შტკიცებას, რომ ზედა ძაფი გაწყდება, მეორენი-კი—ქვედაო; შეიძლება ისეთებიც აღმოჩნდნენ, რომ ეგონათ, ორივე ძაფი გაწყდება. ახლა-კი შეგიძლიანთ გამოაცხადოთ, რომ თქვენი ძაფები გამგონენი და მორჩილნი არიან; ამიტომ თქვენის სურვილისამებრ გაწყდება, გინდათ, ზევითა, გინდათ, ქვევითა ძაფი. თუ მაყურებლებლებმა მოინდომეს, მაგალითად, რომ ზევითა ძაფი გაწყდეს, ნელ-ნელა ჩასწიეთ ქვევითა ძაფსა და თან-და-თან უმატეთ ძალასა. მაშინ უეჭველად ზევითა ძაფი გაწყდება. რად ხდება ესა? მოგახსენებთ, რათაცა. როდესაც ქვევითა ძაფს ვეწვეთ, მაშინ ზევითა ძაფზედ ორნაირი ძალა მოქმედებს: ერთი მხრივ ბურთის სიმძიმე, მეორე მხრივ—ხელის ძალა, რომელიც ძაფს ეწევა ძირსა.

თუ მოინდომეს ახლა, რომ ქვედა ძაფი გაწყდეს, ასე მოიქეცით: მოაჭიდეთ ხელი ქვედა ძაფსა და უცებ და ღონივრად დასწიეთ ხელი ძირსა. მაშინ უთუოდ ქვედა ძაფი გაწყდება. ამავე დროს ბურთი არც-კი შეინძრევა. ეს რილათი აიხსნება? ინერციის კანონის ძალით, რადგანაც ბურთი სცდილობს შეინარჩუნოს თავისი მდგომარეობა—უძრაობა ანუ მოსვენებით ყოფნა. როდესაც ხელს უცებ ჩავკრავთ, ჩაკვრის ძალა ქვედა ძაფზედა მმოქმედებს მხოლოდ და რაკი მოქმედება სწრაფი და უცებია, ბურთზედ გადასვლას ვეღარ ასწ-

რობს, ქვედა ძაფსა სწყვეტს. მხოლოდ ბურთი-კი არ მტეხნა
რევა, ინერციისავე კანონის ძალით. რომ ცდამ კაზვად ჩა-

10

იაროს და არ გამტყუნდეთ, საჭიროა, სანამ ვისმეს გააცნობ-
დეთ, თქვენ თვითონ რამდენჯერმე სცადოთ და მხოლოდ მე-
რე-ლა აჩვენოთ სავსაც.

ხალხის რწმენით როგორც კუ ისე ოფოფი ადამიანები
ყოფილან და აი როგორ გადაქცეულან: ერთი რძალი კომსა
ზელაედა. ამ დროს მაზღმა შემოასწრო. რძალს შერცხვა:
მაზღმა ტიტველა ხელები არ დამინახოსო, გადააბრუნა ვარ-
კლი და ქვეშ შეძვრა. ღმერთმა ამისთანა კოდვისათვის რო
კომი წაბილწა, კუთ გადააქცია და სასჯელად ზურგზედ
არკლის ტარება მისცა.

იძლევა მთელ დედამიწაზე განთქმულ შამპანის ლეინოს. ესეც კოტაა. მთელი პარიზი აშენებულია ამ პაწაწა არსებათა ღენ-ქოებით, აშენებულია მკვირივი თირიანი ქვისაგან, რომელიც სულ ერთიანათ შემდგარია მიკროსკოპიულ არსებათა უწინდელი სახლებისაგან. ამგვარად მათი პატარა სახლებისაგან დღეს აშენებენ ექვს-შვიდ სართულიან სახლებს, რომლებშიაც მიკროსკოპიული ცხოველები კი არ ცხოვრობენ, არამედ წვრილი, დიდრონი და საუბედუროთ იშვიათად, დიდებული ადამიანებიც. ამნაირად თქვენ ხედავთ, რომ უძლიერესნი მტერნი გინდ მეგობარნი ადამიანისა ის არსებანი არიან, რომელნიც ათასობით უხოცავენ მას შინაურ ცხოველებს, როგორც ბაქტერიები, აგრეთვე ის არსებანი, რომელნიც აშენებენ ვეებერთელა მთებს, ამზადებენ ნიადაგს მცენარისათვის, გინდ იძლევიან მასალას ვეებერთელა დიდებულად მოწყობილ ქალაქების ასაშენებლად.

დასასრულ პაწაწა ცხოველებიდან გადავიდეთ ვეებერთელა არსებებზე, რომელნიც აგრეთვე სასარგებლონი არიან ჩვენთვის. მათში უფრო სასარგებლოა **ვეშაპი**, რომელიც გვაძლევს ქონს და „**ულვაშებს**“. ეს ულვაშები მას აქვს ვეებერთელა ყბაში. შემდეგ სამხრეთში მცხოვრები ვეშაპის ნათესავი **კაშალოტი**, რომელსაც აქვს ბევრი კონუსის მზგავსი კბილები.

კაშალოტს თავის ქალაში აქვს ვეებერთელა არე, რომელშიაც მომწყვდეულია ქონის ნივთიერება. ეს ნივთიერება ჰაერზე მაგრდება და ამ სახით ცნობილია **სპერმატეცის** სახელით. სპერმატეტი იხმარება სხვადასხვა წარმოებაში.

ამ საცოდავ ცხოველებს სდევნიან თვით ყინულის სამეფოებამდის. არა ერთი ხომალდი მიემგზავრება ყოველ წელიწადს ვეშაპების საძებნელად. შენიშნავენ თუ არა მონადირეები წყლის ზედა პირზე მიძინებულ ვეშაპს, მაშინათვე ნავით გასწევენ მისკენ.

რაკი მონადირე მიუახლოვდება ვეშაპს, მაშინვე ესვრის ქვილთს, რომელსაც მიბმული აქვს გრძელი საბელი. ვეშაპი დაიძვრის, ჩაყვინთავს და წარიტაცებს თან ქვილთს, თოკს და

ხან ნავსაც. ამ დროს ცხოველი ჰკარგავს ბევრ სისხლს და ხელ-
ახლა ამოვა ზევით, რომ ამოისუნთქოს. მაშინ ხელახლა ესე-
რიან ჰვილთებს. ასე გაიმეორებენ, სანამ ცხოველი სრულიად
არ მოკვდება. ამის შემდეგ ვეშაპს დასქრიან და გამოაცლიან
ნახევრად თხელ ქონს. ხშირად ერთ ვეშაპს 120 ბოჩკა ქონს
ამოაცლიან.

ჰვილთით ნადირობა ისეთ ცხოველზე, რომელსაც ერთი
კულის გაქნევით შეუძლია ნავი ნაფოტებად აქციოს, საფრთხი-
ლოა. ამიტომ ბოლო დროს ვეშაპებს ესერიან მოშხამულ ის-
რებს ან ისეთ ტყვიებს, რომელნიც სხეულში სქდებათ, ხან
კი ესერიან მაშხალას, რომელსაც ბოლო წაწვეტიანებული აქვს.
მაშხალით ნადირობა იმითაა კარგი, რომ შეგიძლიანთ შორიდან
ესროლოთ და გაცილებით უფრო ჩქარა მოჰკლათ ნადირი.

ამნაირად ჩვენ განვიხილეთ თითქმის სულ ყველა სასარ-
გებლო ცხოველები. თქვენ ხედავთ, რომ ადამიანი გაბატონე-
ბულა ცხოველთა უმეტესობაზე, მაგრამ ამავე დროს ბევრი
შეცდომაც მოსვლია, ბევრი ცხოველი დაუბოცია უგუნურო-
ბით. ამ აზრის კემშარიტება თქვენთვის არა ერთხელ იქნება
ცხადი, როცა წაიკითხავთ ხმელეთზე და ზღვებში მოგზაურო-
ბის ამბებს.

თავი მესუთმეტი

ცხოველთა შორის არსებული განსხვავება. — კლასიფიკაცია.

კლასიფიკაციის დადგენის სიძნელე: მოდგმათა სიმრავლე; გარეგანი სახე ზმირათ შეკლომაში შეგვიყვანს: ვეშაპი—თევზი როდია. ზბილსისხლიანი და ცივისისხლიანი ცხოველები. მოკლე კლასიფიკაცია. ზეზემლიანები: ძუძუმწოვარნი, ფრინველები, მგლინავეები, ქვემძრომნი, თევზები. სახსროვან-რგოლეზიანები: მწერები, მრავალფეხოვანნი, ობობასმაგვარნი, კიბობმაგვარნი, რგოლებიანი ჭიები. რბილ-სხეულიანები, ანუ ლოქორიები: თავფეხები, ერთხმანწყიანი და ორხმანწყიანი ლოქორიები. — ცხოველმცენარენი: ზღვის ზღარბები, მდუღებები, გიღრები. — ინფუზორიები — ღრუბლები.

ბევრ სხვადასხვა ცხოველების შესახებ ვისაუბრეთ ჩვენ: არ დაგვივიწყია არც დიდი ცხოველები, არც წვრილი, არც ხმელეთის და წყლის, სასარგებლო და მავნე. რამდენი სახელები გაიგონეთ ჩემგან! მიუხედავად ამისა ჩვენ მეტათ მცირედი რიცხვი დავასახელებთ არსებულ ცხოველებისა. ზოოლოგების გამოთვლით რამდენიმე ასი ათასი მოდგმის ცხოველია ქვეყანაზე.

როგორ უნდა მოვიქცეთ ეხლა, რომ რაიმე წესი შევიტანოთ ამ უთვალავ არსებათა შესწავლაში? როგორ შევაერთოთ ის ცხოველები, რომელნიც ერთმანეთს ემსგავსებიან და როგორ გავყოთ ისინი, რომელთაც რაიმე თავისებურობა აქვთ? ეს კი მეტათ საჭიროა, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ სრულიათ აგვერევა გზა და კვალი ცხოველთა სამეფოს უთვალავ წევრთა გაგებაში.

წარმოიდგინეთ, რომ ერთ ჭრიალ მინდორზე სულ ყველა ცხოველები ჩამწყკრივებულია თქვენ წინ. ამავე დროს თქვენ შეგიძლიათ იმათ უბრძანოთ. ახლა გეკითხებით, როგორ უბრძანებთ იმათ, რომ განაწილდნენ?

— თქვენ მეტყვიით გავანაწილოთ სისხოს მიხედვით ჯერ დიდები მერე საშუალო ტანისანი, ბოლოს კი პატარაები.

— ძალიან კარგი, მაგრამ ივარგებს ასე? ერთ ბოლოში მოემწყვდევიან: ვეშაპი, სპილო, ხვითქი, ზვიგენი, მეორეში კი—ბელურა, თაგვი, ბაყაყი, ხელიკი, ლიფსიტა და სხვა. და განა დიდი მზგავსებაა სპილოს და ხვითქს შუა, ანდა ბელურას და ხელიკს შუა? განა ხვითქი უფრო ხელიკს არ ემზგავსება, ვიდრე სპილოს: ის ხომ მხოლოდ დიდი ხელიკია. მაშ თქვენი ხერხი, რომ ცხოველები სისხოს მიხედვით ჩავამწყრივოთ, სრულიათ გამოუღებარია. ის კიდევ უფრო ახდენს საქმეს, რადგან აშორებს ერთმანეთს მზგავს ცხოველებს და აერთებს ისეთებს, რომელთაც ერთმანეთში არავითარი მზგავსება არა აქვთ. საჭიროა გამოვიგონოთ უფრო კარგი ხერხი.

— ვუბრძანოთ ფრთოსანთ ჩამწყრივდენ ერთათ?

— ძალიან კარგი. ეს კარგი წინადადება. ყველა ამ ცხოველთ ჩვენ შეგვიძლია დავარქვათ ერთი სახელი: **ფრინველები**. ფრინველთა შორის ცნობილია 12,000 მოდგმა მაინც და აი ყველა ამათ გამოვაცილებთ ცხოველთა საზოგადო რიცხვს და ამით შევიმსუბუქებთ საქმეს. კარგი, ვთქვათ, ფრინველებს ვარგუნოთ ჩვენ ცალკე ჯგუფი. შემდეგ? ახლა გამოვაშოროთ ყველა ის ცხოველები, რომელნიც დაფარული არიან ბალნით. და რადგანაც ჩვენ უკვე ვიცით, რომ სულ ყველა ბალნიანები თავის შვილებს კვებენ რძით, ამიტომ იმათ დავარქვათ **ძუძუმწოვარნი**. ამავე მიზეზით და ამგვარადვე ჩვენ შევადგინოთ ცალკე ჯგუფი ყველა იმ ცხოველებისაგან, რომელნიც დაფარული არიან ქერტლით, ესენია **თევზები**.

შებედეთ, აი თქვენ წინ **ქორჩილა**. მე იმას ვაცლი ქერტლს, თითქო ვბურტყნიდე ფრინველს ან და ჩემი წვერიდან ვიგლეჯდე ბალანს, ახლა შეებედეთ გველბოკერას. მისი კანი დაფარულია წამონაზარდებით, მაგრამ მათი მოშორება შეუძლებელია, რადგან ეს თვით კანის ნაწილია. ჩვენ შეგვიძლია ის მოვგლიჯოთ კანთან ერთათ როგორც მტკეპები, მოშორება-კი არ შეიძლება, ასეთ მტკეპებს ქვია **ცრუ ქერტლი**. ყველა ის ცხოველები, რომელთაც აქვთ ასეთი ქერტლი, შევავროვოთ ერთ ჯგუფათ და დავარქვათ **მგლინავეები**.

ჯერ ჩვენ ძალიან შორს ვართ ჩვენ მიზნამდე, კიდევ ბევრი ცხოველი დაგვრჩა გასანაწილებელი მზგავსი ნიშნების მიხედვით. შეხედეთ, თქვენ გარშემო პაწაწა არსებანი ხტიან, რბიან, სურაობენ და ფრინავენ. აქაა ცოფის ქიაც, ბალლიჯოც, კრაზანაც, პეპელაც, ფუტკარიც, ქინკველებიც, რწყილი, მახრა, ბზიკი, ბუზები. რომ დავთვალოთ ყველა ეს წვრილმანი ცხოველები, დავინახავთ, რომ მათში არა ნაკლებ ორას ათას შოდგმა არის.

დაუკვირდით ცოტა უფრო ბეჯითად, დაინახავთ, რომ ყველა მათ ექვს-ექვსი ფეხი აქვთ. მაშ ისინი მწერებია.

იმათ უნდა ამოუყენოთ გვერდით **ობობები**, რომელთაც რვა ფეხი აქვთ.

ახლა მივმართოთ ცხოველთა იმ ჯგუფს, რომელთაც შოუკალათებიათ ხამანწყებში. ეს ლოქორიებია. ლოქორიები უთვალავ თავისი ნათესაობით შეადგენენ ერთხამანწყიან რბილკანიანთა ჯგუფს.

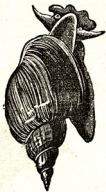
ამათ ამოვუყენოთ გვერდით ორხამანწყიან რბილკანიანები, რომელნიც უმეტესად არ იძვრიან თავისი ადგილიდან, ასე რომ ზოგი უძრავათაა მიკრული რომელიმე კლდეზე, როგორც ოსტრია.

ვგონებ, ვილაცას სურს კითხვა მომცეს ან და შენიშვნა. განა თქვენ გსურთ რაიმე სთქვათ ამ წესის შესახებ, რა წესითაც მე აქ ჩამოვთვალე ცხოველები?

— დიალ! აქ ჩვენთვის ყველაფერი არ არის გასაგები.

— რა გსურთ წინააღმდეგ თქვათ?

— თქვენ ძალიან დააშორეთ პეპლები ფრინველებს და დააყენეთ ისინი ბალლიჯოსთან. მხოლოდ იმიტომ, რომ მათ ექვს-ექვსი ფეხი აქვთ. ჩემი აზრით, ფრინველ-მწერი უფრო გავს პეპელას, ვიდრე პეპელა ბალლიჯოს, ორივე ისინი და-

გუბის ლოქორია.

ფრინავენ და შშვენირად მოკაზმული არიან, ბალლიჯომ კი მარტო სირბილი და აღამიანის კბენა იცის. აი ჩემი აზრი.

— ძალიან კარგი, შეიძლება კიდევ გაქვთ რამე სათქმელი, თქვით ბარემ ერთად.

— თქვენ ვეშაპი დააყენეთ ძაღლებთან და ცხენებთან, რადგან ის დაფარულია ბალნით. ძაღლს და ცხენს ოთხ-ოთხი ფეხი აქვთ, ვეშაპს-კი—ორი საცურავეი ფრთა, როგორც თევზებს. გარდა ამისა ღამურა ფრინველსავე დაფრინავს. ამიტომ უკეთესი იქნებოდა, ის ხარსა და დათვს კი არ ამოუყენოთ გვერდში, არამედ მივათვალოთ ფრინველებს.

— პირველი შეხედვით თქვენ თითქო მართალიც ხართ. მაგრამ ეს ასე არაა. მოიგონეთ ჩვენი პირველი საუბარი, როცა ჩვენ ვმსჯელობდით იმის შესახებ, თუ რა მოუვიდოდა ბელურას გალიაში, მთელი წლის განმავლობაში რომ არაფერი გვექმევია: წლის ბოლოს ბელურას მაგიერ დაგვირჩებოდა მხოლოდ ბუმბული და ძვლები, დანარჩენი ნაწილები გახმებოდა, დაღპებოდა და გაქრებოდა. იგივე მოუვიდოდა, ბელურას მაგიერ რომ დაგვეტოვებია თავვი, ზვლიკი გინდ თევზი, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ პირველ შემთხვევაში ძვლებს

ღამურას ჩონჩხი.

გარდა დაგვირჩებოდა ბუმბული, მეორეში—ტყავი, მესამეში—ქერტლი.

ამ ნაირად თქვენ ხედავთ, ყველა ამ ცხოველებს სხეულში აქვთ ძვლები. ძვლები ღამურასაც აქვს, ვეშაპსაც, ერთი სიტყვით, სულ ყველა ძუძუმწოვართ, აგრეთვე ყოველ ფრინველს, თევზს და მგლინავს. ახლა მიაქციეთ ყურადღება შემდეგ მოვლენას. თუ თქვენ თითზე იჩხვლევთ ქინძისთავს, მაშინათვე გამოეყანავს სისხლი, რომელიც, როგორც უკვე იცით თქვენ, წარმოადგენს მოყვითალო სითხეს, სადაც მოთავსებულია უთვალავი პაწაწა წითელი ბუშტი.

უჩხვლიტეთ ქინძისთავი ბელურას, ძაღლს, თევზს და თქვენ მიიღებთ იმგვარევე სისხლის წვეთს. ყველა ამ ცხოველებს და საზოგადოდ ყველა ძელიან ცხოველებს სისხლი ყოველთვის წითელი აქვთ. განიხილეთ ახლა პეპელა. თქვენ დაინახავთ, რომ მას არ აქვს არც ძვლები, არც წითელი სისხლი. იგივე ითქმის ბალლინჯოს შესახებ. მაშ ჩვენ არაერთი არ საფუძველი არ გვაქვს, რომ ისინი ფრინველებს ამოუყენოთ გვერდით.

აიღეთ გამადიდებელი შუშა, ლუპა და დახედეთ ბალლიჯოს და პეპელას. ორივეს ექვს-ექვსი ფეხი აქვთ. ორივეს სხეული დაყოფილი აქვთ სამ ნაწილად: თავი, მკერდი და მუცელი. თქვენ ხედავთ, რომ ბალლიჯოს დიდრონი მრავალგვერდიანი თვლები აქვთ. თუმცა ჩვეულებრივ ბალლიჯოს არ აქვს ფრთები, სამაგიეროდ არის ერთი მისი ახლო ნათესავი მცენარის ბალლიჯო (მურალ-მურალა). მას აქვს ოთხი ფრთა, როგორც პეპელას. აქედან ცხადად ჩანს, რომ ჩვენ დიდ შეცდომას ჩავიდენდით, პეპლები ფრინველებთან ერთად რომ დაგვეყენებია და დაგვეშორებია ბალლინჯოსათვის.

მცენარის ბალლიჯო

ახლა შევეხოთ ღამურას. შეუძლებელია ის ფრინველთა რიცხვში მოვაქციოთ. თუმცა ის დაფრინავს, მაგრამ მის ფრთებსა და ფრინველების ფრთებს შორის მეტად დიდი განსხვავებაა, როგორც ეს უკვე შევნიშნეთ. ის შემოსილია ბალნით

და არა ბუმბულით. ის არ დებს კვერცხებს და თავის შვილებს კვებს რძით, ესე იგი ნამდვილი ძუძუმწოვარი ცხოველია.

ვეშაპიც ძუძუმწოვარია და არა თევზი. მეთევზეებს არა ერთხელ დაუნახავთ, თუ დედალი ვეშაპი როგორ აწოვებდა ძუძუს თავის შვილებს. მართალია, მხოლოდ ორი ფეხი აქვს და ეს ორი ფეხიც საცურავე ფრთების მზგავსად აქვს გაბრტყელებული; მაგრამ ამნაირივეა სელაპის წინა თათები და სელაპზე ხომ არავინ იფიქრებს, თევზი არისო. რაც შეეხება კულზე მომწყვდულ საცურავე ფრთას, ის არ გავს თევზისას. ვეშაპს კულის ფრთა აქვს დაწვენილი, ხოლო თევზს დაყუდებული.

განვიხილოთ ამნაირადვე სხვა ცხოველებიც, რომელთა შესახებ ჩვენ აქ ლაპარაკი გვქონდა. ალბად ყველა თქვენგანს სჭერია ხელში თევზი, ბაყაყი ან ხელიკი. უსათუოდ თქვენ იგრძნობდით, რომ ისინი ცივია. ამგვარივე შთაბეჭდილებას მიიღებთ, თუ აიყვანთ ჭიაყელას და მატლს. რას გვეუბნება ეს? ეს გვეუბნება, რომ ამ ცხოველების სხეულის ტემპერატურა ჩვენი სხეულის ტემპერატურაზე უფრო დაბალია, ამიტომაც ამ ცხოველებს ეძახიან **ცივისისხლიანებს**. თუ თქვენ შეეხებით ფრინველს, გინდ რომელიმე ძუძუ მწოვარს, მაშინ ამისთანა განსხვავებას ვერ შენიშნავთ. ისინი ისეთივე **თბილსისხლიანი** ცხოველებია, როგორც ჩვენ.

ცივ სისხლიანი ცხოველები, ქვის გინდ ხის ნამორის მსგავსათ, ყოველთვის იმავე ტემპერატურის არიან, როგორისაც არის მათი არე (წყალი ან ჰაერი). პირიქით თბილსისხლიან ცხოველების ტემპერატურა ყოველთვის უფრო მაღალია, ვიდრე მათი არეს ტემპერატურა; იმავე დროს მათი ტემპერატურა ყოველთვის ერთნაირია. პოლიარულ ქვეყნებში მცხოვრები თეთრი დათვის ტემპერატურა და ეკვატორთან მცხოვრები მაიმუნის ტემპერატურა ერთნაირია. ერთი და იგივე ადამიანს აქვს ერთნაირი ტემპერატურა (ას გრადუსიან ტერმომეტრით $36\frac{1}{2}^{\circ}$) სულ ერთია იმყოფება ის კუნძულ შპიცბერგენზე 48

გრაღუსის სიცივეში თუ გაბონს 40 გრაღუსის სიცივეზე. როცა საკმარისად გაიცინობთ ფიზიკას და ქიმიას, მაშინ აღდილობთ გაიგებთ ამ საყურადღებო მოვლენის მიზეზს. დღეს კი დამერწმუნეთ მე, რომ ეს მართლა ასეა.

აგრეთვე მე ვამტკიცებ, რომ ვეშაპი თბილ სისხლიანი ცხოველია, თევზებს კი ცივი სისხლი აქვთ. აქედან ჩანს, რომ შეუძლებელია ვეშაპი თევზთ-შორის ჩაერიცხოთ.

მაშ, მე მგონია, თქვენ საკმარისათ დარწმუნდით, თუ რა შეცდომებს ჩავიდენდით, რომ მოგვედომა ცხოველების ჯგუფებათ დაყოფა მათი გარეგანი მსგავსების მიხედვით; აგრეთვე თუ რა ძნელია ცხოველების სისწორით ჯგუფებათ დაყოფა, ანუ როგორც მეცნიერები იტყვიან, მათი კლასიფიკაცია.

ამიტომ დავანებოთ თავი ჩვენ ცდას, რომ შევადგინოთ ჩვენი საკუთარი კლასიფიკაცია; უკეთესი იქნება ვისარგებლოთ იმ კლასიფიკაციით, რომელიც შეუმუშავებიათ მეცნიერებს.

ამ მეცნიერებმა, რომელთაც ეძახიან **ზოოლოგებს** შეაერთეს ერთ დიდ ჯგუფად სულ ყველა წითელ სისხლიანი და ძვლებიანი, ანუ ჩონჩხიანი ცხოველები. იმათ უწოდეს სახელათ **ხერხემლიანები** შემდეგი მოსაზრებით.

ცხოველის ჩონჩხი შემდგარია სამი ნაწილისაგან: სამოძრაო ძვლები, ტანის ძვლები და თავის ძვლები.

თუ ცხოველს არ აქვს სამოძრაო ორგანოები, როგორც მაგალითად გველს და ზოგიერთ თევზს, მაშინ თავის თავათ დაგვრჩება მხოლოდ ტანის და თავის ძვლები. ტანში ძვლები ჩამწყკრივებულია განუწყვეტელ რიგზე ძივებივით. ცალ-ცალკე ამ ძვლებს ქვია **ძივები**, ხოლო ერთათ **ხერხემალი**. ტანის შუა ნაწილზე ყოველი ძივი შეერთებულია ორ წიბოსთან, ერთია მარჯვნივ, მეორე მარცხნივ.

ასეთია საზოგადოთ სულ ყველა ხერხემლიანთა ჩონჩხი, მიუხედავად მათი გარეგანი განსხვავებისა. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ხერხემლიან ცხოველებს ეკუთვნიან არა მარტო ძუძუმწოვარნი, არამედ აგრეთვე ფრინველები, მგლინავები, ქვემძრომნი და თევზები.

ზემო ნათქვამით საკმარისათ დავახასიათეთ პირველი ჯგუფი **ხერხემლიანთა**. იმათ შემდეგ უნდა მოვათავსოთ ყველა ის ცხოველები, რომელთა ტანი შემდგარია ჩამწკრივებულ რგოლებისაგან. ზოგიერთ მათგანში ეს რგოლები ძალიან ემზავსებიან ერთმანეთს, ზოგიერთში კი საგრძნობლათ განსხვავდებიან. როგორც **მრავალფეხაში** ისე **მორიელში** თქვენ აღვილათ შენიშნაეთ ამ ერთი-მეორეს მიმყოფ რგოლებს. ამ საფუძვლით ზოოლოგებმა შეადგინეს ერთი ჯგუფი, რომელსაც დაარქვეს ჯგუფი **სახსროვანთა**. სახსროვანთა ჯგუფის თითქმის სულ ყველა წარმომადგენლები დაფარული არიან მაგარი კანით, როგორც, მაგ., კიბო ან ცოფის ჭია.

არის ბევრი ცხოველი, რომელთაც ნაზი ლორწოიანი კანი აქვთ და რბილი სხეული. იმათ დაარქვეს **რბილ სხეულიანები** ანუ ლოქორიები. უმეტესი მათგანი მტრისგან დაცული არიან ხამანწყებით, რომელნიც მათ მიმაგრებული აქვთ კანზე და რომლებშიც მარდათ იმალებიან ყოველ ხიფათის მოლოდინში.

ახლა უნდა დავასახელოთ კიდევ უფრო თავისებური ცხოველები, რომელნიც ხშირათ ყვავილს წააგავან. აქიდანვე წარმოსდგა მათი სახელი **ზოოფიტები** (რაც ნიშნავს ცხოველ-მცენარეს) ანუ **სხივისმაგვარი ცხოველები**.

აი ის ოთხი ჯგუფი, რომელთა შორის დანაწილებულია ცხოველთა სულ ყველა მოდგმა. ეს ჯგუფები თანასწორათ როდი არიან განაწილებული, იმის მიხედვით, თუ რამდენი მოდგმაა ამა თუ იმ ჯგუფში. ყველაზე უფრო მეტი მოდგმა შედის სახსროვანთა ჯგუფში, რომელიც შეიცავს ურიცხვ მწერებს.

კიდევ ერთი ნაბიჯი გადავდგათ წინ კლასიფიკაციის შესასწავლათ, რომ უფრო მეტი წესიერებით გავანაწილოთ სულ ყველა ცხოველები, რომელთა შესახებ ჩვენ ვისაუბრეთ დედამიწის ყველა ნაწილების ფაუნის დათვალიერების დროს.

ჩვენ უკვე ვიცით, რომ **ხერხემლიანებს** შეადგენენ ძუძუმწოვარნი, ფრინველები, მგლინავები, ქვემძრომნი და თევზები.

ძუძუმწოვარნი ყოველთვის შემოსილი არიან ბალნით; თითქმის სულ ყველა მათგანს აქვს კბილები და სულ ყველანინი თავის შვილებს აწოვებენ ძუძუს. ეს თბილ სისხლიანი ცხოველებია. გარდა ამისა სულ ყველა ისინი სუნთქვენ ჰაერით მაშინაც კი, როცა ცხოვრობენ წყალში, მაგალითათ, ვეშაპი, რაც თქვენ უკვე იცით.

ძუძუმწოვართა შორის გავარჩევთ შემდეგ ბუნებრივ ჯგუფებს: 1) **აღამიანი**: თეთრი, ყვითელი, შავი და სხვ. 2) **მაიმუნები**. პირველი აღგილი მათში უჭირავთ ჰორილას და ჩიმპანზეს აფრიკაში, ორანგუტანგს და გიბონს აზიაში. შემდეგ დავასახელოთ ამერიკის ურიცხვი ჩვეულებრივი მაიმუნები, რომელნიც მეტათ მარდათ ეკიდებიან კუდით ხის ტოტებზე, პავიანები, აფრიკის უკულო პატარა მაიმუნები და ურიცხვი ბრბოები ფინია მაიმუნებისა, რომელნიც ცხოვრობენ ტროპიულ ქვეყნების ტყეებში. მადაგასკარის კუნძულზე ცხოვრობენ ლემურები, რომელნიც ახლო დგანან ნამდვილ მაიმუნებთან, ხოლო სამხრეთ ამერიკაში—უისტიტი.

3) **ლამურები**, რომელთაც ხელები ფრთებათ გარდაქმნიათ.

4) **მტაცებლები**, რომელნიც შეიარაღებული არიან მჭრელი კბილებით და ბასრი ბრჭყალებით. იმათში ბრძოლისათვის საუკეთესოთ მოწყობილი არიან: კატები—ლომი, ვეფხვი, ავაზა, პანტერა, ფოცხვერი, კატა და სხვ.; ძაღლები, მგელი, ტურა, მელია და სხვ.; აფთრები, დათვები, მაჩვები, თახვები, კვერნა, ყარყუმი, დედოფალა და სხვ.

ლ ე მ უ რ .

5) **სელაპები** ანუ ფეხნიჩბიანები; ეს მტაცებლები წყალში

საცხოვრებლათ არიან მოწყობილი. მათ შორის არჩევენ ჩრდილოეთის ზღვების მორეებს და ნამდვილ სელაპებს რომელთა ურიცხვი მოდგმა შეგხვდებათ დედა მიწის სულ ყველა ზღვებში.

6) **მწერის-მჭამლები**; მათ აქვთ პაწაწა ბასრი კბილები, რომელთა შემწეობით ხვრეტენ მწერების მაგარ ხეკოს. ცხოველთა ეს კლასი ადამიანისთვის მეტათ სასარგებლოა. მათში უფრო ცნობილია: ზღარბი, თხუნელა.

7) **მღრღნელები**, რომელთაც პირის წინა ნაწილში აქვთ გრძელი კბილები. ამ კბილების შემწეობით ისინი ადვილათ ღრღნიან ფესვებს, ქერქს, ხის ტანს და საზოგადოთ მცენარის სულ ყველა ნაწილებს. მათ ეკუთვნიან თრითინა, ზაზუნა, რომელიც ზამთრობით იძინებს თავის სოროში, ვირთაგვები (ვირთაგვა, სახლის და მინდვრის თაგვები), ციყვი, კურდღელი, წავი თავისი ქერტლიანი კუდით, მაჩე-ზღარბა თავისი გრძელ ქაცვებით, წვივოსნები, რომელთაც აქვთ გრძელი უკანა ფეხები და ბევრი სხვა მოდგმანი.

8) **სპილოები**, რომელთა შორის მხოლოდ ორი მოდგმაა: აფრიკის და აზიის სპილო.

9) **სქელკანიანები**: ჰიპოპოტამი, მარტორქა, ტაპირი და ველური ღორი.

10) **ცხენები**: აფრიკის ზოლებიანები (ხარა-ბუზა, დაუ) და აზიის (ცხენი, ვირი და სხვ.)

11) **მცობნავეები**. აბა დაუკვირდით ძროხას, რომელიც მშვიდათ წევს დედამიწაზე. თქვენ პირველ შეხედვით გეგონებათ, თითქო სძინავსო. მაგრამ თუ უფრო კარგად დაუკვირდებით, შენიშნავთ, რომ ის იცოხნის, რისთვისაც ქვედა ყბას ანძრევს ხან მარცხნით ხან მარჯვნივ. ის ცოხნის, თითქო ხელმეორედ ქამს იმ ბალახს, რომელიც ჩქარა ჩაყლაპა ცოტა ხნის წინეთ. საკმლის მომწელებელ ორგანოები ისე აქვს მოწყობილი ძროხას, რომ მას შეუძლია ამოიკოხნოს, უკან დაიბრუნოს პირში პატარ-პატარა კერძებათ წინეთ ჩქარა გადაყლაპული საკმელი. ის ჯერ გაივსებს კუქს საზრდოთი, შემდეგ დაწვება და საფუძვლიანათ დაცოხნის ხელმეორეთ ნაწილ-ნაწი-

ლათ წინეთ გადაყლაპულ საზრდოს. ხელმეორეთ დაკობნის შემდეგ ბალახი ადვილი მოსაწელებელია და კიდევ ულანავს ძროხა მას საბოლოოთ. ასეთი წესი საზრდოობისა მეტათ მოხერხებულია ისეთი მხდალი არსებათათვის, როგორცაა ყველა მკობნავები. იმათ თითქო აქეთ შინაგანი საკუქნაო, რომელსაც სიჩქარით ავსებენ საკმლით, შემდეგ-კი მოსვენებით, აუჩქარებლათ სარგებლობენ დაზოგვილი საზრდოთი. ზოგ მკობნავებს რქები აქეთ შიგნით გამოფუტურებული (რქაფუტუროიანები); ხოლო რქა დაყდნობილია ძელის საფუძველზე. მათში ყველაზე უფრო ცნობილია:

ხარი, ცხვარი, თხა ჯიხვი და სხვ. ზოგ მკობნავებს აქეთ მკვრივი რქა, ცოტა თუ ბევრათგაფორჩხვილი. ეს რქები მათ ყოველ წლოებით ეცვლებათ: ძველი მოვარდება და მის ადგილას ამოდის ახალი.

ჩრდილოეთის ირემის გარდა, ამ მკობნავეთა დედლებს არ აქეთ რქები. რქა ფორჩხვიანებს შეადგენენ ჩრდილოეთის ირემი, კობულიანი და ირემთა ურიცხვი მოდგმა—შველი და სხვ.

ზოგ მკობნავეთ აქეთ პატარა რქები, რომელთაც ზევიდან გადაფარებული აქეს ტყავი, ასე აქეს, მაგ., ეირაფს. არიან ისეთებიც, როგორც მაგ., კამარგა, რომელთაც შუბლზე რქის ნატამალიც არ ატყვიან.

12) **აქლემებიც** ხელმეორეთ ღეკავენ საზრდოს, მაგრამ მიუხედავათ ამისა იმათ გამოცყოფთ ცალკე ჯგუფათ. აქლემთა რიცხვში შედიან: ნარაქლემი, ანუ დრომადერი, ორ კუზიანი აქლემი, ლამა და ამერიკის ლამები—ალპაკა და ვიგონი.

13) **უკბილონი** ანუ უკეთ ვთქვათ არა სრულ კბილოვანები; იმათ მეტათ ცოტა კბილები აქეთ, ან და სრულიათ არ

თხის რქები.

ირემის რქა.

აქეთ. ეს ცხოველები მეტათ ახირებული არიან. მათი ახირებულიობა გამოიხატება ან მოძრაობაში, როგორც მაგ. ამერიკის მეჯინქვლე და აფრიკის მიწის მთხრელა, ან და ქერტლში, რომელიც ფარავს მათ სხეულს, მაგ., ჯავშნოსანი, სამ თითა ხელიკი.

დღევანდელი უკბილონი მექინქვლეს გარდა სულ ყველა პატარა ტანის არიან. ხოლო გეოლოგიურ ეპოქებში სამხრეთ ამერიკაში ცხოვრ ბდენ სპილოს ოდენა უკბილონი.

14) **უბიანები** ანუ ორმუცლიანები. ამ ცხოველებს მუცელზე აქეთ განსაკუთრებული ჩანთა. სულ ყველა ეს ცხოველები გარდა ამერიკის ორ უბიანისა ცხოვრობენ ავსტრალიაში. ზოგი უბიანი მტაცებელია, მწერის მკამელი, ზოგიც ბალახის მკამელი. მე უკვე გესაუბრეთ ორმუცლიანთა, კენგურუს, იხეცხვირას, ექიდნაზე და სხვ.

15) **ვეშაპმაგვარნი**. ამ ძუძუმწოვართ აქეთ ორი სამოძრაო ორგანო, ცხოვრობენ ისინი სულ წყალში. ზოგი მათგანი ბალახის მკამელია, ამათ არ აქვთ წყლის გამოხასხვრელი ნახვრეტი, ამის გამო იმათ არ შეუძლიათ წყლის გამოსროლა, როგორც ვეშაპს და ლელფინს. ასეთია ატლანტის ოკეანეს თბილ ნაწილებს მცხოვრები ლამანტინი და ინდოეთის ოკეანეს დიუგონი.

ზოგიც ხორცის მკამელია ანუ, უკეთ ვთქვათ. თევზის მკამელი, შეიარაღებული არიან ბასრი კბილებით. ასეთია დელფინი, მარტორქა და ვეებერთელა კაშალოტი, რომელიც ხშირათ ვეშაპსაც გადააქარბებს სისხოთი. აქვე დავასახელოთ ნამდვილი ვეშაპი, პატარა ზოლიანა ატლანტის ოკეანესი და სხვ. ამ ცხოველებს კბილების მაგიერ აქვთ ღვეწთქი ფირფიტები, რომელნიც მიმაგრებულია ზედა ყბაზე. ცხოველი დააღებს პირს, გაივებს ზღვის წყლით, შემდეგ პირს დახურავს, წყალი გარეთ გამოვა, ხოლო პირში დარჩება არა ერთი ზღვის ცხოველი, რომელიც შეადგენს მის საზრდოს. ამ ფირფიტებს ეძახიან **ვეშაპის უღვაშებს**.

ახლა გადავიდეთ ფრინველებზე.

ფრინველები. ფრინველს კანი დაფარული აქვს ბუმბულით. თითქმის სულ ყველა ფრინველს შეუძლია ფრენა და ამისა მათ აქვთ მაგარი ნისკარტი, რქის ნივთიერების. ამ ცხოველებს აქვთ თბილი სისხლი, სუნთქავენ ჰაერით, როგორც ძუძუმწოვარი. ფრინველი სდებს კვერცხებს, რომელთაც გარედან აკრავს კირიანი ლენქო. უმეტესათ ფრინველები ბუდეში ჩეკავენ კვერცხებს.

ფრინველები განიყოფებიან შემდეგ რაზმებათ.

1) **მტაცებლები**, ნისკარტი აქვთ მოკაღებულნი, თითებზე მაგარი ბრტყალები. მათი საზრდოა: ფრინველები, ძუძუმწოვარნი, მგლინავები და ზოგიერთი თევზი.

მტაცებელ ფრინველებში ზოგი—**დღის ფრინველია**, როგორც, მაგ. არწივი, შავარდენი, ქორი, ძერა და სხვ.; ზოგიც **ღამის ფრინველია**, როგორც მაგ., ბუ, კოტი და სხვ.

2) **ბაიყუშები**: მეტათ საყურადღებო და ქვეიანი ფრინველებია, აქვთ მსხვილი ნისკარტი და მსუქანი ენა. მათში შესამჩნევია ბაიყუში—არა, კაკალუ, პატარა თუთიყუშები და სხვ.

3) **მტრედები.**

4) **ქათმისმაგვარნი.** აქ დაეასახელოთ ისინი, რომელნიც მეტათ ახლო ენათესავებიან ჩვეულებრივ ქათამს: ხოხობი ფარშავანგი, გნოლი, ციკარი.

5) **წვივოსნები.** მათ აქვთ გრძელი ტიტველი ფეხები, რომელნიც შეძლებას აძლევს მათ ჩადგენ ღრმა წყალში, გინდ ქაობში და ინადირონ თევზებსა და ქვემძრომებზე. უმეტეს ნაწილათ ისინი ქაობის ან ნაპირების ფრინველები არიან, იმათ თავისუფლათ შეუძლიათ მოუხრელათ დაიჭირონ თევზი, რადგან მეტად გრძელი კისერი აქვთ და ხშირად მასთან ისევე გრძელი ნისკარტი. წვივოსნებს ეკუთვნიან: ყარყატი, ყანჩა,

არწივის თავი და ფეხი.

წერო, ცხრა ტყავა, ფლამინგო, წყლის ქათამი, სარსარაკი და სხვ.

6) **სირაქლემები:** მათ ფრენა არ შეუძლიათ. აქ არიან აფრიკის სირაქლემი და ამერიკის ნანდუ, ავსტრალიის კაზუარი და ჩაქნიანი კაზუარი, რომელიც ცხოვრობს ზონდის კუნძულებზე. სირაქლემების ჯგუფს აკუთვნებენ აგრეთვე ახალ ზელანდიაზე მცხოვრებ კივი-კივის.

7) **მცურავები:** ამ ფრინველებს ფეხის თათები გაბანდული აქვთ აპკით. ისინი წარჩინებულათ ცურაობენ, როგორც, მაგ.: იხვები, ბატები და სხვ. ზოგიერთმა მათგანმა ჩინებული ფრენა იცის, მაგ., ალბატროსი, ფრეგატი, მეთოვლია, და სხვ. ზოგს სრულიათაც არ შეუძლია ფრენა, მაგ., ჩრდილოეთის ზღვების წმენდიას და სამხრეთის ზღვების უფროსს.

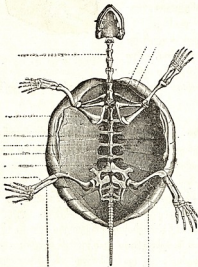
აპკიანი თათი.

ფრინველთა შემდეგ დაეასახელოთ მგლინავეები.

მგლინავეები არიან ცივ სისხლიანი ხერხემლიანები, აქვთ ფარუკები და ცრუ ქერტლები, სუნთქავენ ჰაერით. დებენ თხელ კანიან კვერცხებს და გარდა პიტონის ერთი მოდგმისა არც ერთი კვერცხს არ აჯდება და არ ჩეკს.

მგლინავეებს ეკუთვნიან:

1) **კუები.** კუ დაფარულია ჯავშანით,

კ უ ს ჩ ო ნ ჩ ხ ი.

რომლის ბოლო ნაწილები წარმოსდგება წიბოს გაგაგანიერებით. ზოგი კუ ცხოვრობს ხმელეთზე და ფარი ზურგზე მეტათ ამოკუჭული აქვს, ასე რომ ფეხით რომ დაადგეთ ზურგზე, ვერაფერს აენებთ, ზოგიც ცხოვრობს წყალში. წყლის კუს ზურგის ფარი აქვს პრტყელი, რის გამო უფრო ეადვილება ცურვა საცურავათ გადაქცეულ თათების შემწეობით.

2) **ხელიკები.** ამათ თქვენ სულ ყველანი კარგათ იცნობთ. ჩვენ უკვე გვქონდა საუბარი ხვითქზე, ხელიკზე, ურჩხულზე, ქამელეონზე.

ქამელონის ერთი მეტათ ახირებული მოდგმა ცხოვრობს ხმელთა შვა ზღვის ნაპირებზე. თუ ამ ცხოველს გავალიზიანებთ, მაშინ იმას კანის ფერი ეცვლება, ამნაირათ ქამელეონი მიიღლებს ან ცის ფერს, ან მწვანეს, შავს, ყვითელს, ან წითელ ფერს.

ზოგ ხელიკს ფეხები მეტათ მოკლე აქვთ. ზოგს-კი სრულიათაც არ აქვს, როგოც, მაგ., ზლოკვს, რომელსაც შეცდომით გველს ეძახიან. ასეთი ხელიკები საზოგადოათ ძალიან ემზგავსებიან გველს.

3) ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ზოგი გველი შხამიანია: მაისის გველი, ელარუნა გველი, ასპისი და სხვ., ზოგი კი უშხამოა, ასეთია, მაგ. მარჩობელა, პიტონი, გველხოკერა და სხვ.

ხშირათ მგლინავებს და ქვემძრომთ ურევენ ერთმანეთში, მათი ერთმანეთისაგან გარჩევა კი უსათუოთ საქიროა. ქვემძრომნი დაფარული არიან ტიტველი კანით და იმავე დროს იმათ აქვთ გარდაქმნა, რაც წინეთ გიამბეთ. უსრულეს გარდაქმნას განიცდის ბაყაყი. თავკობალა სუნთქავს ჰაერით, რომელიც გახსნილია წყალში, ბაყაყი კი — ატმოსფერის ჰაერით. ქვემძრომთა შორის ზოგი მოწიფულობაში კარგავს კუდს, როგორც, მაგ., გომბიო და ბაყაყი.

წყლის სალამანდრა ანუ ტრიტონი, ქართ. უნახავი.

სხვებს-კი რჩებათ კუდი მთელ სიცოცხლეში, ასე, მაგ., სალამანდრას და ტრიტონს. ზოგი ქვემძრომი მთელ სიცოცხლეში ირჩენს უნარს წყალში სუნთქვისა გარედა ლაყუჩების შემწეობით. ასეთია პროტეი და აქსოლოტლი, ქვემძრომნი წარმოადგენენ ბუნებრივ საფეხურს თევზებისაკენ.

თევზებს აქვთ ნამდვილი ქერტილი და ცივი სისხლი. ისინი ყრიან ქვირითს, მაგრამ არ განიცდიან გარდაქმნას და მთელ თავის სიცოცხლეში სუნთქავენ წყალში გახსნილ ჰაერს ლაყუჩებით.

თევზები მოძრაობენ საცურავე ფრთების შემწეობით. ამ ფრთებში ზოგი წყვილ-წყვილიათაა და ხელ-ფეხის მაგიერობას ეწვევა, ზოგიც თითო-თითოა და სახელათ ქვია: ზურგის, კუდის და უკან გასავალის ფრთები, იმის მიხედვით, თუ რა ადგილი უჭერია.

თევზების მოდგმები მეტათ მრავალია და ამასთან თავისი გარეგანი ნიშნებით მრავალფეროვანია, ამიტომაც თევზების კლასიფიკაცია ძალიან ძნელია.

- 1) ბევრ თევზს ზურგის ფრთა აქვს ქაცვიანი; ასეთია ქორჩილა, შუბოსანი და სხვ. ეს ჯგუფი შეადგენს ყველა თევზების ნახევარზე მეტს.

შ უ ბ ო ს ა ნ ი

- 2) სხვებს ზურგის ფრთა რბილი აქვთ. ასეთია მწერი (ქარყლაპია) ჰანარი, ღლაფი (ლოქო), კალმახი, ქაშაპი, ვირთევზა და სხვ.

3) ზოგი თევზი სულ ბრტყელია. ასეთი თევზი იმითაა საინტერესო, რომ ორივე თვალი ერთ კედაროს აქვს. უთვალლო მხარე ყოველთვის თეთრია და მოქცეულია ქვევით, ასეთებია: ზღვის ენა, კარიდა, სვია და სხვ.

4) ზოგ თევზს სხეული გაგრძელებული აქვს, ასე რომ წააგავს გველს. ასეთ თევზს მხოლოდ ერთი წყვილი სამოძრაო ორგანო აქვს. ასეთია გველ-თევზები: მტკნარი წყლის, ზღვის და ელექტრონის, რომელიც ცხოვრობს სამხრეთ ამერიკის ზღვებში.

5) სხვა თევზები მეტათ თავისებური არიან გარეგანი სახით და სხეული თითქო ყუთში აქვთ მომწყვდეული. მაგ. იმათ ეძახიან **გოდორას**. ამავე ჯგუფს ეკუთვნის **ცხენუკა** და სხვა ახირებული არსებანი.

ზღვის ცხენუკა.

ყველა ამ თევზებს აქვთ სრულიათ ძელის და მაგარი ჩონჩი. ჩონჩხის ძვლებს გარდა მათ (განსაკუთრებით მათი მტკნარი წყლის წარმომადგენლებს) აქვთ ურიცხვი პატარა ნემსის მსგავსი ძვლები, რომელთაც ვეძახით **ფხახ**.

პირიქით არის ისეთი თევზები, რომელთაც ჩონჩხი მთელი სიცოცხლის განმავლობაში აქვთ რბილი, ხინტრისებურ მდგომარეობაში. ასეთებია;

6) **ხუთხი**. საყურადღებოა იმით, რომ პირი უკბილო აქვს, ხოლო სხეული დაფარული აქვს ძელის აბზინდებით.

7) **ზვიგენი**, რომელსაც იქით-აქეთა აქვს ხუთ-ხუთი ნახვრეტი და არა თითო, როგორც ყოველ თევზს; ზვიგენთა რიცხვში შედის: ზვიგენი, ხერხ-თევზა.

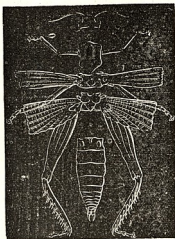
8) **სვია**. ეს თევზი ზვიგენის მონათესავეა, მხოლოდ სხეული ბრტყელი აქვს; სვებში საყურადღებოა ელექტრონის სვია, რომელიც ბლომათ ცხოვრობს ხმელთა შვა ზღვაში. ამ თევზს შეუძლია საგრძნობელი ელექტრონის ძალის მოცემა.

9) **მინოგა**. არ აქვს საცურავე ფრთები, პირი მიუგავს სისხლის გამოსაქვრეტ ქიქას, რქის ნივთიერების კბილები აქვს. აქ ჩამოვთვალე ხერხემლიანთა უმეტესობა, რაც შეეხება დანარჩენ ცხოველებს, იმათ შესახებ ჩვენ საუბარს მაინც და მაინც ვერ გავაგრძელებთ.

სახსროვანებს ეკუთვნიან მწერები, მრავალფეხიანები, ობობასმაგვარნი, კიბისმაგვარნი და ჭიები.

მწერებს, როგორც წინეთ ვამბობდი, აქვთ ექვს-ექვსი ფეხი და სამი ნაწილისაგან შემდგარი სხეული. ეს ნაწილებია: **თავი, მკერდი და მუცელი**. თავზე შენიშნაეთ ორ წვერს და მათ გვერდით მრავალგვერდიან თვალებს. მკერდზე, სამი წყვი-

ლი ფეხი აქვს და ხშირათ ერთი ან ორი წყვილი ფრთა. მუ-

რამდენიმე ნაწილათ დაყოფილი მწერი. მელია, მაგ., შლილი და ირემა ბუზი, დანარჩენები კი მტაცებლებია. ასეთია ბოვრი.

2) კალია და მისი მონათესავე ეოფო-მკალები, გველის სავარცხალა. ფხიკუა. ამ ბალახის მკამელთა ჯგუფში მეტათ ახირებულ გარეგნობის მქონე მწერები შეგხვდებათ.

3) ჭრიჭინები, რომელთაც ეკუთვნიან კულ-დანდალა და ერთდლიურა, რომელიც მხოლოთ ერთ დღეს ცხოვრობს.

კ ა მ ე ჩ ა ვ ა

4) კამეჩავა, რომელიც ჰიებს მახეს უგებს სილაში პატარა მწერებს. მასვე ეკუთვნის ბოკომკალა.

5) ფუტკრები, ბზიკი და სხვ. ისინი სულ ყველანი ცხოვრობენ

საზოგადოებრივად. აგრეთვე საზოგადოებრივად ცხოვრობენ ჭი-

ფ უ ტ კ რ ე ბ ი.

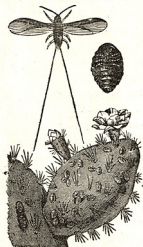
ანჰველები. დასახელებულ ჯგუფს ეკუთვნიან სულ ყველა შხამიანი მწერები.

6) პეპლები მოკაუჭებული ხორთუმი და სიფრიფანა ქერტლით ფრთებზე. პეპლებია დღის.

ჯ უ ჯ უ მ კ ა ლ ა

დღის პეპლებს მშვენივრათ აქრელებული ფრთები აქვს. თუ პეპელა წყნარად ზის, ფრთები ზევით აქვს აწეული. შემდეგ ღამის და ბინდის. ზოგ პეპლებს დასვენების დროს ფრთები გაქიმული აქვთ ან და სახურავსავით ჩამოშვებული.

კ ო შ ე ნ ი ლ ი.

7) ფრთოსანი ან უფრთო ბალლიჯოები და მყარალამყარალა. ბალლიჯო თავისი ხორთუმიტ გაჩხვლეტს ცხოველის ხორცს და წუწნის სისხლს. მეორე-კი ხვრეტს მცენარეს და იქიდან იწუწნის მასაზრდოებელ წვენს. ამათვე გუნდს ეკუთვნის რწყილი და ერთხმაზე მომღერალი ჯუჯუშკალა, აგრეთვე კოშენილი და ფილოქსერა.

8) **ორ ფრთოვანი მწერები**, კოლოები და სხვ. ზოგჯერ მათგანი ვნებას აძლევენ ჩვენ შინაურ ცხოველებს. ზუზუნების წამოთესავი ბაზი სდებს კვერცხებს ცხენის ცხვირის ნესტოებში. დადებილ კვერცხებიდან გამოსული მატლები ჩადიან კუჭში და აქ მიეკვრიან კედლებს და იზრდებიან.

9) **პარაზიტები**, ასეთია, მაგ., სხვა და სხვა ნაირი ტილები, რომელნიც ცხოვრობენ ადამიანის და აგრეთვე ძუძუ-მწოვართა და ფრინველების სხეულზე.

10) **ქერტლიანები**, პატარა მწერებია, უფრო, დაფარული არიან იმ გვარადვე, ქერტლით, როგორც პეპელას ფრთები. ჩვეულებრივს მათში ბრწყინვალე სხეული აქვს, მეტათ სწრაფია და ძალიან ხშირად შეგხვდებით სალაროში ან შაქრის თავის ქვეშ, ამიტომაც მას დაარქვეს **შაქრის ქერტლიანა**.

მრავალფეხას სრულიათ არ აქვს ფრთები და მკაფიოთ გამოხაზულ თავზე აქვს ორი ულუაში. ზოგიერთ მათგანს თავს ქვემოთ აქვს ძლიერი და ძალიან ხშირათ შხამიანი მარწუხი. მკერდი არაფრით განსხვავდება სხეულის დანარჩენ ნაწილები-საგან. ფეხები აქვს არა ნაკლებ ცხრა წყვილისა.

ობობებს ანუ უკეთ რომ ეთქვათ, **ობობამაგვართ**, აქვთ, როგორც უკვე გითხარით, ოთხი წყვილი ფეხები. თავი გაერთიანებული აქვ მკერდთან. თავზე აქვთ ორი ულვაში, რომელიც ხშირათ დაბოლოებულია მარწუხებით.

ნამდვილ **ობობას** პირთან აქვს შხამიანი ჩანგლები, ხოლო სხეულის ბოლოში ისეთი ასო, რომელიც გამოიცილებს აბრეშუმის მსგავს ძაფებს. ამ ძაფებით ობობა ბლანდავს ქსელს. თუ ახლო დაუკვირდებით ობობას ქსელს, თქვენ დარწმუნდებით, რა ხელოვნებითაა ის მოქსოვილი და რა ოსტატურათ სარგებლობს ობობა ამ ქსელით მწერების დასაჭერათ.

მორიელები არ აბმენ ქსელს. ისინი ხოცვენ თავიანთ მსხვერპლს ერთგვარ შხამიან ორგანოს შემწეობით. ამ ორგანოს შესახებ ჩვენ გვქონდა საუბარი. ობობამაგვართ უნდა მივითვალოთ **ბღერი**, რომელიც ედება ადამიანს და აგრეთვე ბევრ ცხოველს.

მწერები, მრავალფეხები და ობობამაგვარნი არიან ჰაერის ცხოველები; ისინი ცხოვრობენ ხმელეთზე და სუნთქავენ ატმოსფერის ჰაერს.

კიბომაგვარნი პირიქით თითქმის სულ ყველა წყალში ცხოვრობენ და სუნთქავენ წყალში გახსნილ ჰაერს. მათი ღენქო მაგარია და ხშირათ კირიანი. კიბომაგვართ უმეტეს შემთხვევაში აქვთ ბევრი ფეხი. მათში უფრო ცნობილნი არიან კიბო და ცხრაფეხა.

კიბოებს (მდინარის კიბო, ზღვის კიბო) აქვთ ათი ფეხი, გრძელი ულუაშები, ახირებული მოძრავი თვალები და დიდი კუდი. კიბო შესანიშნავია იმით, რომ შეუძლია დაბევით სიარული. შეენიშნათ აქ, რომ კიბოს კუდი არის მუცლის გაგრძელება. ამაში ადვილათ დარწმუნდებით მოხარულ კიბოზე. ნაწლევები კულს გაყოლებული აქვს ბოლომდის.

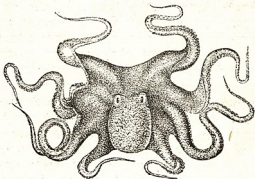
ცხრაფეხა ძალიან გავს კიბოს და განსხვავდება მისგან მხოლოდ თავისი სხეულის მოყვანილობით. მისი სხეული ჩაქყლეთილ ბურთს გავს, კუდი ამოკაუქებული აქვს მუცელთან, კიბოს-კი აქვს გაჭიმული, შემდეგ დასასახლებელია ურიცხვი ცხოველი, მაგრამ იმათ თქვენ შეისწავლით შემდეგში. ერთ მათგანს თქვენ უკვე იცნობთ. ესაა ნესტის ქია, რომელიც ხშირათ შეგხვდებათ ნესტიან და ბნელ ადგილებში ქვებს ქვეშ. ის არის ერთი ახირებული კიბოთმაგვარი, რომელიც არ ცხოვრობს წყალში.

სანამ დავასრულებდე სახსროვანთა შესწავლას, მე თქვენ გეტყვით რამდენიმე სიტყვას **ჭიებზე**. ჭიები გრძელ სხეულიანი ცხოველებია, მეტათ სხვა და სხვა ფერი მოყვანილობის. ზოგი ქია სრულიათ ტიტველია, ზოგსაც აქვს შეჩხერი ბაღანი, როგორც მაგ., ქიაყელას. ზოგიერთ ქიას ეს ბაღანი თვალსაჩინოთ გრძელი აქვს და ადვილათ შენიშნავთ ზეზერეული დათვალიერებითაც. არის ისეთი ჭიებიც, რომელნიც იკეთებენ კირის მილს, სადაც ატარებენ მთელ თავის სიცოცხლეს. ჭიების ჯგუფს ეკუთვნიან აგრეთვე მუცლის ჭიები და ბევრი

სხვა ცხოველები რომელნიც მეტათ სხვა და სხვა ნაირი აგებულობისა არიან.

როგორც წინეთ ვსთქვით, სახსროვანთა შემდეგ არის **მოლუსკები** ანუ რბილსხეულიანები.

ჯერ მოვილაპარაკოთ იმათში ისეთების შესახებ, რომელთაც აქვთ გრძელი ფეხები, ხშირათ მსხვერპლის დასაქერ მისაკვრელით და რქის ნივთიერების ნისკარტი, რომელითაც ნაწადირევს ქაშენ. ასეთია რვაფეხა ანუ სპრუტი და კარაკატიცა,

სპრუტი ანუ რვაფეხა.

რომელსაც სხეულში აქვს თავისებური რქის ნივთიერების ფირფიტა. ამ ფირფიტას შეცდომით ეძახიან ძვალს. ამ ფირფიტას ხან დასდებენ კანარეიკის გალიაში, რომ ჩიტმა ზედ გაიწმინდოს თავისი ნისკარტი. ამავე ცხოველებს ეკუთვნის კალმარი, რომელიც ზოგჯერ მეტათ ვეებერთელა იზრდება, აგრეთვე არგონაუტი თვისი მეტათ სიფრიფანა და ნაზი ხამანწყით და სხვ. ყველა ამ ცხოველებს შეუძლიათ გამოიცილონ თავის სხეულიდან შავი სითხე, რომლის შემწეობით ამღვრევენ წყალს თავის გარშემო და ამნაირათ გაუსხლტებიან მტერს. ამ სითხიდან ამზადებენ საღებავს, რომელსაც ქვია სეპია. შემდეგ უნდა დავასახელოთ ერთ ხამანწყიანი რბილსხეულიანები, მათ არ აქვთ ფეხები. ზღვაში ბევრია მათი მოდგმა. მათი ხამანწყა

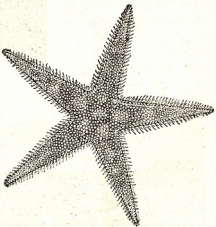
მეტათ სხვა და სხვა მოყვანილობისაა და მშენებრივი ფერების. ზოგიერთი მათგანი ცხოვრობს ჩვენ მტკნარ წყლებშიც. მაგ. გუბის ლოკოკინა, ზოგიც შეგვხვდება ხმელეთზეც. ამ უკანასკნელთა შორის შეგვხვებით სრულით სხვა და სხვა სისხოს ხამწკებიან მოლუსკებს. ასე მაგ., ბალის ლოქორიას თვალსაჩინო ხამწკა აქვს, უბრალო ლოქორიას აქვს მხოლოდ ხამწკის ნასახი ფარის სახით, რომელიც წამოკიდებულია ზურგზე, რუხვ ლოქორიას ხამწკა კიდევ უფრო პატარა აქვს და დამალული კანს ქვეშ, წითელ ლოქორიას კი სრულით არ აქვს.

ჩვეულებრივი ლოქორია.

ყველა ამ რბილ-სხეულიანებს აქვთ თავი შეიარაღებული თვალებით და ფათურთითებით. **ორხამწკიან რბილსხეულიანებს**, რომელნიც მხოლოდ წყალში ცხოვრობენ, ცალკე თავი სრულით არ აქვთ. იმათ ეკუთვნიან:

ოსტრია, რომელიც მთელ თავის სიციცხლეს მკვიდრათა მიკრული კლდეზე, ეგრეთ წოდებული საჭმელი ლოკოკინა, ანუ მიდია, ქვისმღრნელა, რომელიც ციკქნის კლდეს, წმ. იაკობის ლოკოკინა და ბევრი სხვა მოდგმანი, რომელთაგან ზოგი ცხოვრობს მტკნარ წყალში, ხოლო უმეტესობა ზღვის წყალში.

ზღვის ვარსკვლავი.

ბოლოს მივალწიეთ ცხოველ მცენარეებამდის ანუ ზიოფიტებამდის, რომელნიც სულ ყველანი ცხოვრობენ წყალში: პირველი ადგილი მათ შორის ყოველ ეჭვს გარეშე უნდა დაუთმოთ ზღვის ზღარბებს, ზღვის ვარსკვლავებს და გოლოტურიებს, რომლისაგან ამზადებენ ეგრეთ წოდებულ ტრეპანგებს.

შემდეგ დავასახელოთ მეღუზა, რომელიც წარმოადგენს რბილ-წებოსებურ ცხოველს, მოყვანილობით გავს სოკოს და თავისუფლათ მოძრაობს ზღვაში.

შემდეგ დავასახელოთ პოლიპები. ეს პატარა ცხოველებია, რომელნიც უმეტესათ შეადგენენ ურიცხვ კოლონიებს და გამიცილებენ თავის გარშემო კირის კანს. ზოგიერთი მათი მოდგმანი მრავლდებიან წყლის ქვეშ მოჭკეულ კლდეებზე ისეთი სისწრაფით, რომ ააშენებენ წყლის ქვეშ რიფებს და მთელ კუნძულებსაც რგვალი მოყვანილობისა.

ასეთი კუნძულები ხშირია ავსტრალიის ახლო-მახლო.

მ ე ჳ ლ უ ზ ა .

მარჯვანის კუნძული.

პოლიპების გვერდით უნდა დავასახელოთ ზღვის ანემონები ანუ აქტინიები.

მიემართოთ ახლა გიდრებს, ამ ახირებულ პატარა მტკნარი წყლის ცხოველებს, რომელთა შესახებ მე უკვე მქონდა საუბარი. თუ გახსოვთ, გიდრა შეიძლება ნაწილებათ დაკუწოთ და ყოველი ნაქერისაგან ახალი გიდრა გაიზრდება. მაშ გიდრა ყველა ცხოველებში უფრო ცხოველმყოფელია, რადგან ჭიაყელას ვაჭრა შეიძლება შუაზე, ლოქორია წაიზრდის მოკრილ თავს ხელიკს-კი წაეზრდება მხოლოდ კული.

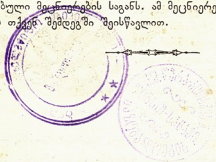

ზღვის აქტინიები.

ამავე ჯგუფს ეკუთვნის **ღრუბლები**, რომელთა შორის არის ჩვენი ჩვეულებრივი ღრუბელიც. ღრუბელი მეტათ სადა ცხოველია, არ აქვს არც თავი, არც კული, ანუ უკეთ ვთქვათ არა აქვს განკერძოებული ორგანოები. ღრუბლები ემზგავსებიან წებოს ცოტა თუ დიდ გროვას. ბევრ ღრუბელს ამ წებოსებურ ნივთიერებაში უნვითარდება ურიცხვი კირის ან კაჟის ფორჩხიანი ჩხირები, რომელნიც ხშირათ მეტათ წარმტაცი მოყვანილობის არიან და ათასნაირათ გადაეხლართვიან ერთმანეთს. ცხოველებში ყველაზე უფრო დაბლა დგანან **ინფუზორიები**, უპატარავესი ცხოველები, რომელთა შესანიშნავი მრავალფერობა, ჩვენ უკვე გავიცანით მესამე საუბარში.

ჩვენ დავასრულეთ ცხოველთა სამეფოს მიმოხილვა. თქვენ დაინახეთ, რომ მიუხედავათ სიძნელისა ჩვენ მაინც შევსძელით ცხოველთა ჯგუფებათ დანაწილება მათი ურთიერთი მზგავსების მიხედვით. რომ სავსებით გაიგოთ ცხოველთა განაწილების ანუ კლასიფიკაციის საფუძვლები, არაა საკმარისი მარტო გარეგანი ნიშნების შესწავლა, როგორც მე აქამდე ვშვრებო-

დი. ასეთ ვარეგან გამოკვლევას უნდა დაუმატოთ მათი შინა-
განი აგებულობის შესწავლა. მაგრამ ეს შეადგენს განსაკუთ-
რებული მეცნიერების საგანს. ამ მეცნიერებას ქვია ანატომია.
მას თქვენ შემდეგში შეისწავლით.

112
საემანუვილო ჟურნალი

„ნაკადული“

◆ სურათებით ◆

მხირი წლოვან და მოგრილ ყრმათათვის.

თვეში ორჯერ სხმა წაცხა: ორა მცარე წლოვანთათვის და ერთა მოზრდილთათვის

კედაგოგოურ ფურცლის დამატებით.

ჟურნალში შინაწილეობას იღებენ ჩვენი მწერლობის საუკეთესო მოღვაწენი.

წელიწადი იანვარიშება 1-ლ იანვრიდან 1-ლ იანვრამდე.

ჟურნალის ფასი:

ერთად ორივე გამოცემა წელიწადში 5 მან., ცალკე-ცალკე სამ-სამი მან., ნახევარი წლით ერთად 2 მან., 50 კაპ., ცალკე-ცალკე 1 მან., 50 კაპ., სამი თვით 1 მან., 25 კაპ., თვეში 40 კაპ. ცალკე ნომერი მცირე წლოვანთათვის 15 კაპ., მოზრდილთათვის 25 კაპ.

წლიურ ხელას მომწერთ შუუძღვანთ თვეში თათრ მანეთა შემოატანონ.

რედაქცია იმყოფება ცფილისში, გოლოვინის პროსპექტზე, ჭუბალოვის სახლში № 8.

დასაბეჭდად გამოგზავნილი წერილები სუფთად და გარკვევით უნდა იყოს დაწერილი.

წერილები, რომელზედაც არ იქნება აღნიშნული სურვილი ჭონორარის მიღებისა, უსასუიდლოდ იქნება ჩათვლილი.

რედაქციაში პირისპირ მოლაპარაკება შეიძლება დილის 10-დან 1 ს-დის.

რედაქტორი მარიამ ივანეს ძე დემურიასი.

გამომცემელი თავ. პავლე იოსების ძე თუმანიშვილი.